

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Σχολή Κοινωνικών, Ανθρωπιστικών Επιστημών & Τεχνών

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Διεθνών Σπουδών: Ευρωπαϊκές Σπουδές και

Διπλωματία

Ευρωπαϊκή Ενοποίηση:

Η Περίπτωση του Brexit

MΑΡΤΙΟΣ 2019

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: ΑΜΟΙΡΙΔΟΥ ΚΥΡΙΑΚΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΜΠΙΤΖΕΝΗΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου.»

Κυριακή Αμοιρίδου

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική προσπάθεια αφορά το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Καλύπτει επιδερμικά το πως ξεκίνησε αναφέροντας τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που ανακύπτουν από την ένταξη μιας χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και στην Οικονομική Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ). Εστιάζει όμως στις παροντικές προκλήσεις που η ΕΕ καλείται να αντιμετωπίσει και παράλληλα επιχειρεί να αφοσιωθεί σε μια προβολή του μέλλοντος αναφορικά με την πιθανή προοπτική της Ένωσης αλλά και του ενοποιητικού εγχειρήματος.

Στο δεύτερο μέρος εξετάζεται η πρωτοβουλία του Ηνωμένου Βασιλείου να αποχωρήσει από την ΕΕ. Αναφέρονται οι βασικοί λόγοι που οδήγησαν αυτό το κράτος μέλος σε μια τέτοια απόφαση και αναλύονται οι πιθανές επιπτώσεις που αυτή η αποχώρηση θα προκαλέσει. Οι επιπτώσεις αυτές, λόγω κυρίως του ενδιαφέροντος και της σημασίας που έχει η συγκεκριμένη χώρα, δεν περιορίζονται μόνο στο Ηνωμένο Βασίλειο αλλά και στην Ευρώπη, και εκτείνονται σε διάφορους τομείς της ανθρώπινης ζωής.

Στόχος είναι να αναλύσουμε ένα φαινόμενο που συμβαίνει πρώτη φορά στην ιστορία της ΕΕ και αφού εξετάσουμε τις πιθανές επιπτώσεις αυτού του φαινομένου, να καταλήξουμε σε διάφορα συμπεράσματα σχετικά με την ΕΕ, τους μηχανισμούς της και την αντιμετώπιση των προκλήσεων που εμφανίζονται. Το ενοποιητικό εγχείρημα φαίνεται να κλονίζεται ισχυρά έπειτα από τις εξελίξεις του Brexit και δεν μένει μόνο παρά να παρατηρήσουμε τις διαπραγματευτικές διαδικασίες των δύο πλευρών (Ηνωμένο Βασίλειο – ΕΕ) αλλά και τις εξελίξεις που έπονται και που θα χαράξουν έντονα την μοντέρνα οικονομική, πολιτική και ευρωπαϊκή ιστορία.

Abstract

The present research endeavor is about the project of unification. It covers the beginning of the European Unification project in an epidermal way while mentioning the advantages and disadvantages that rise when a country becomes a member of the European Union (EU) and the Economic Monetary Union (EMU). It also focuses on the present challenges that the EU has to face and at the same time attempts to commit to future projections about the possible prospects of the EU and the project of European Unification.

In the second part, we examine the British initiative to exit the EU. We mention the basic reasons that lead this member state in such a decision, and we analyze the possible consequences that will happen after the exit. These consequences, mainly because of the interest and importance of this particular country, do not constrain themselves only towards the United Kingdom but to Europe and to other fields of the human life as well.

The aim of this research endeavor is to analyze a phenomenon that takes place for the first time in the history of the EU. After we examine the possible consequences of this phenomenon, the purpose is to reach to some conclusions about the EU, its mechanisms and how it deals with the challenges that appear. The project of European Unification seems to be strongly undermined by the progression of Brexit. We cannot do anything else but to observe the negotiation processes of both sides (United Kingdom – EU) and the developments that follow and that will intensively mark the modern financial, political and European history.

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη.....	5
Abstract.....	6
Σειρά Πινάκων.....	9
1. Εισαγωγή	
1.1 Αντικείμενο διπλωματικής.....	12
1.2 Στόχοι της διπλωματικής εργασίας.....	13
1.3 Ερωτήματα της έρευνας.....	14
1.4 Μεθοδολογία της έρευνας.....	15
1.5 Συμπεράσματα της διπλωματικής εργασίας και η συνεισφορά της στη επιστήμη.....	16
1.6 Ενδεικτική βιβλιογραφία – λοιπές πηγές.....	18
1.7 Δομή της διπλωματικής διατριβής.....	18
2. Το Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και οι Προκλήσεις που Αντιμετωπίζει	
2.1 Σύντομη ιστορική ανασκόπηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Κριτήρια Ένταξης – Προσχώρησης σε αυτήν.....	20
2.2 Θετικός και αρνητικός αντίκτυπος της ΕΕ.....	24
2.3 Σύντομη ιστορική ανασκόπηση ίδρυσης ΟΝΕ και Κριτήρια Ένταξης σε αυτήν.....	28
2.4 Θετικός και αρνητικός αντίκτυπος της ΟΝΕ.....	29
2.5 Η Ευρωπαϊκής Ενοποίηση.....	33
2.6 Προκλήσεις και αδυναμίες που αντιμετωπίζει.....	34
2.7 Το μέλλον της ΕΕ – προοπτικές.....	41
3. Η Περίπτωση του Brexit	

3.1 Είσοδος του Ηνωμένου Βασιλείου στην ΕΕ και λόγοι μη ένταξης στην ΟΝΕ.....	44
3.2 Λόγοι Εξόδου της Βρετανίας από την ΕΕ.....	47
3.3 Τα τρία σενάρια του Brexit.....	49
3.4 Οι πιθανές συνέπειες του Brexit.....	52
3.5 Πώς επηρεάζονται οι Ευρωπαίοι και οι Βρετανοί πολίτες;	59
3.6 Οι πιθανές επιπτώσεις του Brexit στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση.....	60
3.7 Το Ηνωμένο Βασίλειο και η ΟΝΕ.....	65
3.8 Το Ηνωμένο Βασίλειο και η απόφαση να βγει από την ΕΕ.	67
4. Πορεία των νομισμάτων του Ευρώ και της Λίρας.....	68
5. Συμπεράσματα.....	73
Βιβλιογραφία.....	78

Σειρά Πινάκων

Πίνακας 1: Βαθμός Ικανοποίησης με τη λειτουργία της δημοκρατίας στην ΕΕ. Πηγή: European Commission. http://ec.europa.eu/	38
Πίνακας 2: Ποσοστό Συμμετοχής στις Ευρωεκλογές. Πηγή: TNS/ScytI σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.	38
Πίνακας 3: Μέσος όρος ηλικίας πληθυσμού το 2030. Πηγή: Rand Europe Report for ESPAS, 2013.	40
Πίνακας 4: Ποσοστό Πληθυσμού Ευρωπαϊκής Ένωσης επί του Παγκόσμιου Πληθυσμού. Πηγή: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2017)	40
Πίνακας 5: Οι πιθανές επιπτώσεις του Brexit στα δημοσιονομικά ισοζυγία για κάθε ένα από τα παραπάνω σενάρια. Πηγή: Deloitte. (2016) Leaving the EU: What will it mean for banking and the financial services industry?	51
Πίνακας 6: Πως θα διαμορφωνόταν το δίκτυο εισροών του ΑΕΠ του ΗΒ αν δεν βρισκόταν στην Ενιαία Αγορά της ΕΕ. Πηγή: Campos, N. and Coricelli F. (2015) Some unpleasant Brexit econometrics. VOX eu.	51
Πίνακας 7: Οι εμπορικές σχέσεις του ΗΒ με την ΕΕ. Πηγή: Emmerson, C. et.al. (2016) The EU Single Market: The Value of Membership versus Access to the UK. Institute for Fiscal Studies.	54
Πίνακας 8: Οι επιπτώσεις του Brexit στο βιοτικό επίπεδο του ΗΒ. Πηγή: Dhingra et. al. (2016b)	55

Πίνακας 9: Τα καθαρά οφέλη της Βρετανίας μετά την είσοδό της στην ΕΕ. Πηγή: Campos, N., F. Coricelli and L. Moretti (2014) “Economic growth and political integration: Estimating the benefits from membership in the EU using the synthetic counterfactuals method,” CEPR, Discussion Papers 9968.	55
Πίνακας 10: Μετανάστευση στο ΗΒ από ΕΕ. Πηγή: Wadsworth, J. (2017) Immigration and the UK Economy. London School of Economics.	57
Πίνακας 11: α)Μετανάστες στο ΗΒ: Δείκτες απασχόλησης, ανεργίας, αριθμού φοιτητών και αυτών που δεν κάνουν τίποτα, β) Οι μετανάστες της ΕΕ στο ΗΒ ανά εθνικότητα. Πηγή: Wadsworth, J. (2017) Immigration and the UK Economy. London School of Economics.	58
Πίνακας 12: The effect of Brexit on living standards countries (Dhingra κ.α., 2016b).	63
Πίνακας 13: Standard and Poor’s Brexit Sensitivity Index. Πηγή: Gill, F. and Sakhuja A. (2016) Who Has The Most To Lose From Brexit? Introducing The Brexit Sensitivity Index. S&P Global Ratings.	63
Πίνακας 14: Standard and Poor’s Financial Services: Global Counsel: “BREXIT : the impact on the UK and EU” based on data from Bank of England, IMF WEO, Global Counsel calculations.	64
Πίνακας 15: Πηγή Aigner, J. and Lui P. (2019) Diverging Brexit Scenarios Send Pound Down After Whipsaw Session. <i>Bloomberg</i> , [online] Available from: https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-15/pound-trims-losses-after-u-k-lawmakers-vote-down-brexit-deal [Accessed 17th March 2019].....	69
Πίνακας 16: Skinner, J. (2019) Pound Sterling Recovers Ground from Euro and Dollar after EU Council Decision Increases Scope for an Exit-from-Brexit. <i>Pound Sterling Live</i> , [online]	

Available from: <https://www.poundsterlinglive.com/gbp-live-today/11070-pound-sterling-live-rebounding-against-euro-and-dollar-after-eu-leaves-door-open-to-long-art-50-extension>
[Accessed 25th March 2019].....71

Πίνακας 17: Skinner, J. (2019) Pound Sterling Recovers Ground from Euro and Dollar after EU Council Decision Increases Scope for an Exit-from-Brexit. *Pound Sterling Live*, [online] Available from: <https://www.poundsterlinglive.com/gbp-live-today/11070-pound-sterling-live-rebounding-against-euro-and-dollar-after-eu-leaves-door-open-to-long-art-50-extension>
[Accessed 25th March 2019]. 72

1. Εισαγωγή – Γενική Ανασκόπηση και Στόχοι της Εργασίας

1.1 Αντικείμενο της Διπλωματικής εργασίας

Στην παρούσα διπλωματική εργασία παρουσιάζεται επιδερμικά το φαινόμενο της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και το κατά πόσο και με ποιον τρόπο επηρεάζει μία χώρα μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης. Πιο συγκεκριμένα, μία χώρα που επιλέγει να ενταχθεί στην ΕΕ ή στην ΟΝΕ συνήθως λαμβάνει κάποια οφέλη, όπως παραδείγματος χάρη την προώθηση και εδραίωση της συνεχόμενης ανάπτυξης και ειρήνης με την παράλληλη σταθεροποίηση ενός κράτος δικαίου. Ακόμη, διευκολύνει τις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των χωρών κρατών-μελών της Ένωσης και βελτιώνοντας την οικονομία του κάθε κράτους συνεισφέρει σημαντικά και στην βελτιστοποίηση της ζωής των πολιτών αυτών των χωρών. Οι επιδράσεις που δέχεται μια χώρα, όμως, όντας κράτος μέλος της ΕΕ και της ΟΝΕ δεν περιορίζεται μόνο σε θετικά πλαίσια αλλά και σε αρνητικά. Αυτό που συμβαίνει δηλαδή είναι ότι μία χώρα εντάσσεται πλέον σε μία ομάδα, κάτι που σημαίνει ότι η χώρα αυτή χάνει κατά έναν πολύ μεγάλο βαθμό την ιδιότητα της να παίρνει ανεξάρτητη αποφάσεις για πολλά ζητήματα που την αφορούν στο σύνολό της.

Επίσης, αυτό που απασχολεί την ερευνητική εργασία είναι και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει αλλά και οι αδυναμίες που παρουσιάζει. Σίγουρα η Ένωση αυτή αποτελεί ένα πρωτότυπο και έως τώρα επιτυχημένο εγχείρημα, το οποίο όμως, λόγω κάποιων πρόσφατων εξελίξεων βρίσκεται σε μία πολύ κρίσιμη, για το μέλλον του, καμπή. Μερικές από αυτές τις εξελίξεις είναι η ευρωπαϊκή οικονομική - δημοσιονομική κρίση, το μεταναστευτικό - προσφυγικό ζήτημα και οι τρομοκρατικές ενέργειες, οι ανισότητες που υπάρχουν ανάμεσα στους λαούς αυτής της Ένωσης αλλά και οι εξωτερικές πιέσεις που δέχεται από άλλες ισχυρές δυνάμεις. Όλα τα παραπάνω, σε συνδυασμό βέβαια και με άλλους παράγοντες οδηγούν την ΕΕ να αντιμετωπίζει πλέον ένα γενικότερο κλίμα δυσαρέσκειας απέναντί της, καθώς η τελευταία φαίνεται να αντιδρά αποτελεσματικά στις ανεπιθύμητες αυτές εξελίξεις.

Έτσι λοιπόν, κάνοντας μία ανασκόπηση των τρεχόντων ζητημάτων που πλήττουν το ενοποιητικό εγχείρημα της ΕΕ, δεν θα μπορούσαμε παρά να συμπεριλάβουμε και το μελλοντικό Brexit το οποίο ψηφίστηκε από τον Βρετανικό λαό και αναμένεται να λάβει χώρα στις 29 Μαρτίου 2019. Στην ερευνητική εργασία γίνεται μία προσπάθεια ανάλυσης των λόγων που οδήγησαν αυτήν την χώρα προς την έξοδό της από μία Ένωση η οποία φαίνεται να επιδρά θετικά σε όλα τα υπόλοιπα κράτη μέλη της. Επίσης, αυτό που μας ενδιαφέρει να κατανοήσουμε είναι και οι πιθανές επιπτώσεις που θα έχει αυτή η «έξοδος» τόσο την επικράτεια του Ηνωμένου Βασιλείου, όσο και στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ.

1.2 Στόχοι της Διπλωματικής Εργασίας

Η παρούσα ερευνητική προσπάθεια έλαβε μέρος, διότι το ενοποιητικό εγχείρημα της ΕΕ αφορά όλους τους Ευρωπαίους πολίτες. Είναι ένα πρωτοπόρο και καινοτόμο εγχείρημα που χτίζει εδώ και χρόνια τα θεμέλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης ούτως ώστε να μπορέσει να δομήσει ένα πιο ισχυρό και ανθεκτικό οικοδόμημά της. Γιατί όμως να μιλήσουμε για κάτι το οποίο έχει απασχολήσει πολλούς ακαδημαϊκούς και ερευνητές και το οποίο έχει αναλυθεί σε μεγάλο και ικανοποιητικό βαθμό; Το σημείο εστίασης μας δεν είναι τόσο οι προσπάθειες προς μια ενωμένη και πιο ολοκληρωμένη Ευρώπη αλλά οι προκλήσεις που αυτή αντιμετωπίζει και οι προσπάθειες εξάλειψής τους. Δεν αποτελεί μυστικό το ότι η ΕΕ βρίσκεται πλέον αντιμέτωπη με μια πολύ ισχυρή κρίση η οποία ξεκίνησε ως οικονομική και μεταμορφώθηκε σε πολιτική και κοινωνική.

Μια έκφανση της κρίσης που αναφέραμε είναι και η απόφαση του Ηνωμένου Βασιλείου να αποχωρήσει από την ΕΕ. Η αποχώρηση μιας χώρας από την ΕΕ αποτελεί κάτι

μοναδικό διότι δεν έχει συμβεί κάτι παρόμοιο έως τώρα στην ιστορία της ΕΕ. Το ενδιαφέρον αυτής της εξέλιξης, βέβαια, δεν έγκειται μόνο στη μοναδικότητα αυτού το φαινομένου αλλά και στη σημασία και το μέγεθος της ισχύς αυτής της χώρας. Επομένως, ίσως να ήταν ευκολότερο για την Ευρώπη αν αποχωρούσε από την «οικογένεια» της μια μικρότερη και λιγότερο ισχυρή χώρα. Αυτό που αξίζει να σημειώσουμε όμως, αναφορικά με την έξοδο μιας χώρας από την Ένωση, είναι ότι αποτελεί πραγματικά κάτι πολύ δύσκολο, χρονοβόρο και περίπλοκο ειδικά μάλιστα όταν οι πολιτικές και η οικονομία μιας χώρας είναι τόσο στενά συνδεδεμένες με την ένωση στην οποία ανήκει.

Η προσπάθεια της παρούσας διπλωματικής εργασία είναι να ξεκινήσει φυσικά από την παραδοχή πως το ευρωπαϊκό εγχείρημα ήταν, είναι και θα είναι κάτι το θαυμαστό και το πραγματικά μοναδικό που έχει ωφελήσει κατά πολύ τα κράτη μέλη της. Έχει συμβάλει σημαντικά στη διατήρηση της ειρήνης των λαών, στην ανάπτυξη και στην ευημερία τους. Παρόλα αυτά, πλέον η ένωση αυτή αντιμετωπίζει δυσκολίες και προκλήσεις τόσο στο εσωτερικό της όσο και στο εξωτερικό της περίβλημα. Δέχεται «πυρά» σε διάφορους τομείς και ενώ κάποιες φορές φαίνεται να τα «αποκρούει» με αποτελεσματικότητα, δεν είναι λίγες οι φορές κατά τις οποίες παραλύει και όχι μόνο δρα αναποτελεσματικά, αλλά δρα και εναντίον των μελών της.

1.3 Ερωτήματα της Έρευνας

Τα ερωτήματα που ανακύπτουν έπειτα από αυτές τις καταστάσεις που καλείται να αντιμετωπίσει η ΕΕ έχουν να κάνουν με τη φύση της και το μέλλον της. Η Ευρώπη είναι ενωμένη ουσιαστικά ή μόνο σε θεωρητικό πλαίσιο; Το ενοποιητικό εγχείρημα της την βοηθά να αντιμετωπίσει τις βασικές της προκλήσεις ή μήπως αυτό είναι η βασική πηγή των προβλημάτων της; Το Brexit και η γενικότερη αποστροφή κατά της ΕΕ αποτελούν «παιδιά»

της γενικότερης κρίσης που αντιμετωπίζει η Ένωση και αξίζει να παρατηρήσουμε και να στοχαστούμε αναφορικά με τις εξελίξεις που θα προκύψουν και τις ενέργειες στις οποίες θα προχωρήσει η ΕΕ. Ο τρόπος με τον οποίο θα επιλέξει να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της θα μας δείξει πολλά για τον τρόπο που λειτουργεί και για την πραγματική της φύση.

Σε κάθε περίπτωση όμως, κανείς δεν αμφιβάλλει πως η αποστασιοποίηση της από τους πολίτες της, το αντι-ευρωπαϊκό κλίμα που την βάλλει και το Brexit ξεσκεπάζουν ένα γενικότερο πρόβλημα και δυσλειτουργία των δημοκρατικών μηχανισμών που διέπουν την Ένωση. Αναλύοντας τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της ΕΕ αλλά και εξετάζοντας την περίπτωση του Brexit από τα αίτια που το οδήγησαν εκεί ως και τις πιθανές επιπτώσεις που θα προκαλέσει, προσπαθούμε να κατανοήσουμε την ΕΕ του παρόντος και να φανταστούμε την ΕΕ του μέλλοντος.

1.4 Μεθοδολογία της Έρευνας

Στον κόσμο της έρευνας υπάρχουν διάφοροι τρόποι διεξαγωγής της έρευνας και συλλογής πληροφοριών ή υλικού χρήσιμου για την συγγραφή μίας διπλωματικής διατριβής. Μερικοί από τους πιο σημαντικούς είναι ο Περιγραφικός (Descriptive) και ο Αναλυτικός (Analytical), ο Εφαρμοσμένος (Applied) και ο Θεμελιώδης (Fundamental), ο Ποσοτικός (Quantitative) και ο Ποιοτικός (Qualitative), ο Εννοιολογικός (Conceptual) και ο Εμπειρικός (Empirical) αλλά και διάφοροι άλλοι.

Στην παρούσα ερευνητική εργασία ακολουθήθηκε η μεθοδολογία της Βιβλιογραφικής Ανασκόπησης ή Desk Research ή Review of Literature. Σε αυτού του είδους την μεθοδολογία ο ερευνητής συλλέγει και αναφέρεται σε δευτερογενή βιβλιογραφική έρευνα και δεν είναι αυτός ο οποίος συλλέγει ή παράγει πρωτογενή δεδομένα. Κατά αυτόν τον τρόπο κατανοείται

η συνύπαρξη πολλών προσεγγίσεων επί του θέματος έρευνας και τίθενται με τέτοιον τρόπο ώστε να παραχθεί ή να τελεστεί η διάχυση της γνώσης. Επομένως, ο στόχος είναι η μελέτη και η κριτική αξιολόγηση ερευνητικών αποτελεσμάτων, συμπερασμάτων ή και μεθόδων ούτως ώστε στο τέλος να επέλθει η διαμόρφωση αλλά και ο σχηματισμός νέων ερωτημάτων σχετικά με το θέμα ανάλυσης.

Έτσι και στην παρούσα εργασία, προσπάθεια μας ήταν να συλλέξουμε χρήσιμο υλικό και πληροφορίες που αφορούν το θέμα ανάλυσης. Να συγκρίνουμε τις διάφορες προσεγγίσεις και έτσι να κατανοήσουμε περισσότερο την φύση του θέματος. Επίσης, με αυτόν τον τρόπο είναι εύκολο να στοχαστούμε περαιτέρω τόσο για το ίδιο το θέμα όσο και για θέματα συγγενικά και να θέσουμε ερωτήσεις και προβληματισμούς. Η φύση της παρούσας εργασίας, λοιπόν, είναι διερευνητική και αναστοχαστική.

1.5 Συμπεράσματα της Διπλωματικής Έρευνας και η συνεισφορά της στην επιστήμη

Αυτό που κατανοούμε μέσα από την ενασχόληση μας με το ζήτημα του ενοποιητικού εγχειρήματος και της υπόθεσης του επερχόμενου Brexit είναι σαφώς πως πρόκειται για εξελίξεις που διαταράσσουν την έως τώρα επικρατούσα ατμόσφαιρα. Παρά την φιλόδοξη στάση της ΕΕ προς μία ενοποιημένη και περισσότερο «παγκοσμιοποιημένη» ΕΕ, δεν είναι λίγες οι εξελίξεις οι οποίες υπονομεύουν αυτό το πλάνο. Τόσο το Brexit όσο και το γενικότερο κλίμα δυσαρέσκειας και αντι-ευρωπαϊσμού προβληματίζουν ακόμα και τους πιο ένθερμους υποστηρικτές της Ένωσης. Πρόκειται για πρωτόγνωρες προκλήσεις οι οποίες απειλούν σημαντικά τα θεμέλια της Ένωσης, τα οποία χτίστηκαν έπειτα από πολύ κόπο και χρόνο.

Αυτή η δύσκολη καμπή που καλείται να αντιμετωπίσει η ΕΕ έχει μάλιστα φέρει στο φως και ορισμένες ελλείψεις του οικοδομήματος της ΕΕ και έχει αναδείξει σε μεγάλο βαθμό μία στάση αναποτελεσματικότητας και σύγχυσης από την πλευρά της ΕΕ. Η τελευταία βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι και προσπαθεί να επαναφέρει την κατάσταση στην ορθότητά της, διαψεύδοντας την γενικότερη αντίληψη περί αναποτελεσματικότητας στην διαχείριση κρίσεων και λήψη αποφάσεων.

Τόσο οι συγκεκριμένες προκλήσεις όσο και η απόφαση μιας ισχυρής και καθοριστικής για την ΕΕ χώρας να αποχωρήσει από αυτήν την Ένωση αποτελούν κρίσιμες και πρωτόγνωρες προκλήσεις. Η ΕΕ, όντας ένα *sui generis* εγχείρημα, δεν διαθέτει συγκεκριμένους μηχανισμούς αντιμετώπισης προκλήσεων με σίγουρη συνταγή επιτυχίας.

Η συνεισφορά της παρούσας διπλωματικής διατριβής στην επιστήμη έγκειται αρχικά στην δυσκολία κάλυψης των συγκεκριμένων εξελίξεων. Με αυτήν την εργασία γίνεται προσπάθεια να συλλεχθούν οι σημαντικότερες προκλήσεις και να αναλυθούν με μεστό τρόπο τόσο οι λόγοι, όσο και οι επιπτώσεις αποχώρησης μίας ισχυρής χώρας από την ΕΕ. Ειδικά για το τελευταίο φαινόμενο αξίζει να σημειώσουμε πως λόγω του ότι ακόμη δεν έχει πραγματοποιηθεί, η έξοδος αυτή περιβάλλεται από ένα πέπλο αναταραχής, αμφιβολίας και περιπλοκότητας. Αποτελεί ένα θέμα διαμάχης για πολλούς, γι' αυτό και με την παρούσα εργασία, αναλύοντας ορισμένα δεδομένα καταλήγουμε σε συμπεράσματα που μπορεί να βοηθήσουν κάποιον αναγνώστη να κατανοήσει το φαινόμενο και να στοχαστεί πάνω σε αυτό χρησιμοποιώντας μάλιστα την δική του κριτική ικανότητα. Συνεπώς, αν και τα ενοποιητικά στάδια και προσπάθειες έχουν αναλυθεί και εξεταστεί από πολλούς ακαδημαϊκούς και ερευνητές, το φαινόμενο της αποχώρησης μίας χώρας από την ΕΕ αποτελεί κάτι το καινούργιο και εξαιρετικά ενδιαφέρον για όλους όσους ενδιαφέρονται για το μέλλον και τις προοπτικές τόσο της ΕΕ όσο και της παγκόσμιας και ευρωπαϊκής οικονομίας.

1.6 Ενδεικτική Βιβλιογραφία – Λοιπές πηγές

Για την ανάλυση του αντικειμένου της παρούσας διπλωματικής εργασίας συλλέχθηκε υλικό από διάφορες πηγές. Καταλυτικό ρόλο για την κάλυψη του θεωρητικού μέρους της εργασίας έπαιξαν συγγράμματα Ευρωπαϊκού Δικαίου και οι επίσημες ιστοσελίδες της ΕΕ, οι οποίες είναι πάντοτε ενημερωμένες και διαθέτουν μια πληθώρα χρήσιμου υλικού προς μελέτη, αναστοχασμό αλλά και αξιοποίηση. Άλλες πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή χρήσιμου υλικού είναι άρθρα και δημοσιεύσεις αναγνωρισμένων ερευνητών και ακαδημαϊκών οι οποίοι έχουν εντυπώσει στα ευρωπαϊκά και οικονομικά ζητήματα αλλά και ορισμένα δημοσιογραφικά άρθρα από αναγνωρισμένες, διεθνείς εφημερίδες και περιοδικά με σκοπό την κάλυψη και περαιτέρω πληροφόρηση για το εν λόγω ζήτημα.

1.7 Δομή της Διπλωματικής Διατριβής

Στην παρούσα διπλωματική εργασία αρχικά παρουσιάζονται οι θετικές και οι αρνητικές επιπτώσεις μίας χώρας όταν αυτή εντάσσεται στην ΕΕ και στην ΟΝΕ. Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, μπορεί να επωφελείται από αυτήν την συμμετοχή σε μία Ένωση, όμως δεν παύουν να υπάρχουν και αρνητικές επιπτώσεις για αυτήν. Αξίζει να σημειώσουμε πως στην παρούσα περίπτωση συμφέρει περισσότερο στα μικρά κράτη να είναι μέτοχοι μιας τέτοιας μεγάλης και ισχυρής Ένωσης, όπως είναι αυτή της ΕΕ διότι ενδυναμώνεται η παρουσία τους στο διεθνές σύστημα, αλλά ταυτόχρονα ενισχύονται και οικονομικά, πολιτικά ή και κοινωνικά μέσα από την υιοθέτηση κοινών πολιτικών και την αξιοποίηση του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού. Οι μεγαλύτερες και περισσότερο ισχυρές χώρες ίσως να μην λαμβάνουν τα ίδια οφέλη όμως και για αυτές αποτελεί σημαντικό παράγοντα η ένταξή τους σε μία τόσο ισχυρή Ένωση.

Πέρα από όλα τα παραπάνω, μέσα από μία μικρή ανάλυση συγκεκριμένων φαινομένων που πλήττουν την ΕΕ, εξετάζονται και οι προκλήσεις που αυτή καλείται να αντιμετωπίσει. Αξίζει να σημειωθεί πως μέσα από αυτές τις προκλήσεις ανακύπτουν και ορισμένες αδυναμίες της ΕΕ να λάβει τις σωστές αποφάσεις και να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τα προβλήματα που εμφανίζονται. Συνεπώς, στην εργασία αυτή αφιερώνεται και ένα μικρό κεφάλαιο σχετικά με το μέλλον της ΕΕ και τις προοπτικές τις σε συνδυασμό πάντοτε με τις παρούσες συνθήκες και καταστάσεις και τον τρόπο που η ΕΕ αντιδρά σε αυτές.

Μέσα σε αυτά τα «πυρά» που δέχεται η ΕΕ ανήκει και η απόφαση του Ηνωμένου Βασιλείου να αποχωρήσει από την ΕΕ, γι' αυτό και στην έρευνα αυτή εξετάζεται συνοπτικά η πορεία της Βρετανίας στην ΕΕ και η σχέση της με την ΟΝΕ. Επίσης, δίνεται βάση στους λόγους που οδήγησαν μια οικονομικά ισχυρή και νομισματικά αυτόνομη χώρα να αποχωρήσει από την ΕΕ αλλά και στα πιθανά αποτελέσματα που θα προκύψουν και θα επηρεάσουν τόσο το Ηνωμένο Βασίλειο όσο και την ΕΕ και το ενοποιητικό της εγχείρημα.

Τέλος, δίνεται έμφαση και η ανάλυση της τάσης του νομίσματος της λίρας και του ευρώ πριν την απόφαση της εξόδου, κατά την διάρκεια της απόφασης, αλλά και επί του παρόντος, δηλαδή κατά τα τελευταία στάδια των διαπραγματεύσεων ανάμεσα στις δύο πλευρές. Το τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας αφιερώνεται στον σχηματισμό ορισμένων συμπερασμάτων για την πορεία της ΕΕ, για την Βρετανία αλλά και για την σχέση των δύο πλευρών σε περίπτωση που υλοποιηθεί το Brexit.

2. Το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και οι Προκλήσεις που αντιμετωπίζει

2.1 Σύντομη Ιστορική Ανασκόπηση Ευρωπαϊκής Ένωσης και Κριτήρια Ένταξης – Προσχώρησης σε αυτήν

Σύμφωνα με την επίσημη ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Europa*, η Ένωση «δεν ήταν πάντα τόσο μεγάλη όσο είναι σήμερα». Η συνεργασία των χωρών ξεκίνησε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο προκειμένου να εξασφαλιστεί η ειρήνη ανάμεσα στα Ευρωπαϊκά κράτη (europa.eu). Συγκεκριμένα, το 1951 έξι ιδρυτικά μέλη (Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο και Κάτω Χώρες) συνάσπισαν την *Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα* (Economic Community for Coal and Steel), την οποία αργότερα ακολούθησε το 1957 η *Συνθήκη της Ρώμης* και η δημιουργία της *Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας* (ΕΟΚ) που είχε ως στόχο την διασφάλιση μιας «Κοινής Αγοράς» και σκόπευε σε «μια βαθμιαία ολοκλήρωση των οικονομικών πολιτικών του κάθε ενιαίου κράτους» (Μπιτζένης 2009). Έτσι λοιπόν, σήμερα, η ΕΕ έφτασε να μετρά 28 ενεργά κράτη-μέλη (προς το παρόν το Ηνωμένο Βασίλειο αποτελεί κράτος μέλος της ΕΕ και αναμένεται να αποχωρήσει επίσημα στα μέσα του 2019) με πιο πρόσφατη προσχώρηση, αυτήν της Κροατίας (2013) (europa.eu).

Στην *Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση* (ΣΕΕ) θεσπίστηκαν κάποιες προϋποθέσεις τις οποίες πρέπει να πληροί οποιοδήποτε κράτος θέλει να γίνει κράτος μέλος της ΕΕ. Η Ευρωπαϊκή ιστοσελίδα για το δίκαιο της ΕΕ (EUR-Lex.europa) μας πληροφορεί πως αυτές οι προϋποθέσεις αναφέρονται και ως «Κριτήρια Προσχώρησης» ή «Κριτήρια της Κοπεγχάγης». Σύμφωνα με την ίδια ιστοσελίδα τα κριτήρια προσχώρησης μιας χώρας στην ΕΕ είναι τα εξής:

1. Σταθερότητα των θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα δικαιώματα του ανθρώπου και τον σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων·

2. λειτουργούσα οικονομία της αγοράς και ικανότητα αντιμετώπισης των ανταγωνιστικών πιέσεων και των δυνάμεων της αγοράς στο πλαίσιο της ΕΕ·
3. ικανότητα ανάληψης των υποχρεώσεων που απορρέουν από την ιδιότητα του μέλους, συμπεριλαμβανομένης της ικανότητας να εφαρμόζονται αποτελεσματικά οι κανόνες, τα πρότυπα και οι πολιτικές που συνθέτουν το σύνολο της νομοθεσίας της ΕΕ (το «κεκτημένο»), και προσήλωση στους στόχους της πολιτικής, οικονομικής και νομισματικής ένωσης.

Συνεπώς, τα κριτήρια εισόδου μια χώρας στην ΕΕ είναι πολιτικά, οικονομικά και διοικητικά (Μπιτζένης 2009). Εφόσον μια χώρα πληροί το πρώτο κριτήριο και εφόσον όλες οι κυβερνήσεις της ΕΕ συμφωνήσουν για την ένταξη της υποψήφιας χώρας μπορούν να ξεκινήσουν οι διαπραγματεύσεις εισόδου της χώρας στην ΕΕ (EUR-Lex.europa). Με το πέρας των διαπραγματεύσεων, διαμορφώνεται μια «συνθήκη προσχώρησης» για την οποία απαιτείται η «συγκατάθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και η ομόφωνη έγκριση του Συμβουλίου» καθώς και η επικύρωση των συμβαλλόμενων κρατών (EUR-Lex.europa).

Όπως υπάρχει νομοθεσία και ειδικές διαδικασίες για την προσχώρηση μιας χώρας στην Ένωση, έτσι υπάρχει, με νομοθεσία στη ΣΕΕ, και το Άρθρο 50 το οποίο προβλέπει την αποχώρηση ενός κράτους μέλους από την ΕΕ. Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 50 προβλέπονται τα εξής:

1. Κάθε κράτος μέλος μπορεί να αποφασίσει να αποχωρήσει από την Ένωση, σύμφωνα με τους εσωτερικούς συνταγματικούς του κανόνες.
2. Το κράτος μέλος που αποφασίζει να αποχωρήσει γνωστοποιεί την πρόθεσή του στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Υπό το πρίσμα των προσανατολισμών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, η Ένωση προβαίνει σε διαπραγματεύσεις και συνάπτει με το εν λόγω κράτος συμφωνία που καθορίζει τις λεπτομερείς ρυθμίσεις για την αποχώρησή του, λαμβάνοντας υπόψη το πλαίσιο των

μελλοντικών του σχέσεων με την Ένωση. Η διαπραγμάτευση της συμφωνίας αυτής γίνεται σύμφωνα με το άρθρο 218, παράγραφος 3, της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η συμφωνία συνάπτεται εξ ονόματος της Ένωσης από το Συμβούλιο, το οποίο αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία, μετά από την έγκριση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

3. Οι Συνθήκες παύουν να ισχύουν στο εν λόγω κράτος από την ημερομηνία έναρξης ισχύος της συμφωνίας αποχώρησης ή, ελλείψει τέτοιας συμφωνίας, δύο έτη μετά τη γνωστοποίηση που μνημονεύεται στην παράγραφο 2, εκτός εάν το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, σε συμφωνία με το εν λόγω κράτος μέλος, αποφασίσει ομόφωνα την παράταση της προθεσμίας αυτής.

4. Για τους σκοπούς των παραγράφων 2 και 3, το μέλος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και του Συμβουλίου που αντιπροσωπεύει το αποχωρούν κράτος μέλος δεν συμμετέχει ούτε στις συζητήσεις ούτε στις αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ή του Συμβουλίου που το αφορούν.

Η ειδική πλειοψηφία ορίζεται βάσει του άρθρου 238, παράγραφος 3, στοιχείο β), της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

5. Εάν το κράτος που αποχώρησε από την Ένωση ζητήσει την εκ νέου προσχώρησή του, η αίτηση αυτή υπόκειται στη διαδικασία του άρθρου 49.

Αξίζει να σημειώσουμε πως αυτό το άρθρο θεσπίστηκε για πρώτη φορά στη Συνθήκη της Λισαβόνας, καθώς πριν από αυτήν δεν προβλεπόταν νομοθεσία σε ευρωπαϊκό πλαίσιο για την αποχώρηση μιας χώρας από την ΕΕ. Με αυτό το άρθρο δίνεται η δυνατότητα σε ένα κράτος μέλος να επιλέξει να αποχωρήσει από την ΕΕ. Σημαντική διευκρίνιση αποτελεί η 5^η κατά σειρά παράγραφος, σύμφωνα με την οποία δίνεται η επιλογή σε ένα κράτος μέλος ακόμα και αν αποχωρήσει από την Ένωση να

προσπαθήσει αργότερα να ξαναμπει εάν και εφόσον πληροί τις απαραίτητες προϋποθέσεις που ορίζονται στο άρθρο 49 για την προσχώρηση ενός κράτους στην Ένωση αυτή.

Στην περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο με δελτίο τύπου ανακοίνωσε στις 10 Δεκεμβρίου 2018 ότι έχει δια νόμου το δικαίωμα να αποσύρει μονομερώς – χωρίς τη συγκατάθεση των υπόλοιπων κρατών μελών – την αποχώρησή του από την ΕΕ (curia.europa.eu, Court of Justice of the European Union, Press Release No 191/18). Η ανακοίνωση αυτή έγινε με αφορμή το φαινόμενο του Brexit. Παρόλα αυτά στο δελτίο τύπου αναφέρεται πως όταν ένα οποιοδήποτε κράτος μέλος ανακοινώσει στο Ευρωπαϊκή Συμβούλιο την επιθυμία του να αποχωρήσει από την ΕΕ ενεργοποιώντας το Άρθρο 50 της ΣΕΕ, έχει το δικαίωμα να αποσύρει αυτήν του την κίνηση αν το επιθυμήσει (Press Release No 191/19). Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο δικαιολογεί αυτήν του την απόφαση λέγοντας πως το να αναγκάζουν σε αποχώρηση ένα κράτος μέλος, το οποίο μάλιστα επιθυμεί μέσα από δημοκρατικές διαδικασίες να ανακαλέσει την απόφαση του για αποχώρηση, είναι ενάντια στον σκοπό των Συνθηκών της ΕΕ για τη δημιουργία μιας ολοένα και πιο ολοκληρωμένης Ένωσης (Press Release No 191/19).

Σύμφωνα με το δελτίο τύπου, το συγκεκριμένο δικαίωμα το έχει το ενδιαφερόμενο κράτος μέλος εφόσον δεν έχουν ολοκληρωθεί οι διαπραγματεύσεις για την αποχώρηση του από την Ένωση και υπό την προϋπόθεση πως δεν έχει παρέλθει το χρονικό διάστημα των δύο ετών, ή οποιαδήποτε πιθανή επέκταση του συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος, που διατίθεται στις δύο πλευρές για την οριστικοποίηση των διαπραγματεύσεων.

Η απόφαση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνεχίζει στην απόφαση του υπογραμμίζοντας πως η ανάκληση της αποχώρησης πρέπει να αποφασιστεί

ακολουθώντας δημοκρατικές διαδικασίες, σύμφωνα πάντα με τις εθνικές θεσμικές απαιτήσεις, και να ανακοινωθεί γραπτώς στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Αυτή η διαδικασία επιβεβαιώνει την ιδιότητα της χώρας αυτής ως κράτος μέλος της ΕΕ και φέρει τις διαδικασίες για αποχώρηση της από αυτήν σε τέλος (Press Release No 191/19).

2.2 Θετικός και Αρνητικός Αντίκτυπος της ΕΕ

Μια υποψήφια χώρα προς ενσωμάτωση στην ΕΕ αλλά και τα ίδια τα κράτη μέλη που ήδη ανήκουν στην Ένωση απολαμβάνουν πολυδιάστατα πλεονεκτήματα στους τομείς των οικονομικών, της πολιτικής αλλά και του πολιτισμού. Σύμφωνα με το έγγραφο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «60 Λόγοι για την ΕΕ», η Ένωση μετρά πάνω από 70 χρόνια συνεχούς ειρήνης· κάτι που ίσως αποτελεί το μεγαλύτερο πλεονέκτημα για μια χώρα (2017). Επίσης, αυτό δείχνει πως η Ένωση μπορεί και πραγματοποιεί τους στόχους της μιας και ο σκοπός δημιουργίας της ήταν η επικράτηση της ειρήνης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όπως αναφέραμε και στην αρχή.

Σύμφωνα με το ίδιο έντυπο, στην ΕΕ προωθείται η ευημερία, ενισχύεται η ανάπτυξη και ενεργοποιείται η απασχόληση, καθώς μετά από την κρίση, που έδειξε πως οι εθνικές οικονομίες της Ένωσης είναι αλληλεξαρτώμενες, αποφασίστηκε από την Επιτροπή πως πρέπει κάθε χρόνο να εκδίδονται «ειδικές ανά χώρα συστάσεις μεταρρυθμίσεων, οι οποίες ενσωματώνονται στον δημοσιονομικό και οικονομικό σχεδιασμό των κρατών μελών» (2017). Με αυτόν τον τρόπο, είναι εμφανές πως η ΕΕ ενδιαφέρεται για την ευημερία του κάθε κράτους μέλους ξεχωριστά, καθώς αυτή συμβάλλει στην γενική ευημερία της ΕΕ συνολικά. Επίσης, αναφέρεται πως επενδύει στις νέες επιχειρήσεις, στη νεολαία αλλά και στους ανέργους με διάφορων ειδών χρηματοδοτήσεις και προγράμματα.

Η μέριμνα για δίκαιο και ανοικτό εμπόριο ωφελεί τις επιχειρήσεις με τους δασμούς να είναι μειωμένοι· έτσι αυξάνονται τα κέρδη και δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας (2017). Υπάρχει διαφάνεια στις διαδικασίες και στις αποδόσεις των επιχειρήσεων και έτσι βελτιώνεται το κλίμα επενδύσεων για τις επιχειρήσεις (Μπιτζένης, Ανδρονικίδης, 2006). Σε αυτό συμβάλει και η μείωση της γραφειοκρατίας με αποτέλεσμα η ευημερία των επενδύσεων να προωθεί νέες, καινοτόμες ιδέες που ενδυναμώνουν περισσότερο την αγορά (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2017; Μπιτζένης, Ανδρονικίδης 2006). Όλα τα παραπάνω, είχαν ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της οικονομίας κάνοντας, έτσι, την ΕΕ μία από τις μεγαλύτερες οικονομικές δυνάμεις στον κόσμο (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2017). Τα αποτελέσματα αυτών, επίσης, συνεισφέρουν στην ενίσχυση του «ενδοκοινοτικού εμπορίου», «των συντελεστών παραγωγής, την αύξηση της αποδοτικότητας τους και την αναδιανομή των εισοδημάτων ανάμεσα στις επιχειρήσεις των ίδιων των κρατών μελών (Μπαμπανάσης 2004).

Όλα αυτά στηρίζονται και στο ότι η ΕΕ και η «Ενιαία Εσωτερική Αγορά» της χαρακτηρίζεται από «τέσσερις βασικές ελευθερίες» οι οποίες είναι: «η ελεύθερη κυκλοφορία εμπορευμάτων, υπηρεσιών, κεφαλαίων και προσώπων» (2004). Η Ένωση δίνει, επίσης, το δικαίωμα του να μπορεί κάποιος να μετατοπιστεί και να εργαστεί σε όποιο κράτος μέλος της ΕΕ επιθυμεί χωρίς τη δημιουργία προβλημάτων, καθώς σύμφωνα με κατοχύρωση από Ευρωπαϊκές Συνθήκες της ΕΕ «κάθε πολίτης κράτους μέλους της ΕΕ είναι ταυτόχρονα και πολίτης της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2017). Επιπλέον, η εύκολη μετακίνηση νέων, κυρίως για σπουδές μέσω ευρωπαϊκών προγραμμάτων, βελτιώνει τη σφαιρική εκπαίδευση και κατάρτιση του νέου διδάσκοντας την ποικιλία και την αξία της δικτύωσης, διπλασιάζοντας παράλληλα τις πιθανότητες του για απόκτηση εργασίας στο μέλλον (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2017).

Πέρα από αυτά, αξίζει να σημειώσουμε πως η ΕΕ ωφελεί τους πολίτες της ηθικά καθώς στηρίζεται σε αξίες «πλουραλισμού, δικαιοσύνης, αλληλεγγύης και απαγόρευσης των

διακρίσεων» (Μπαμπανάσης 2004; Αναφορά σε άρθρο I-3 της ΣΕΕ). Έτσι, δημιουργείται το αίσθημα ισότητας ανάμεσα στους πολίτες της ΕΕ και στα κράτη μέλη (Αnon1). Η γενική αίσθηση ειρήνης και ευημερίας ανάμεσα στους πολίτες, στα κράτη μέλη και γενικότερα στη ΕΕ αυξάνει τις ικανότητες των θεσμικών της οργάνων και την εμπιστοσύνη στο κοινοτικό κεκτημένο (Μπιτζένης, Ανδρονικίδης 2006).

Αυτό ωθεί σιγά-σιγά και στην όλο και μεγαλύτερη πολιτική ολοκλήρωση της Ένωσης. Μάλιστα, ακολουθούνται και «κοινές πολιτικές εσωτερικών και δικαιοσύνης και κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας» χωρίς όμως να αποκλείονται εντελώς και οι εθνικές πολιτικές (Μούσης 2015). Πιο συγκεκριμένα, αυτό ορίζεται και στο άρθρο 5 της ΣΕΕ στο οποίο οριοθετούνται οι αρμοδιότητες της Ένωσης με τις αρχές της «επικουρικότητας και της αναλογικότητας». Η ένωση αποκτά, επομένως, την ικανότητα να λειτουργεί ως παγκόσμια δύναμη και να αντιστέκεται σε ένα μονοπολικό διεθνές σύστημα δίνοντας το παρόν και επηρεάζοντας ενωμένη σε επίπεδο διεθνών σχέσεων υπερεθνικούς φορείς, όπως για παράδειγμα τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (Μούσης 2015).

Πέρα από τον θετικό αντίκτυπο, όμως, η ένταξη μιας χώρας στην ΕΕ μπορεί να αντιμετωπίσει και κάποια αρνητικά αποτελέσματα. Ένας από τους πιο σημαντικούς αρνητικούς αντίκτυπους μιας τέτοιας κίνησης είναι ο περιορισμός της αυτονομίας της υποψηφίας χώρας στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων (Μπιτζένης και Ανδρονικίδης 2006). Είναι αλήθεια, πως κάθε εθνική κυβέρνηση καλείται να πάρει διαφορετικές αποφάσεις ανάλογα με τα ζητήματα της κάθε χώρας. Συνεπώς, προσχωρώντας στην ΕΕ η εκάστοτε εθνική κυβέρνηση καλείται να τηρήσει την ευρωπαϊκή νομοθεσία περιορίζοντας έτσι κάποιες από τις αρμοδιότητες της. Ακόμη, η ΕΕ έχει μερικές φορές περισσότερη δύναμη από μια εθνική κυβέρνηση και αυτό σημαίνει πως η Ένωση μπορεί να «ρίξει» οποιονδήποτε πολιτικό αρχηγό δεν είναι της αρεσκείας της φτάνοντας έτσι στα όρια της πολιτικής διαφθοράς μιας και ο

στόχος της είναι το καλό του συνόλου της Ένωσης και όχι το καλό της κάθε χώρας ξεχωριστά (Anon2).

Τα κριτήρια προσχώρησης στην ΕΕ είναι για κάποιες μικρές χώρες αρκετά αυστηρά· έτσι, το κόστος για τον εκμοντερνισμό δύναμης των βιομηχανιών τους, για την βελτίωση των νομοθεσιών τους αλλά και για τη συμμόρφωση τους στις ευρωπαϊκές πολιτικές και στο ενιαίο νόμισμα, είναι υψηλό κάνοντας, με αυτόν τον τρόπο, ακόμα πιο δύσκολη την ανάκαμψη τους αργότερα (Μπιτζένης και Ανδρονικίδης 2006). Οι Μπιτζένης και Ανδρονικίδης αναφέρουν πως η διεύρυνση της ΕΕ, με περισσότερες χώρες να συμμετέχουν σε αυτήν, καθιστά ακόμα πιο δύσκολο το έργο της αναφορικά με τα κενά που πρέπει να καλυφθούν στο πολιτικό και οικονομικό κομμάτι αλλά και στην ασφάλεια (2006).

Επίσης, σχολιάζουν πως υπάρχουν φόβοι για τις μικρές, τοπικές αγορές λόγω της αύξησης του ανταγωνισμού και της συμμετοχής (λόγω της ενιαίας ανοικτής αγοράς) και μεγάλων, ξένων εταιριών (2006). Αυτό οδηγεί, ακόμη, στην ανάγκη για εισαγωγές νέων εξοπλισμών και τεχνολογιών από πιο ανεπτυγμένες χώρες, τα κόστη των οποίων κάποιες μικρές και λιγότερο ανεπτυγμένες αγορές κρατών μελών, πολλές φορές δεν αντέχουν (2006).

Η διεύρυνση της Ένωσης και η ελευθερία μετακίνησης προσώπων, πολλές φορές, οδηγεί και στην αύξηση της μετανάστευσης είτε των πιο ταλαντούχων είτε των λιγότερο σε μεγαλύτερες και ισχυρότερες χώρες της Ευρώπης προκαλώντας προβλήματα στη διαχείριση τέτοιων κυμάτων μετανάστευσης (2006). Τα μεταναστευτικά αυτά κύματα, κάποιες φορές, διευκολύνουν τους επιτήδειους που θέλουν να προωθήσουν την τρομοκρατία αυξάνοντας, έτσι, την εγκληματικότητα (2006).

2.3 Σύντομη Ιστορική Ανασκόπηση Ίδρυσης ΟΝΕ και Κριτήρια Ένταξης σε αυτήν

Για μια πιο αποτελεσματική ολοκλήρωση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, στη *Συνθήκη της Ρώμης* αναφέρεται ως σκοπός η ίδρυση μιας Κοινής Αγοράς στην οποία, μεταξύ άλλων, «οι υπογράφουσες χώρες συμφωνούν να ευθυγραμμίσουν προοδευτικά τις οικονομικές πολιτικές τους» (EUR-Lex). Ένα «προηγμένο στάδιο» για αυτήν την ολοκλήρωση είναι η Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ), η οποία επιχειρήθηκε να ιδρυθεί από την Ευρωπαϊκά Κοινότητα το 1971· μετά από αποτυχημένες προσπάθειες, όμως, κατάφερε να ιδρυθεί στην Συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992 αφού είχε ολοκληρωθεί το «στάδιο της κοινής αγοράς» προϊόντων αλλά και υπηρεσιών στην οποία, μάλιστα, και βασίζεται (Μούσης 2015). Η ΟΝΕ θεμελιώνεται σε μια «κοινή νομισματική πολιτική και στενά συντονισμένες οικονομικές πολιτικές των κρατών μελών» της Ένωσης προκειμένου να μην υπάρχουν μεταβολές στις ισοτιμίες των νομισμάτων οι οποίες παρακωλύουν τις συναλλαγές ανάμεσα στα κράτη μέλη, την εύκολη μετακίνηση κεφαλαίων αλλά και τις επιτυχημένες επενδύσεις (Μούσης 2015).

Τα κριτήρια για την προσχώρηση στο κοινό νόμισμα της ΕΕ, δηλαδή στο ευρώ, ονομάζονται και «Κριτήρια Σύγκλισης». Πρόκειται για 4 σημεία τα οποία πρέπει να πληρούν τα κράτη μέλη της ΕΕ όταν αυτά επιθυμούν να υιοθετήσουν το ευρώ και είναι τα ακόλουθα:

Σταθερότητα των τιμών: να έχει ποσοστό πληθωρισμού επί ένα έτος που να μην υπερβαίνει το 1,5% των τριών χαμηλότερων εθνικών ποσοστών στην ζώνη του ευρώ. Αυτό αποσκοπεί στο να καταδείξει ότι ο πληθωρισμός είναι υπό έλεγχο.

Δημόσια οικονομικά: να διασφαλίζει ότι αυτά είναι υγιή και βιώσιμα, θέτοντας όρια στον δανεισμό και το δημόσιο χρέος και αποφεύγοντας ένα υπερβολικό

έλλειμμα. Το έλλειμμα δεν πρέπει να είναι μεγαλύτερο από 3% ενώ το χρέος δεν πρέπει να είναι μεγαλύτερο από 60% του εθνικού ΑΕΠ.

Σταθερότητα συναλλαγματικών ισοτιμιών: να αποφεύγει τις υπερβολικές συναλλαγματικές διακυμάνσεις για τουλάχιστον δύο έτη, συμμετέχοντας στο σύστημα (γνωστό και ως μηχανισμός συναλλαγματικών ισοτιμιών) το οποίο καλύπτει τις συναλλαγματικές ισοτιμίες ανάμεσα στο ευρώ και τις χώρες εκτός ευρώ. Ειδικότερα, δεν θα πρέπει να έχει προβεί σε υποτίμηση κατά τη διάρκεια αυτής τη περιόδου.

Σύγκλιση των επιτοκίων: να διαθέτει μακροπρόθεσμο επιτόκιο που δεν θα υπερβαίνει κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες το επιτόκιο των 3 μελών του ευρώ με τις καλύτερες επιδόσεις (EUR-Lex).

Τον Μάιο του 1998, έντεκα χώρες της ΕΕ συμμετείχαν στην ONE ή αλλιώς και Ευρωζώνη (Artis, Bladen-Hovell 2001). Οι χώρες που συμμετείχαν ήταν η Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Βέλγιο, Ολλανδία, Ισπανία, Πορτογαλία, Ιρλανδία, Αυστρία και Φινλανδία (Μούσης 2015). Η Ελλάδα και η Σουηδία αρχικά δεν πληρούσαν τους όρους, αλλά το 2000 η Ελλάδα κατάφερε να «υιοθετήσει το ενιαίο νόμισμα», ενώ η Δανία και το Ηνωμένο Βασίλειο δεν επιθυμούσαν να ενσωματωθούν στην ONE (Μούσης 2015).

2.4 Θετικός και Αρνητικός Αντίκτυπος της ONE

Σίγουρα οι απόψεις δίστανται αναφορικά με το κατά πόσο συμφέρει σε ένα κράτος να συμμετέχει σε μια νομισματική ένωση όπως αυτή της ONE. Σύμφωνα με τον Μούση το ευρώ κατάφερε να κυκλοφορήσει επιτυχώς λόγω του ότι υπήρχε σωστός προγραμματισμός αλλά και εποικοδομητική συνεργασία ανάμεσα στα κράτη και τις ευρωπαϊκές αρμόδιες αρχές. Τα

τελευταία χρόνια το δολάριο είναι το επικρατέστερο νόμισμα που χρησιμοποιείται ως το κυρίως νόμισμα σε πάνω από 50% του εμπορίου παγκοσμίως (Μούσης 2015). Συνεπώς, η δυναμική παρουσία ενός νομίσματος όπως είναι το ευρώ, και η χρήση του σε μεγάλο ποσοστό του διεθνούς εμπορίου εξισορροπεί καλύτερα το διεθνές νομισματικό σύστημα (2015). Με αυτόν τον τρόπο, η φωνή της Ευρώπης είναι πιο ενωμένη σε παγκόσμιο επίπεδο και μπορεί να ακουστεί σε έναν κόσμο όπου επικρατούν ισχυρές οικονομικές δυνάμεις (Artis και Bladen-Hovell 2001). Έτσι, σύμφωνα με κάποιους ερευνητές έχει διαμορφωθεί ένα «G-3» με ενεργούς παίκτες την Αμερική, την Ευρωζώνη και την Ιαπωνία (2001). Γι' αυτό και συμφέρει σε μια χώρα που ανήκει στην Ευρώπη, κυρίως για πολιτικούς λόγους, να εισαχθεί στην ΟΝΕ με κοινό νόμισμα το ευρώ καθώς αυτό ενισχύει αυτόματα την παρουσία της παγκοσμίως.

Ο Eichengreen και ο DeGrauwe ισχυρίζονται πως η χρήση ενιαίου νομίσματος προσφέρει κάποια βασικά πλεονεκτήματα στον οικονομικό τομέα (1990, 2003, αναφορά στο Hix 2009). Αρχικά, μειώνονται οι δαπάνες από τις συναλλαγματικές ισοτιμίες (2009). Έτσι, στο εμπόριο οι επιχειρήσεις ενός κράτους που συνεργάζονται με άλλες επιχειρήσεις διαφορετικού κράτους, που όμως ανήκει στην ΟΝΕ, αποφεύγουν το κόστος των συναλλαγματικών προμηθειών και δεν επηρεάζονται από πιθανές νομισματικές διακυμάνσεις (2009). Λόγω αυτού, και επειδή δεν υπάρχει ανάγκη μετατρεψιμότητας ενός νομίσματος σε κάποιο άλλο κατά τη διάρκεια εμπορικών συναλλαγών, υπάρχει κέρδος αναφορικά με τη «διαφάνεια» στη σύγκριση τιμών ανάμεσα στις ενδιαφερόμενες αγορές (Artis και Bladen-Hovell 2001). Ο Hix επισημαίνει πως, με αυτόν τον τρόπο, δεν υπάρχει ισχυρή απόκλιση των τιμών στη μετακίνηση αγαθών, πληροφοριών αλλά και επιχειρήσεων διασυννοριακά με αποτέλεσμα να προάγεται μια πιο ολοκληρωμένη και αποδοτική κοινή αγορά. Επίσης, αυτό που λέει είναι πως υπάρχει «μεγαλύτερη οικονομική βεβαιότητα», καθώς οι τιμές συναλλάγματος παραμένουν σταθερές κάνοντας, έτσι, πιο ασφαλείς και ποιοτικές τα επιχειρηματικές κινήσεις για παραγωγή, επένδυση και κατανάλωση. Ο συναλλαγματικός

κίνδυνος μειώνεται και έτσι με την ασπίδα προστασίας της ΕΕ κατορθώνεται η αύξηση της δανειοληπτικής ικανότητας και της δημοσιονομικής αυτονομίας των κρατών της Ένωσης (Τσακαλώτος 1996).

Μια οικονομία, όντας σε «μια μεγαλύτερη οικονομία και σε μια οικονομία η οποία είναι λιγότερο εκτεθειμένη στο εμπόριο με ξένο νόμισμα» εξασφαλίζει τη μείωση του επασφάλιστρου «κινδύνου για τα επιτόκια» της, τα οποία, ως αποτέλεσμα, είναι χαμηλότερα (Hix 2009). Εξάλλου όλα τα παραπάνω, σύμφωνα με θεωρητικούς, συγκλίνουν στη άποψη πως «οι μεγαλύτερες και πιο ολοκληρωμένες οικονομίες», στις οποίες αυξάνεται η παραγωγικότητα τους, συσσωρεύεται το κεφάλαιο και διαθέτουν χαμηλά επιτόκια, συμβάλλουν σε μια πιο πιθανή οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική ευημερία (2009).

Μάλιστα, σύμφωνα με τον Μούση, η κυκλοφορία του ευρώ έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια αρκετά αντίξοων συγκυριών όσον αφορά την οικονομία σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς είχε υποτιμηθεί σημαντικά το δολάριο, ενώ η τιμή του πετρελαίου ήταν υψηλή με τους συνεχιζόμενους πολέμους στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν. Υπάρχει μεγάλη πιθανότητα πως αν οι ευρωπαϊκές χώρες δεν διέθεταν το ευρώ θα είχαν «καμφθεί» από τις «ανταγωνιστικές υποτιμήσεις, τον υψηλό πληθωρισμό και τις αυξημένες τιμές των εισαγόμενων προϊόντων» (2015). Επομένως, αν και το ευρώ κυκλοφόρησε στη διάρκεια αυτών των αρνητικών συγκυριών «η δημιουργία μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης στην Ευρώπη στέφθηκε αναμφισβήτητα με επιτυχία» (2015).

Το ευρώ δημιουργεί εύφορο έδαφος για παραπάνω πολιτική ολοκλήρωση, καθώς ασκούνται, έτσι, πιέσεις για δημοσιονομικές μεταβιβάσεις, για εναρμονισμένες φορολογικές και οικονομικές πολιτικές και ενισχυμένη παρουσία νομιμοφροσύνης στους επικρατούντες θεσμούς που προάγονται από την ΕΕ (Hix 2009). Βέβαια, αξίζει να σημειώσουμε πως όλα τα παραπάνω θεωρούνται ως πλεονεκτήματα για μια χώρα από αυτούς που είναι υπέρ της

πολιτικής ολοκλήρωσης της ΕΕ, ενώ σίγουρα αυτοί που δεν είναι ευνοϊκά προδιατεθειμένοι σε κάτι τέτοιο πιθανότατα τα εκλαμβάνουν ως κόστη (2009).

Οι Artis και Bladen-Hovell συμφωνούν πως το βασικό κόστος συμμετοχής μιας χώρας σε νομισματική ένωση είναι ότι η συγκεκριμένη χώρα παύει να ασκεί νομισματικές πολιτικές ανεξάρτητη, καθώς στην περίπτωση για παράδειγμα της ΟΝΕ, αυτές ασκούνται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ). Όπως αναφέρει ο Hix, πρόκειται για μια απώλεια «ενός σημαντικού εργαλείου μακροοικονομικής πολιτικής» η οποία ορίζει την τιμή του συναλλάγματος πάντα προς όφελος της εκάστοτε εθνικής οικονομίας με σκοπό την προστασία τους από τις ποικίλες συνθήκες των οικονομικών ανάμεσα στα κράτη (408-409). Ο Hix μάλιστα, επισημαίνει πως τα κράτη είθισται να μειώνουν τα επιτόκια όταν αντιμετωπίζουν ύφεση και να τα αυξάνουν όταν η οικονομία τους ανθίζει. Όμως, σε μια νομισματική ένωση υπάρχουν ασυμμετρίες ανάμεσα στην οικονομική κατάσταση των κρατών και κάτι τέτοιο δημιουργεί διαταραχές. Γι' αυτό και ένα κράτος, όντας σε μια νομισματική ένωση, δεν μπορεί να τροποποιήσει τη συναλλαγματική ισοτιμία προκειμένου να αντιμετωπίσει αυτές τις διαταραχές (Τσακαλώτος 1996).

Όπως αναφέρει ο Μούσης από το 2008 και μετά επικρατεί παγκόσμια ύφεση· κάτι που δημιουργεί πολλά προβλήματα στις ευρωπαϊκές οικονομίες. Όπως επίσης ισχυρίζεται, αυτή η ύφεση τόνισε κάποια αδύνατα σημεία της Ένωσης στην οικονομία. Πιο συγκεκριμένα, ο Μούσης είναι της άποψης, πως η Ένωση «υποφέρει ιδίως από μια ανισορροπία μεταξύ της ισχυρής νομισματικής και της ασθενούς οικονομικής πτέρυγας της» (2015). Δηλαδή, αυτό που συμβαίνει, είναι πως ενώ η ΕΚΤ διαχειρίζεται ένα ισχυρό ενιαίο νόμισμα, «οι οικονομικές και δημοσιονομικές πολιτικές» υπόκεινται στη δικαιοδοσία του εκάστοτε κράτος μέλους (2015). Έτσι, η ανισορροπία στις αποφάσεις για οικονομικές και νομισματικές πολιτικές οδηγούν σε «συλλογικό κόστος» τα κράτη που διαθέτουν και χρησιμοποιούν το ίδιο, ενιαίο νόμισμα (2015).

2.5 Η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση

Όπως είπαμε και στην αρχή, η ΕΕ προέκυψε αρχικά ως ένα μόρφωμα οικονομικής συνένωσης κρατών της Ευρώπης με στόχο την «οικονομική ενοποίηση», γι' αυτό και αυτό το μόρφωμα δεν αποτελεί ένα ενιαίο κράτος (Πετράκης 2015). Για τον Παναγιώτη Πετράκη υπάρχουν δύο «υποπερίοδοι» θεσμικής ολοκλήρωσης στην ΕΕ με την πρώτη να χρονολογείται από το 1958 έως το 1993 με τη Συνθήκη της Ρώμης και να χαρακτηρίζεται ως «Common Market Era», ενώ η δεύτερη, η «Union Era» ξεκίνησε το 1994 και συνεχίστηκε το 1994 με το πρώτο και δεύτερο στάδιο της προσπάθειας για κοινή οικονομική ένωση. Υποστηρίζεται επίσης, ότι σημαντικός παράγοντας προς μια πιο ενισχυμένη πολιτική και οικονομική ενοποίηση αποτέλεσε η πρόσφατη οικονομική κρίση που έπληξε την Ευρώπη (Πετράκης 2015).

Βεβαίως, πριν από 70 περίπου χρόνια, όταν και οικοδομήθηκαν τα θεμέλια της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, υπήρχε η άμεση ανάγκη για να επισφραγιστεί η ευημερία, η ειρήνη και η ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή ήπειρο. Πλέον οι παραπάνω επιδιώξεις εξακολουθούν να υπάρχουν ως προτεραιότητα, η προώθηση και η διασφάλισή τους όμως επιτάσσει την ενίσχυση και ολοκλήρωση της Ένωσης σε πολλά επίπεδα (Παπαδήμος 2017).

Όταν μιλούμε όμως για Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, αυτό που πραγματικά εννοούμε είναι μια υπερεθνική (supranational) - πολυεθνική συνεργασία κατά την οποία η παντοδυναμία του κυρίαρχου κράτους υπερβαίνεται (Σαχπεκίδου 2013). Σύμφωνα με αυτό το μοντέλο η λήψη αποφάσεων γίνεται δια πλειοψηφίας και όλα τα μέλη συμμορφώνονται στις κοινές αποφάσεις ανεξαρτήτως με το αν έχουν συμφωνήσει σε αυτές ή όχι (2013). Μέσα από τις τρεις βασικές τάσεις που διέπουν την ΕΕ ενδυναμώνεται η πορεία της διαδικασίας προς την υπερεθνική ολοκλήρωση στην ΕΕ (Europedia). Οι τάσεις αυτές είναι αρχικά η αύξηση του αριθμού των χωρών που συμμετέχουν και που θέλουν να συμμετέχουν στην ΕΕ, η συνεχόμενη

τοποθέτηση νέων στόχων μετά την επίτευξη των προηγούμενων και η διαρκής μεταπήδηση από το ένα στάδιο ολοκλήρωσης προς το επόμενο, αλλά και η ανάπτυξη και η συμμόρφωση σε κοινές πολιτικές μετά από αέναη αύξηση των δράσεων τους (Europedia).

Οι δράσεις αυτές ήταν αποτέλεσμα μιας γενικότερης επιθυμίας από πλευράς των κρατών μελών της ΕΕ για την ολοένα και μεγαλύτερη εμβάθυνση αυτού του ενοποιητικού εγχειρήματος. Στις ενέργειες αυτές συμπεριλαμβάνονταν τόσο η ενισχυμένη ανάπτυξη του θεσμικού συστήματος που διέπει την Ένωση όσο και την ταυτοποίηση και απόδοση νέων αρμοδιοτήτων στα κοινοτικά/ενωσιακά όργανα (Παπαγιάννης 2016). Ακόμη, καταλυτικό ρόλο στην περαιτέρω ενότητα αυτού του οικοδομήματος έπαιξαν οι Συνθήκες που υπεγράφησαν και αποτελούν και την βασική πηγή του δικαίου της ΕΕ αλλά και ο σχηματισμός της οικονομικής ένωσης με την ταυτόχρονη αποδοχή και χρήση ενός κοινού νομίσματος. Όλα παραπάνω συνετέλεσαν σαφώς στον σχηματισμό αλλά και την επιτυχημένη διατήρηση αυτού του μορφώματος που μετρά πλέον 70 χρόνια ζωής. Είναι αλήθεια πως εμφανίστηκαν πολλές κρίσεις τις οποίες όμως η ΕΕ αντιμετώπισε και συνεχίζει να αντιμετωπίζει, άλλες φορές με επιτυχία και άλλες με αποτυχία. Όπως όμως υπογραμμίζει και ο ακαδημαϊκός Moravesik (2012), ο οποίος ασχολείται με το ζήτημα της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης, και ίσως αντιπροσωπεύει σε μεγάλο βαθμό την αλήθεια, «οποιοδήποτε και αν είναι το αποτέλεσμα της κρίσης, η ΕΕ θα παραμείνει στην ιστορία του κόσμου χωρίς ανταγωνιστή το πιο φιλόδοξο και επιτυχημένο παράδειγμα εθελοντικής διεθνούς συνεργασίας».

2.6 Προκλήσεις και Αδυναμίες που αντιμετωπίζει

Αν και πολλοί το θεωρούν ένα επιτυχημένο παράδειγμα, το σίγουρο είναι ότι συνεχώς εμφανίζονται νέες προκλήσεις τις οποίες και πρέπει να αντιμετωπίσει. Μετά από την οικονομική-δημοσιονομική κρίση στην Ευρώπη, παρατηρούμε πως πλέον ξετυλίγεται και μια

κρίση εμπιστοσύνης απέναντι σε αυτό το οικοδόμημα που ονομάζεται ΕΕ. Αυτή η δυσαρέσκεια εκφράζεται κάποιες φορές είτε έμμεσα μέσα από την άνοδο στη δημοτικότητα των ακροδεξιών – ευρωσκεπτικιστικών κομμάτων, είτε άμεσα με την απευθείας κατάκριση της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης με το επιχείρημα ότι έχει «προχωρήσει» σε μεγάλο βαθμό. Υπάρχει σαφώς και η άλλη πλευρά, η οποία υποστηρίζει την έννοια της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης και αποδίδει τις ευθύνες για την Ευρωπαϊκή οικονομική κρίση στις θεσμικές αδυναμίες της Ένωσης. Αυτή η πλευρά θεωρεί πως η λύση του προβλήματος έγκειται στην επιπρόσθετη ενοποίηση με κοινή δημοσιονομική και τραπεζική ένωση ή ακόμα και μια εξολοκλήρου πολιτική ένωση με το σχηματισμό μιας ομοσπονδίας.

Οι προκλήσεις επομένως τις οποίες πρέπει να αντιμετωπίσει πλέον η ΕΕ είναι πολλές και πολυδιάστατες καθώς εφάπτονται σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης ζωής στην Ένωση. Οι προκλήσεις αυτές, δηλαδή, είναι οικονομικές, κοινωνικές αλλά και πολιτικές, και εδρεύουν τόσο στο εσωτερικό της όσο και στο εξωτερικό της περιβάλλον, γι' αυτό και η αντιμετώπιση τους αποτελεί ίσως ένα από τα δυσκολότερα έργα της Ένωσης. Το δύσκολο αυτό έργο της ΕΕ είναι μάλιστα αυτό που διαμορφώνει έτσι την κατάστασή της ώστε πολλοί να την χαρακτηρίζουν ασταθή και ρευστή καθώς υπό την πίεση των αλλαγών που υφίσταντο να αλλάζει και αυτή συνεχώς σχήμα και μορφή χωρίς κάποια συγκεκριμένη αφετηρία ή τερματικό σταθμό.

Το μόνο σίγουρο είναι πως η φύση των προκλήσεων αυτών είναι πρωτοφανής, κάτι που δυστυχώς δυσχεραίνει ολοένα και περισσότερο την αντιμετώπιση τους. Αυτό γίνεται περισσότερο κατανοητό αν αναλογιστούμε φυσικά την οικονομική-δημοσιονομική κρίση, το μεταναστευτικό και το προσφυγικό ζήτημα, τις τρομοκρατικές ενέργειες, τις οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες ανάμεσα στις χώρες του βορρά και του νότου, αλλά και τις εξωτερικές πιέσεις που δέχεται από άλλες ισχυρές πολιτικές χωρών όπως η Ρωσία και οι ΗΠΑ με προέδρους τον Πούτιν και τον Τράμπ αντίστοιχα.

Η εμφάνιση των συγκεκριμένων προκλήσεων αποτελεί αίτιο πολλών παραγόντων, κυρίως όμως σε αυτές συνέβαλαν οι οικονομικές ανισοροπίες, η θεσμική ένδεια, οι μεταβολές της παγκόσμιας οικονομίας και οι εξελίξεις με τις βίαιες συγκρούσεις στην Μέση Ανατολή και στην Ανατολική Ευρώπη (Παπαδήμος 2017).

Η βασική αδυναμία της ΕΕ που λειτουργεί ως τροχοπέδη στην περαιτέρω ολοκλήρωση της είναι σαφώς η «φτωχή» και «ανολοκλήρωτη κατασκευή» αυτού που ονομάζουμε οικονομική και νομισματική ένωση (ΟΝΕ), καθώς όπως είναι γνωστό, η νομισματική ένωση λειτουργεί κανονικά χωρίς όμως να υπάρχει κοινή, αποτελεσματική και νομιμοποιημένη θεσμική δομή και ενέργειες για τη διαχείριση της ζώνης του ευρώ με ότι αυτή συνεπάγεται, δηλαδή και της διαχείρισης ενδεχόμενων κρίσεων και προκλήσεων (Μεταξάς και Pernice 2015). Αυτό έγινε ιδιαίτερος εμφανές στην πρόσφατη οικονομική κρίση της ΕΕ όταν κατά τις διαδικασίες αντιμετώπισης της αποκαλύφθηκαν τεράστια κενά και ανεπάρκειες, κάτι που σαφώς έθεσε σε κίνδυνο τόσο τη συνοχή και σταθερότητα της ζώνης του ευρώ όσο και της ίδια της ΕΕ.

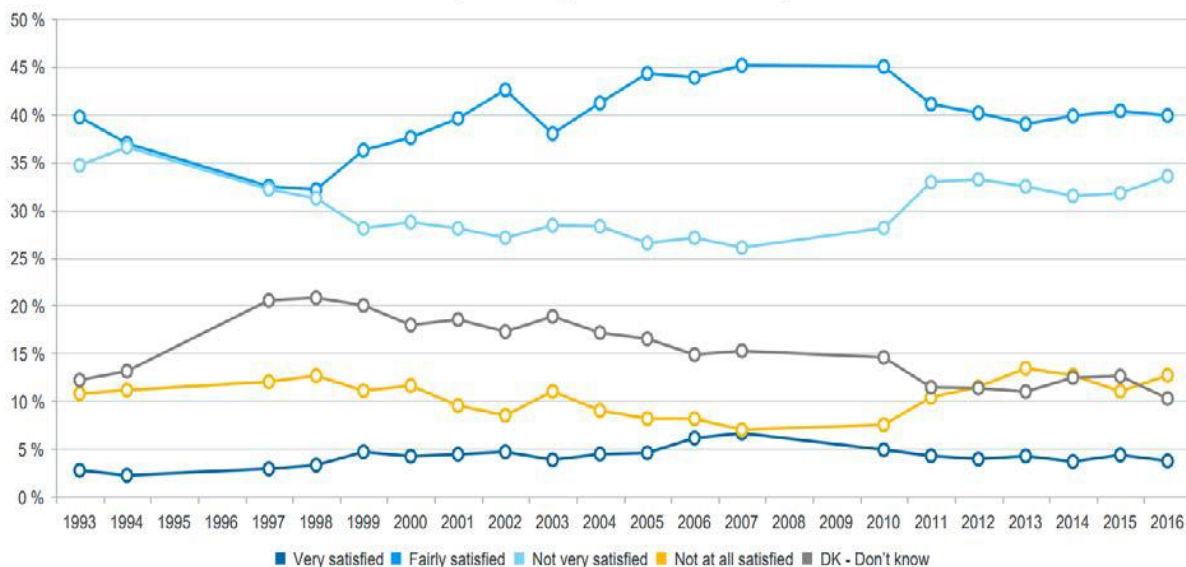
Αυτό βεβαίως συνέβη, διότι ιδιαίτερα στις χώρες οι οποίες βρέθηκαν στη δύσκολη θέση και υπό πίεση αναγκάστηκαν να υιοθετήσουν προγράμματα για την οικονομική τους εξισορρόπηση τα οποία και δημιούργησαν «έντονες πολιτικές αντιπαραθέσεις εντός και μεταξύ των κρατών μελών της Ένωσης» (Παπαδήμος 2017). Επίσης, όπως είναι εύλογο, μια κρίση, όταν δεν αντιμετωπίζεται μάλιστα σωστά, μπορεί να οδηγήσει και σε άλλες κρίσεις ή ακόμη και να τις δημιουργήσει. Με τον ίδιο τρόπο, η μη σωστή διαχείριση της συγκεκριμένης κρίσης προκάλεσε κοινωνικές και κατ' επέκταση πολιτικές αναταραχές. Στην προσπάθεια τους να βρουν το αίτιο, οι χώρες της ΕΕ επικεντρώθηκαν στο «ποιος φταίει» και καταλογίζοντας τις αιτίες άλλες φορές στους Νότιους, άλλες στου Βόρειους, άλλες στο Ισλάμ και άλλες στους ξένους εμφανίστηκε ένα γενικό συναίσθημα αποξένωσης και κρίσης ταυτότητας και προσανατολισμού στους λαούς της Ευρώπης (Γαζή 2017). Η μείωση της οικειότητας και η

αυξανόμενη εχθρότητα και καχυποψία σίγουρα δεν αποτελούν ευοίωνη είδηση και εξέλιξη για μία περαιτέρω ενοποίηση του ευρωπαϊκού κόσμου (2017).

Όλα τα παραπάνω διευρύνουν τις ανισότητες στην ΕΕ, εμβαθύνοντας επιπλέον τους διχασμούς και τον κατακερματισμό κάνοντας την να οδεύει με σταθερό βήμα προς μια «γκετοποίηση των πιο αδύνατων» (2017). Η εικόνα της ΕΕ είναι πλέον μιας Ένωσης απομακρυσμένης και αποκομμένης από την κοινωνία που την απαρτίζει. Κάτι που εμφανίζεται έντονα μέσα από την στήριξη σημαντικά μεγάλων ομάδων πολιτών σε κόμματα της άκρο-Δεξιάς με ευρωσκεπτικιστικές διαθέσεις (Ιωακειμίδης 2015). Τα συγκεκριμένα κόμματα, όπως και αυτό το φαινόμενο στο σύνολο του, αποστρεφόμενα την ευρωπαϊκή ενοποίηση και τις θεσμικές της πρωτοβουλίες, αλλά και εκφράζοντας την επιθυμία για την επιστροφή στο εθνικό κράτος, αποτελούν σαφέστατα έναν ισχυρό κίνδυνο προς την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση (OECD).

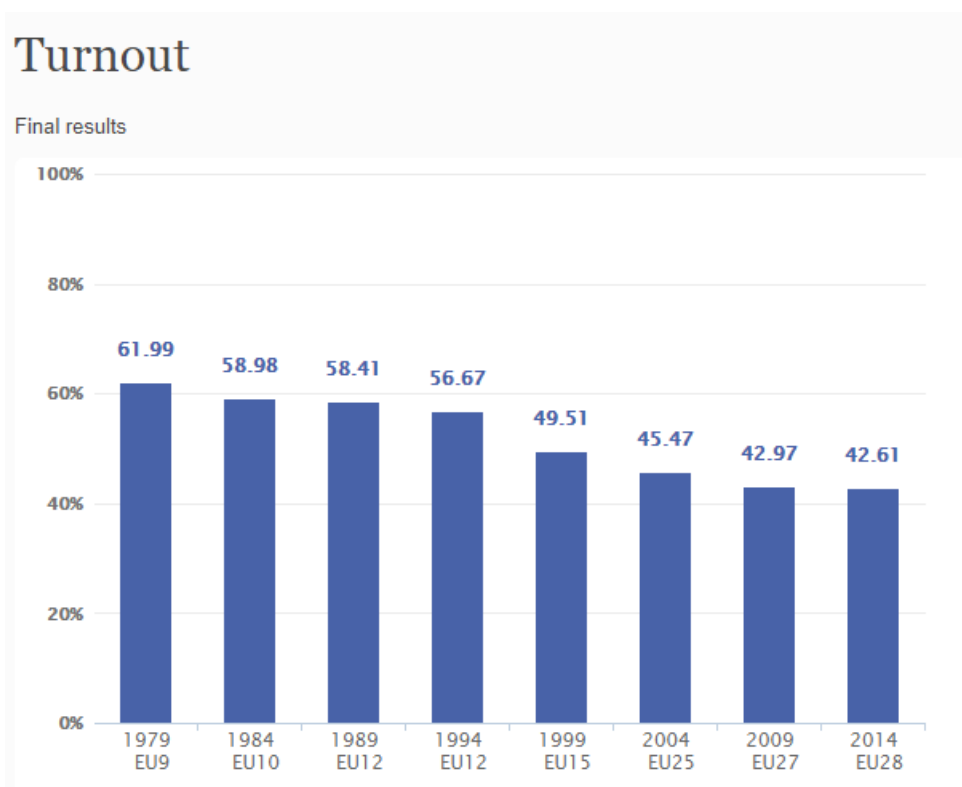
Μια ακόμη αδυναμία της ΕΕ, η οποία όμως υπήρχε εξ αρχής, είναι και το πρόβλημα της δημοκρατικής νομιμοποίησης καθώς και αν και μεγάλο ποσοστό των Ευρωπαίων πολιτών φαίνεται να είναι σχετικά ικανοποιημένο με το πως λειτουργεί η δημοκρατία στην ΕΕ, αρκετά μεγάλο είναι και το ποσοστό το οποίο δηλώνει πως δεν είναι αρκετά ικανοποιημένο (**Πίνακας 1**). Μπορεί, φυσικά, η πρώτη ομάδα να έχει μεγαλύτερο ποσοστό, ανησυχία όμως προκαλεί το γεγονός ότι η «ψαλίδα» στη διαφορά των δυο ποσοστών τείνει να μικραίνει τα τελευταία χρόνια (**Πίνακας 1**). Ακόμη, όπως φαίνεται και στον **Πίνακας 2** ανησυχητική είναι και η μείωση του ποσοστού των Ευρωπαίων πολιτών που συμμετέχουν στις δημοκρατικές διαδικασίες της Ένωσης. Υπάρχει η άποψη πως η οικονομική κρίση είναι αυτή που κατά κύριο λόγο τροφοδοτεί και την κρίση της δημοκρατικής νομιμοποίησης. Πιο συγκεκριμένα, υποστηρίζεται πως λόγω των εξαιρετικά αυστηρών μέτρων λιτότητας και δημοσιονομικής πειθαρχίας, διογκώθηκαν οι ανισότητες μέσω της αύξησης των ποσοστών ανεργίας και έτσι φτωχοποιήθηκαν τμήματα του πληθυσμού (Karyotis and Gerodimos 2015).

On the whole, are you very satisfied, fairly satisfied, not very satisfied or not at all satisfied with the way democracy works in (your country)? Would you say you are „,„ ?
 How about the way democracy works in the European Union?
 European Union (from 03/1993 to 11/2016)

Πίνακας 1: Βαθμός Ικανοποίησης με τη λειτουργία της δημοκρατίας στην ΕΕ. Πηγή: European Commission.

<http://ec.europa.eu/>

Πίνακας 2: Ποσοστό Συμμετοχής στις Ευρωεκλογές. Πηγή: TNS/ScytI σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό

Κοινοβούλιο.

Οι διαχωριστικές γραμμές όμως που χαράχθηκαν δεν σταμάτησαν εκεί. Ο τρόπος αντιμετώπισης των οικονομικών κρίσεων από την ΕΕ, κυρίως στις χώρες του Νότου, έφερε στο φως ορισμένα στερεότυπα ανάμεσα στους λαούς της Ένωσης, καθώς οι Νότιοι χαρακτηρίστηκαν ως «σπάταλοι, ανεύθυνοι και τεμπέληδες», ενώ οι Βόρειοι ως «πειθαρχημένοι, υπεύθυνοι και εργατικοί» (Ιωακειμίδης 2015). Δημιουργήθηκαν, δηλαδή, «πολιτιστικές διαχωριστικές γραμμές» οι οποίες στο σύνολό τους αντί να οδηγούν σε «στενότερη ένωση μεταξύ των λαών της Ευρώπης» (άρθ. 1, ΣΕΕ) διευρύνουν το οικονομικό χάσμα μεταξύ Βορρά και Νότου σε πολλαπλά επίπεδα που αφορούν την απασχόληση, την ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή (Andor 2014). Γι' αυτό και κατά τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται πως η ΕΕ δεν χαρακτηρίζεται από μια δυναμική σύγκλισης (convergence) αλλά απόκλισης (divergence) (Ιωακειμίδης).

Στις δυνάμεις που ενισχύουν σημαντικά αυτήν την τάση απόκλισης συμβάλουν φυσικά και οι αυξανόμενες ροές μεταναστών με την εμφανή αδυναμία που καταδεικνύει η ΕΕ στον τρόπο διαχείρισης της συγκεκριμένης κατάστασης (Ιωακειμίδης 2015). Το φαινόμενο αυτό, όπως είναι φυσικό, ενισχύει με τη σειρά του τα ακραία, εθνολαϊκιστικά, αντιευρωπαϊκά και μερικές φορές ρατσιστικά κόμματα (2015).

Στις παραπάνω τάσεις δεν βοηθούν καθόλου τα αποτελέσματα των ερευνών του ESPAS για την αύξηση της γήρανσης στον πληθυσμό της Ευρώπης, καθώς όπως υπολογίζεται, το 2030 οι Ευρωπαίοι πολίτες θα είναι οι πιο ηλικιωμένοι πολίτες στον κόσμο με μέσο όρο ηλικίας τα 45 έτη (**Πίνακας 3**). Σαν να μην έφτανε αυτό, σύμφωνα με έρευνες των Ηνωμένων Εθνών, ο πληθυσμός της Ένωσης συρρικνώνεται σημαντικά σε σύγκριση πάντα με τον παγκόσμιο πληθυσμό (**Πίνακας 4**). Όλα αυτά σαφέστατα και θα επιφέρουν σημαντικές

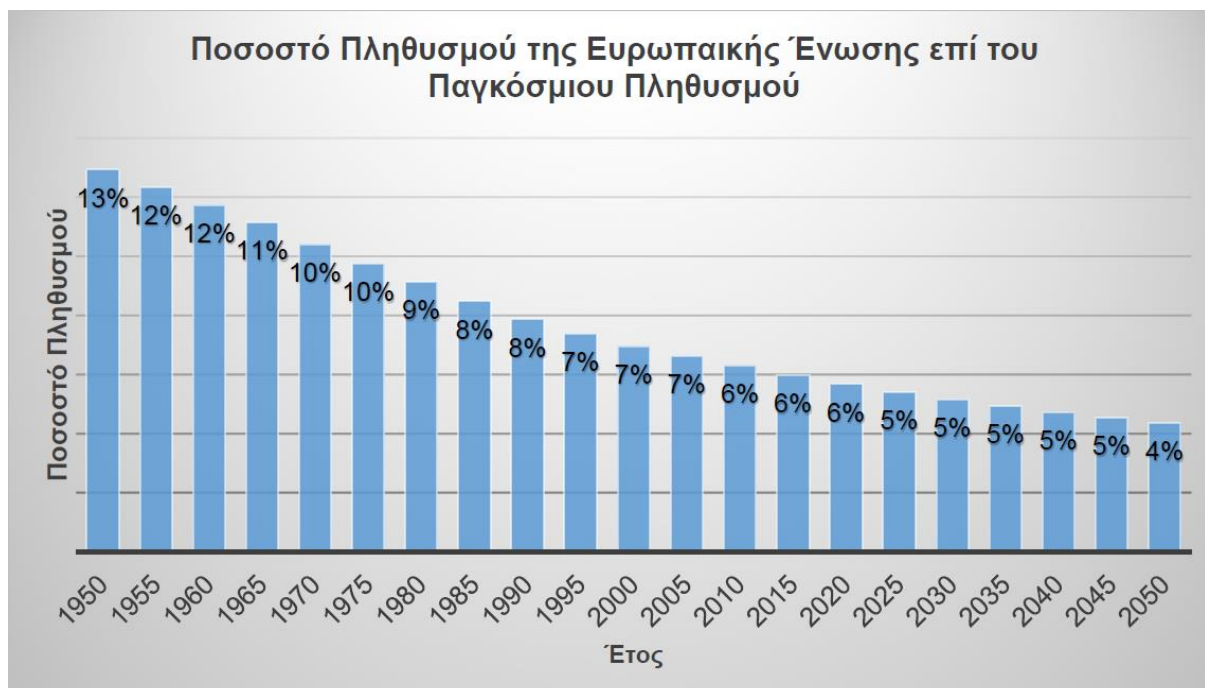
αλλαγές στην αγορά εργασίας, καθώς οι συνταξιούχοι θα αυξάνονται και το εργατικό δυναμικό θα μειώνεται.

Figure 2. Median age in different regions of the world in 2030

Source: Rand Europe Report for ESPAS, 2013

Πίνακας 3: Μέσος όρος ηλικίας πληθυσμού το 2030. Πηγή: Rand Europe Report for ESPAS, 2013.

Πίνακας 4: Ποσοστό Πληθυσμού Ευρωπαϊκής Ένωσης επί του Παγκόσμιου Πληθυσμού. Πηγή: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2017)

2.7 Το Μέλλον της ΕΕ – Προοπτικές

Σύμφωνα με τη δήλωση των ηγετών των 27 κρατών μελών, του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αναγνωρίζουν πως η Ευρώπη βρίσκεται σε μια δύσκολη καμπή καθώς αντιμετωπίζει πρωτοφανείς προκλήσεις τόσο στο εσωτερικό της επίπεδο όσο και στο εξωτερικό της περιβάλλον (2017). Παρόλα αυτά, όλοι μαζί δεσμεύονται πως γνωρίζοντας τις αμφιβολίες και ανησυχίες των πολιτών της Ένωσης, θα προσπαθήσουν να βελτιώσουν την ήδη προβληματική κατάσταση και να διαχειριστούν αποτελεσματικά τις προκλήσεις που εμφανίστηκαν. Η στάση της Ένωσης απέναντι στις προκλήσεις αυτές σίγουρα χαρακτηρίζεται από φιλόδοξα και αισιόδοξα μελλοντικά σχέδια και δράσεις. Αυτό όμως που έχει σημασία είναι ίσως η έλλειψη μιας προοπτικής για την ΕΕ η οποία να αποτελεί κίνητρο για τους πολίτες της να συμμετάσχουν πιο ενεργά, καθώς οι τάσεις απόκλισης, όπως αναφέραμε και προηγουμένως, λειτουργούν υποσκάπτοντας το όνειρο της Ένωσης για περισσότερη ολοκλήρωση.

Σίγουρα στην αρχή, η αναγέννηση της Ευρώπης από τις στάχτες της φαινόταν ένα δύσκολο έως και ακατόρθωτο όραμα, το οποίο όμως πέτυχε σε μεγάλο βαθμό κυρίως λόγω της πίστης των λαών της Ευρώπης σε ένα κοινό σκοπό με ένα κοινό μέλλον, κάτι που πλέον είναι εμφανές ότι εκλείπει (Κωνσταντάρας 2014). Ο Δονάτος Παπαγιάννης σημειώνει πως τα «σημάδια της κόπωσης είναι πλέον ορατά δια γυμνού οφθαλμού» και πως η σημαντική ισχυροποίηση των «ευρωσκεπτικιστών» που διαμορφώνεται λόγω των προκλήσεων που αντιμετωπίζει η Ευρώπη, επί του παρόντος, αποτελεί δυσοίωνη ένδειξη για το μέλλον της Ευρώπης (2016). Βεβαίως και τα επιτεύγματα χρόνων της Ένωσης απειλούνται να ακυρωθούν

όχι μόνο από την οικονομική κρίση αλλά κυρίως λόγω των κρίσεων και προκλήσεων που δημιουργήθηκαν μετά από αυτήν ή εξαιτίας αυτής (Σαχπεκίδου 2013).

Πλέον η ΕΕ αναγνωρίζει ότι βρίσκεται αντιμέτωπη με σημαντικές προκλήσεις γι' αυτό και δείχνει ενδιαφέρον για την πορεία που πρέπει να ακολουθήσει. Με τη δημοσιοποίηση, λοιπόν, της Λευκής Βίβλου για το Μέλλον της Ευρώπης το 2017 ξεκινάει μια συζήτηση για τους «προβληματισμούς και τα σενάρια για την ΕΕ των 27 έως το 2025» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή). Σε αυτήν την Λευκή Βίβλο, επομένως, αναπτύσσονται πέντε πιθανά σενάρια για το ευρωπαϊκό εγχείρημα, και είναι τα εξής: 1) Συνεχίζουμε κανονικά, 2) Τίποτα περισσότερο από την ενιαία αγορά, 3) Αυτοί που θέλουν περισσότερα κάνουν περισσότερα, 4) Κάνουμε λιγότερα με πιο αποδοτικό τρόπο, 5) Κάνουμε μαζί πολύ περισσότερα.

Το σενάριο 1 (Συνεχίζουμε κανονικά) που δίνει έμφαση στο status quo, αν και απολύτως ρεαλιστικό, δεν δίνει ελπίδες για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση μελλοντικών προκλήσεων και κρίσεων. Το 2^ο Σενάριο (Τίποτα περισσότερο από την ενιαία αγορά) ίσως αποτελεί «ένα βήμα πίσω» για το ενοποιητικό εγχείρημα της Ένωσης μιας και στόχος του είναι μόνο η ενιαία αγορά. Το 3^ο Σενάριο (Αυτοί που θέλουν περισσότερα κάνουν περισσότερα) χρήζει ιδιαίτερης προσοχής καθώς εντείνει τις ανισορροπίες και το χάσμα ανάμεσα στις χώρες της Ένωσης, εφόσον είναι πιθανό το ενδεχόμενο να μην «μπορούν» όλοι στα «περισσότερα». Το Σενάριο 4 (Κάνουμε λιγότερα με πιο αποδοτικό τρόπο) είναι ίσως πιο αισιόδοξο από τα προηγούμενα καθώς φαίνεται να θέτει προτεραιότητες, ενώ το 5^ο (Κάνουμε μαζί πολύ περισσότερα) είναι ίσως το πιο αισιόδοξο από όλα. Επικεντρώνεται στην ενδυνάμωση της ενοποίησης. Το ερώτημα όμως που μας γεννάται είναι αν το συγκεκριμένο εγχείρημα είναι εφικτό, έπειτα από τη σύντομη ανάλυση των προκλήσεων που αναφέραμε και που αντιμετωπίζει η ΕΕ.

Η Ευρώπη, λοιπόν, βρίσκεται σε ένα πολύ κρίσιμο σταυροδρόμι αφενός προς περισσότερη ενοποίηση, αφετέρου προς τη στασιμότητα ή ακόμη και την οπισθοδρόμηση (Παπαδήμος 2017). Πολλοί βέβαια υποστηρίζουν πως η περαιτέρω ενοποίηση θα αποτελέσει τη σωστή λύση των προβλημάτων που αντιμετωπίζει η Ένωση στην παρούσα φάση. Άλλοι πάλι υποστηρίζουν πως οι ενοποιητικές δράσεις που ακολούθησε η Ένωση έως τώρα είναι αυτές που δημιούργησαν τις παρούσες προκλήσεις. Αν και η Ευρώπη φαίνεται αδύναμη να χειριστεί τις συγκεκριμένες καταστάσεις, καλό θα είναι να θυμηθούμε πως και στην αρχή της δημιουργίας της το μέλλον της διαγραφόταν δυσοίωνο. Παρόλα αυτά κατάφερε να δημιουργήσει αυτό το μέχρι τώρα θαυμαστό οικοδόμημα. Σε αυτό το σταυροδρόμι που βρίσκεται δεν γνωρίζουμε ποιον δρόμο θα διαλέξει, όμως ελπίζουμε να φανεί δυνατή και ενωμένη και να αντιμετωπίσει τις κρίσεις που την πλήττουν προς το κοινό καλό των κρατών μελών, ούτως ώστε να μην δυσχεραίνουν άλλο την ανάπτυξη και την πρόοδο της.

3. Η Περίπτωση του Brexit

3.1 Είσοδος του Ηνωμένου Βασιλείου στην ΕΕ και Λόγοι μη Ένταξης στην ΟΝΕ

Το Ηνωμένο Βασίλειο ξεκίνησε να συμμετέχει στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1973, καθώς τότε η οικονομία του ΗΒ ήταν υπό εξασθένηση και η είσοδος στην Κοινότητα αντιμετωπίστηκε ως μια πρακτική αντιστρεψιμότητας αυτής της εξασθένησης (Bradbury 1996). Η συμμετοχή του ΗΒ αντιμετωπίστηκε επίσης ως μέσον υποστήριξης της σχέσης του με την Αμερική αλλά και ως μια νέα μέθοδος για άσκηση διεθνούς επιρροής (1996). Βέβαια, η είσοδος του ΗΒ στην ΕΚ δεν προέκυψε χωρίς εμπόδια καθώς ο Γάλλος πρόεδρος DeGaulle άσκησε δυο φορές βέτο στην προσχώρηση του, εξαιτίας της ανησυχίας του για τις φιλικές σχέσεις που είχε τότε το ΗΒ με την Αμερική (Χριστοδουλίδης 2010). Και αυτό διότι, ο DeGaulle δεν επιθυμούσε να ασκείται αμερικανική επιρροή στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η οποία θα προέκυπτε μέσω της Βρετανίας (2010).

Η συμμετοχή της Βρετανίας στην ΕΚ θεωρήθηκε από την αρχή ως «περίεργη» καθώς ήδη στα πρώτα χρόνια συμμετοχής, επί της κυβερνήσεως του 1974-79, τέθηκαν σε διαπραγματεύσεις οι όροι ένταξης της Βρετανίας αλλά πραγματοποιήθηκε και δημοψήφισμα για την παραμονή της στην Κοινότητα· κάτι που όπως είναι φυσικό έθεσε την συμμετοχή της σε κίνδυνο (Bradbury 1996). Επίσης, οι κυβερνήσεις Θάτσερ και Major αρνούσαν να δεσμευτούν σε δράσεις για βαθύτερη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (1996). Ένα από τα αποτελέσματα αυτής της γενικότερης τάσης ήταν και η άρνηση της Θάτσερ, παρά τις έντονες πιέσεις, συμμετοχής στην ΟΝΕ, καθώς έτσι θα υπήρχε μεγάλη πιθανότητα να ανατραπεί η Βρετανική κυριαρχία και να μειωθεί η δυνατότητα τους να δρουν αυτόματα (1996). Η κυβέρνηση της Θάτσερ ακολούθησε μια τακτική “wait and see”, αναφορικά με την ΟΝΕ, και

έτσι, έδωσε χρόνο στην Βρετανία να εξισορροπήσει τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις που θα ακολουθούσαν έπειτα από την προσχώρηση της σε μια νομισματική ένωση (Talani 2011).

Η διαδικασία για την ένταξη μιας χώρας στην ONE περιλαμβάνει 3 στάδια από τα οποία το πρώτο ουσιαστικά είναι η αρχή της διαδικασίας με σκοπό την πραγματοποίηση «μιας καλύτερης σύγκλισης μεταξύ των οικονομικών πολιτικών» και την καλύτερη συνεργασία ανάμεσα στις κεντρικές τράπεζες «στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος» (Μούσης 2015). Το δεύτερο στάδιο επικεντρώνεται σε στόχους που σκοπεύουν στην εξυγίανση της δημοσιονομικής διαχείρισης των ενδιαφερομένων προς ένταξη χωρών, και το τρίτο στάδιο, κατ' ουσίαν, περιλαμβάνει τα 4 κριτήρια σύγκλισης ή αλλιώς «Κριτήρια Μάαστριχτ» (2015).

Η κυβέρνηση Θάτσερ ήταν ανοιχτά αντίθετη, όπως είπαμε και προηγουμένως, στην κατάργηση της στερλίνας και στην υιοθέτηση ενός κοινού νομίσματος ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 (Bradbury 1996). Η αμέσως επόμενη βρετανική κυβέρνηση με τον Major ακολούθησε διαφορετική πολιτική από αυτήν της Θάτσερ, αναφορικά με την ONE (1996). Πιο συγκεκριμένα, αυτό που έκανε ο βρετανός πρωθυπουργός ήταν να διαβεβαιώσει την ΕΕ πως η Βρετανία θα συμμετάσχει στην ανάπτυξη της ONE υπογράφοντας το πρώτο και δεύτερο στάδιο (1996). Παρόλα αυτά, ο Major επικαλέστηκε την επιλογή “opt-out” και «διασφάλισε ρήτρες αυτοεξαιρέσεως» για το τρίτο στάδιο, κάτι που σήμαινε πως δεν υιοθετούσε η Βρετανία, προς το παρόν, το ενιαίο νόμισμα της ONE (Χριστοδουλίδης 2010). Ο Major, μάλιστα, ισχυρίστηκε πως αυτή είναι μια απόφαση που θα παρθεί μετέπειτα, από κάποιο άλλο Κοινοβούλιο (Bradbury 1996). Με αυτόν τον τρόπο ο Major έθετε την Βρετανία στο κέντρο των πολιτικών εξελίξεων της ΕΕ αγοράζοντας χρόνο προκειμένου να διευθετηθεί το θέμα της στερλίνας και του ενιαίου νομίσματος (1996). Επίσης, αυτή η απόφαση αποδείκνυε την αξιοπιστία της βρετανικής αυτονομίας και άφηνε ανοιχτό το ενδεχόμενο συμμετοχής στο κοινό νόμισμα όταν αυτό θα σταθεροποιούταν (1996).

Το Λονδίνο αποτελούσε ισχυρό οικονομικό κέντρο με ανεπτυγμένες χρηματαγορές, είτε με στερλίνες είτε με ξένα νομίσματα (1996). Επομένως, ένα περιβάλλον «αγορά-κεντρικό» δεν έβλεπε με θετικό μάτι μια νομισματική ένωση, όπως η ΟΝΕ, καθώς θα μπορούσε έτσι, η πόλη του Λονδίνου να επηρεαστεί αρνητικά εάν η ΕΚΤ επέβαλε επαχθείς περιορισμούς (1996). Συνεπώς, το Λονδίνο, όντας ένα διεθνές οικονομικό κέντρο, πιθανότατα να αντιμετώπιζε υποτίμηση αυτής της ανταγωνιστικής θέσης του παγκοσμίως αν του επιβάλλονταν συγκεκριμένες οικονομικές πολιτικές που δεν ήταν προδιαγεγραμμένες για αυτό (1996). Υπήρχε η πεποίθηση πως με το να μείνει εκτός της ΟΝΕ, η Βρετανία, και ως επί το πλείστο το Λονδίνο, θα παρέμενε σε μια ισχυρή θέση για το εμπόριο καθώς «οι ανταγωνιστικές απειλές για το Λονδίνο ως κέντρο για ξένες δραστηριότητες ανταλλαγής εμπορίου κρίθηκαν πως ήταν αρκετά χαμηλές» (1996). Παραπάνω ανησυχίες εκφράστηκαν για το κατά ποσό θα μπορούσε το Λονδίνο να διατηρήσει τις μετοχές του σε επιχειρήσεις χωρίς τη στερλίνα ως νόμισμα, αλλά και τις αγορές του με νόμισμα το νέο ευρώ (1996).

Πέρα από το εμπόριο, όμως, το Λονδίνο κατείχε ανταγωνιστική θέση και στην επιχειρηματική τραπεζική (1996). Με την είσοδο, όμως, στην νομισματική ένωση οι ανταγωνιστικές πιέσεις θα ήταν αυξημένες (1996). Ένας ακόμα λόγος που η Βρετανία δεν επέλεξε να συμμετέχει στην νομισματική ένωση της Ευρώπης, ήταν πως η επίδραση της στις βρετανικές επιχειρήσεις θα ήταν περιορισμένες μιας και οι ασφαλιστικές εταιρείες του ΗΒ αναμειγνύονταν περισσότερο με την αμερικανική αγορά παρά με την αντίστοιχη ευρωπαϊκή, και οι περισσότερες συναλλαγές γίνονταν με το δολάριο (1996). Γενικότερα, οι κυρίως ανησυχίες ήταν για τον εξωτερικό έλεγχο στον οποίο θα υποβαλλόταν η βρετανική αγορά και τα ιδρύματα της αλλά και η πιθανή απώλεια της διεθνούς υπεροχής της στις αγορές (1996).

3.2 Λόγοι Εξόδου της Βρετανίας από την ΕΕ

Με δημοψήφισμα που έγινε στις 23 Ιουνίου 2016 ο βρετανικός λαός αποφάσισε για το ΗΒ να αποχωρήσει από την ΕΕ με ποσοστό 53,4% στην Αγγλία, 52,5% στην Ουαλία ενώ η Σκωτία και η Βόρεια Ιρλανδία στήριξαν την παραμονή στη Ένωση με ποσοστά 62% και 55,8% αντίστοιχα (Hunt και Wheeler 2016).

Οι Βρετανοί πολίτες ήταν αυτοί που αποφάσισαν για την αποχώρηση του ΗΒ από την ΕΕ, όμως οι λόγοι που οδήγησαν τους βρετανούς ηγέτες στην απόφαση για τη διεξαγωγή αυτού του δημοψηφίσματος ήταν αρχικά οι διαφορές που είχε το ΗΒ με την Ευρώπη αναφορικά με το νόημα και τον σκοπό της ΕΕ αλλά και της φύσης της κυριαρχίας της (Gross 2017). Όπως εξηγεί ο Gross στο άρθρο του για τους λόγους της απόφασης για αποχώρηση, επί κυβερνήσεως Cameron υπήρχε διχασμός ανάμεσα στους επικριτές της ΕΕ, στους υποστηρικτές της, αλλά και σε αυτούς που βρίσκονταν στην μέση και αποφάσιζαν ανάλογα με τις διάφορες συνθήκες που επικρατούσαν στην Ευρώπη. Συνεπώς, ο πρωθυπουργός της Αγγλίας David Cameron αποφάσισε, προκειμένου να ξεπεραστεί αυτή η σύγχυση, να θέσει ένα δημοψήφισμα ρωτώντας τον λαό για το αν επιθυμεί την παραμονή η την αποχώρηση της Βρετανίας από την ΕΕ (Gross 2017). Βέβαια, αυτό που αναφέρεται στο ίδιο άρθρο ως παράγοντας που οδήγησε σε αυτές τις ενδοκομματικές αποκλίσεις ήταν η όλο και αυξανόμενη αποξένωση της βρετανικής πολιτικής ελίτ από τις ιδεολογικές βάσεις των κομμάτων τους και για έτσι έγιναν όλα τα κόμματα ιδεολογικά παρόμοια. Αυτό οδήγησε στην αύξηση της επιρροής του κόμματος των ανεξάρτητων του ΗΒ, το οποίο απαρτιζόταν κυρίως από υποστηρικτές αντί-ευρωπαϊκών πεποιθήσεων (Gross 2017).

Η οικονομική κρίση του 2007-8 διεύρυνε αυτήν την απέχθεια του βρετανικού λαού προς τους πολιτικούς και ταυτόχρονα αύξησε και την ανισότητα (Gross 2017). Πιο συγκεκριμένα, τα μέτρα ανάκαμψης που έλαβαν δημιούργησαν ένα κλίμα απογοήτευσης

στους κατοίκους περιοχών εκτός του Λονδίνου, καθώς αυτό προστατεύτηκε περισσότερο από αυστηρά μέτρα σε σχέση με τις υπόλοιπες περιοχές προκειμένου να παραμείνει ένα από τα μεγαλύτερα οικονομικά κέντρα παγκοσμίως (Gross 2017).

Τέλος, με την προσχώρηση της Τσεχίας, Ουγγαρίας, Πολωνίας, Σλοβενίας, Σλοβακίας και των χωρών της Βαλτικής στην ΕΕ το 2004, όλο και περισσότεροι πολίτες αυτών των χωρών μετανάστευαν στο ΗΒ φτάνοντας τους 200.000 κάθε χρόνο, δημιουργώντας έτσι οικονομικές απειλές προερχόμενες από την πολιτική της ΕΕ για ανοικτά σύνορα (Gross 2017). Υπολογίζεται, πως ο πληθυσμός του ΗΒ θα αυξηθεί στα 70 εκατομμύρια μέσα στην επόμενη δεκαετία (Αnon3). Η Βρετανία, όντας κράτος μέλος της ΕΕ δεν έχει την δυνατότητα να θέσει όρια στις εισροές μεταναστών (Αnon3). Επίσης, τα προβλήματα που επικρατούσαν στην ΕΕ αλλά και η κρίση του ευρώ αποκάλυψαν πως η διακυβέρνηση από τις Βρυξέλλες ήταν αναποτελεσματική και υπήρχαν διαφωνίες ανάμεσα στο ΗΒ και στην ΕΕ αναφορικά με τον τρόπο προσέγγισης και αντιμετώπισης των οικονομικών ζητημάτων (Gross 2017). Το δημοκρατικό έλλειμμα, το οποίο εμφανίστηκε και αυτό μετά την ευρωπαϊκή κρίση, δημιούργησε την αίσθηση πως μια βαθύτερη ευρωπαϊκή ολοκλήρωση δεν ήταν εμφανής (2017).

Αυτό που αναφέρει ο Gross στο άρθρο του πως οδήγησε τους Βρετανούς πολίτες στην υποστήριξη του Brexit ήταν, επίσης, η πεποίθηση των υπέρμαχων του Brexit πως εκχωρούταν ο έλεγχος των δικών τους ζητημάτων στα χέρια των τεχνοκρατών στις Βρυξέλλες (2017). Πέρα από τον έλεγχο, όμως, επιζητούσαν και την χρηματική συνεισφορά προς την ΕΕ, για τη συμμετοχή τους, να επενδύεται στο ΗΒ (2017). Σε αυτό που καταλήγει ο Gross στο άρθρο του είναι πως γενικότερα με το δημοψήφισμα εκφράστηκε κυρίως η απέχθεια του βρετανικού λαού προς των βρετανικών πολιτικών και όχι εναντίον της ΕΕ.

3.3 Τα Τρία Σενάρια του Brexit

Μετά την ανακοίνωση της υπεροχής των αποτελεσμάτων του δημοψηφίσματος για αποχώρηση από την ΕΕ. Ο βρετανός πρωθυπουργός David Cameron παραιτήθηκε και τα καθήκοντα ανέλαβε η Theresa May (Hunt και Wheeler 2016). Μετά από έναν περίπου χρόνο η Βρετανία επικαλέστηκε το Άρθρο 50 της Συνθήκης της Λισσαβόνας, κάτι που δίνει στις δυο πλευρές δυο χρόνια για να διενεργήσουν διαπραγματεύσεις προκειμένου να λυθούν ορισμένα σημαντικά ζητήματα, όπως το εμπόριο και η μετανάστευση (Hunt και Wheeler 2016).

Υπάρχουν τρία επικρατέστερα σενάρια για τις μελλοντικές σχέσεις της Βρετανίας με την ΕΕ. Αρχικά είναι η υιοθέτηση του Νορβηγικού μοντέλου. Αυτός ο δρόμος οδηγεί την Βρετανία στο να συμμετέχει στον ΕΟΧ (Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος), όπως και η Νορβηγία η Ισλανδία και το Λιχτενστάιν, αλλά και στην ΕΖΕΣ (Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών). Οι χώρες του ΕΟΧ έχουν πλήρη πρόσβαση στην Ενιαία Αγορά και δεν συνεισφέρουν στον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό, με εξαίρεση όταν χρειάζεται να συνεισφέρουν σε χορηγίες του ΕΟΧ και σε χρηματοδοτήσεις συγκεκριμένων προγραμμάτων πολιτικής. Η επιλογή της παραμονής στον ΕΟΧ σημαίνει για την Βρετανία την υιοθέτηση της ευρωπαϊκής νομοθεσίας που περιλαμβάνει τις τέσσερις ελευθερίες (ελεύθερη μετακίνηση αγαθών, υπηρεσιών, ανθρώπων και κεφαλαίου), αλλά δεν επιτρέπει να ασκεί επιρροή στην ανάπτυξη και την υιοθέτηση νέων κανόνων (Deloitte 2016).

Ένα δεύτερο σενάριο είναι το Σουηδικό μοντέλο το οποίο δεν περιλαμβάνει την παραμονή της Βρετανίας στον ΕΟΧ αλλά μόνο στην ΕΖΕΣ. Αυτή η οδός θα επιτρέπει το ΗΒ να επιλέγει από που θα έχει όφελος εισχωρώντας στην Ενιαία Αγορά της ΕΕ ενώ το μόνο που θα χρειάζεται είναι να εφαρμόζει την ευρωπαϊκή νομοθεσία σε τομείς όπου υπάρχουν διμερείς συμφωνίες με την ΕΕ (2016). Σε τομείς όπου δεν υπάρχουν διμερείς συμφωνίες η Βρετανία θα πρέπει να επιδείξει «ισοδυναμία-equivalence» (δηλαδή να είναι παρεμφερής σε στόχους και

αυστηρότητα) με την σχετική ευρωπαϊκή νομοθεσία (2016). Και σε αυτό το σενάριο, όπως και στο προηγούμενο, η βρετανική επιρροή στην ανάπτυξη και εξέλιξη της ευρωπαϊκής νομοθεσίας είναι περιορισμένη (2016).

Το τρίτο σενάριο περιλαμβάνει την οπτική ενός καθεστώτος τρίτης χώρας το οποίο σημαίνει την ανάκτηση της ανεξαρτησίας του ΗΒ σε ρυθμιστικά και δημοσιονομικά ζητήματα όπως επίσης και σε άλλους τομείς. Παρόλα αυτά, αυτού του είδους οι ελευθερίες, τουλάχιστον στους τομείς νομοθεσίας των δημοσιονομικών υπηρεσιών, θα πρέπει να έρθουν σε εξισορρόπηση με την ευρωπαϊκή νομοθεσία, ούτως ώστε να κερδίσουν την πρόσβαση στην Ενιαία Αγορά της ΕΕ ως τρίτη χώρα (2016). Η «ισοδυναμία» αυτή των νομοθεσιών των δύο πλευρών χρειάζεται και την έγκριση της ΕΕ και αποτελεί μια άκρως χρονοβόρα διαδικασία (2016).

Οι διαπραγματεύσεις συνεχίζουν να λαμβάνουν μέρος και η κατάσταση φαίνεται να είναι ασταθής καθώς οι δύο πλευρές δεν έρχονται σε κοινή συμφωνία για το πως θα εξελιχθεί η αποχώρηση αυτού του κράτους μέλους από την ΕΕ. Το ΗΒ αναμένεται να αποχωρήσει από την ΕΕ τον Μάρτιο του 2019 όμως μέχρι στιγμής αντιμετωπίζει εσωτερικά ζητήματα κάτι το οποίο δεν του επιτρέπει να ολοκληρώνει τις διαπραγματεύσεις με την ΕΕ. Η ΕΕ από την άλλη φαίνεται να είναι πιο αποφασιστική στις κινήσεις της, ενώ είναι εμφανές πως δεν είναι υπέρ αυτής της αποχώρησης¹.

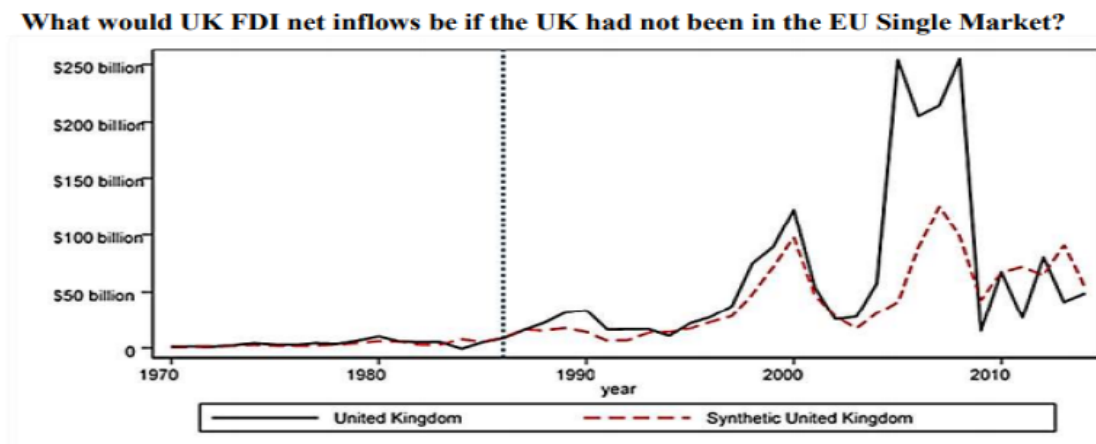
---

¹ Βλ. Press Release No 191/19: απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου για την αποχώρηση μιας χώρας από την ΕΕ με αφορμή το Brexit.

* In this scenario, the UK will be able to negotiate provisions of bilateral agreements with the EU, but will have to meet EU standards to be able to benefit from access to the Single Market

Πίνακας 5: Οι πιθανές επιπτώσεις του Brexit στα δημοσιονομικά ινστιτούτα για κάθε ένα από τα παραπάνω σενάρια. Deloitte. (2016) Leaving the EU: What will it mean for banking and the financial services industry?

Source: Campos and Coricelli (2015).

Notes: FDI is measured in nominal US\$. The actual FDI flows for the UK (solid black line) are compared to a counterfactual (dashed line) of a 'synthetic UK' made up of a weighted basket of three other countries (the United States, Canada and New Zealand). Vertical line is when the EU Single Market Programme set up.

Πίνακας 6: Πως θα διαμορφωνόταν το δίκτυο εισροών του ΑΕΠ του ΗΒ αν δεν βρισκόταν στην Ενιαία Αγορά της ΕΕ. Πηγή: Campos, N. and Coricelli F. (2015) Some unpleasant Brexit econometrics. VOX eu.

3.4 Οι πιθανές συνέπειες του Brexit

Επομένως, η μια επιλογή της βρετανικής κυβέρνησης είναι να ακολουθήσουν ένα σκληρό-hard Brexit με ελάχιστους συμβιβασμούς στις διαπραγματεύσεις σε θέματα, όπως οι τέσσερις ελευθερίες, η αποχώρηση από την ενιαία αγορά και οι εμπορικές συναλλαγές με την υπόλοιπη Ευρώπη σαν να ήταν κάποια άλλη χώρα εκτός Ευρώπης (Anon4). Μία άλλη επιλογή της Βρετανίας είναι να ακολουθήσει ένα ήπιο-soft Brexit κατά το οποίο θα διατηρηθούν κάποιες σχέσεις με την ΕΕ με συμμετοχή στην ενιαία αγορά και την συμφωνία για ελεύθερη μετακίνηση των πολιτών της ΕΕ από και προς την Βρετανία (Anon4). Γενικότερα, η κυρία May έχει αναφέρει πως επιθυμεί να φτάσουν σε μια συμφωνία που θα έχει θετικά αποτελέσματα και για τις δυο πλευρές (Anon4). Για να κατανοήσουμε καλύτερα τις επιπτώσεις που πιθανότατα θα αντιμετωπίσει η Βρετανία κατά την έξοδο της από την ΕΕ θα προχωρήσουμε στην παρακάτω λεπτομερή ανάλυση πιθανών επιπτώσεων αυτής της απόφασης.

Αρχικά, οφείλουμε να τονίσουμε πως η συμμετοχή της Βρετανίας στην ΕΚ βοήθησε στην ανάκαμψη της οικονομίας της καθώς διπλασίασε το ΑΕΠ της (Kierzenkowski et al 2017). Επιπλέον, η πλήρης συμμετοχή της Βρετανίας στην ενιαία αγορά την έκανε ελκυστική πλατφόρμα εξαγωγών για πολυεθνικές επιχειρήσεις μιας και δεν επιβαρύνονταν με επιπλέον δασμούς (Dhingra et al. 2016). Πλέον όμως, η ανακοίνωση του επερχόμενου Brexit έφερε ένα κλίμα αβεβαιότητας και ανησυχίας στις βρετανικές επιχειρήσεις με τις επενδύσεις να μειώνονται κατά 2% μέχρι το τέλος του 2015 (2016). Η ανησυχία αυτή μπορεί να προκαλέσει αστάθεια και στις μελλοντικές εξελίξεις που θα κρατήσουν για πολύ καιρό μιας και οι διαπραγματεύσεις αναμένεται να διαρκέσουν και μετά το 2018 (2016).

Μια ακόμα εστία ανησυχίας προκύπτει από το γεγονός πως το ΗΒ έχει ως κυρίως εμπορικό εταίρο την ΕΕ και ενισχύεται οικονομικά μέσα από την δραστηριοποίηση της στην

ενιαία αγορά, όπως επίσης, και το ότι περίπου τρία εκατομμύρια θέσεις εργασίας στο ΗΒ έχουν να κάνουν με τις εξαγωγές στην ΕΕ (2016). Ακόμα, η ΕΕ είναι ο κύριος προορισμός για το 40% των οικονομικών εξαγωγών της Βρετανίας (2016). Όλα αυτά δημιουργούν προβλήματα στις διαπραγματεύσεις της Βρετανίας για μια νέα συμφωνία αναφορικά με το εμπόριο και τις καθιστούν ακόμη πιο περίπλοκες (2016). Εάν η Βρετανία επιλέξει να μην συμμετέχει στην ενιαία αγορά το εμπόριο ανάμεσα στις δυο πλευρές θα είναι επιζήμιο, καθώς οι τελωνειακοί έλεγχοι θα φέρουν μεγαλύτερο κόστος και θα αυξηθούν οι δασμοί σε κάποια προϊόντα (2016). Επίσης, η Βρετανία θα πρέπει να συνάψει εμπορικές συμφωνίες και με τις υπόλοιπες χώρες εκτός της ΕΕ, οι οποίες μπορεί να είναι εξίσου επιζήμιες και χρονοβόρες (2016). Εάν μειωθεί το εμπόριο, λόγω αυτών των επιπλέον ζημιών, η επίδραση στην οικονομία της Βρετανίας θα είναι έντονα αρνητική και ίσως μειώσει σημαντικά τη δυναμική παρουσία της στην οικονομία (2016). Το ποσοστό ανεργίας πιθανότατα να αυξηθεί όπως επίσης και το έλλειμμα της (2016).

Ο Campos κ.α. (2014) εκτιμώντας τα οφέλη που έλαβε η Βρετανία μετά τη συμμετοχή της στην ΕΕ αναφέρουν πως η πορεία που διέγραψαν μέχρι τουλάχιστον και το 2010 (βλ. **Πίνακα 9**) ήταν θετική. Όπως συμπληρώνουν, αυτή η κυρίως οικονομική ωφέλεια που έλαβε το ΗΒ οφείλεται κυρίως στο εμπόριο και στην αλληλοεπίδρασή του με την ΕΕ (2014).

Table 1 – UK trade in values and shares (2015) ²

	Exports		Imports	
	£billions	Share	£billions	Share
EU Countries	222	44%	291	53%
Rest of the World	288	56%	258	47%
Total	510	100%	549	100%

Source: Institute for Fiscal Studies, *The EU Single Market: The Value of Membership Versus Access for the UK* (August 2016), p 5

Table 2 – UK goods and services trade shares (2015) ³

	Share of exports		Share of imports	
	Goods	Services	Goods	Services
EU countries	47%	39%	54%	49%
Rest of the world	53%	61%	46%	51%
Total	100%	100%	100%	100%

Source: ONS, *UK trade: Mar 2016* (10 May 2016):

<http://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/bulletins/uktrade/mar2016>; Institute for Fiscal Studies, *The EU Single Market: The Value of Membership Versus Access for the UK* (August 2016), p 7

Table 3 – Comparing the UK & the EU's Trade ⁴

	£billion	Share of total exports
UK exports to EU countries (2016)	222	44%
EU countries' exports to the UK (2015)	291	6-7%

Source: ONS, *UK Perspectives 2016 'Trade with the EU and beyond'* (25 May 2016): <http://visual.ons.gov.uk/uk-perspectives-2016-trade-with-the-eu-and-beyond/>

Πίνακας 7: Οι εμπορικές σχέσεις του ΗΒ με την ΕΕ. Πηγή: Emmerson, Carl et.al. (2016) *The EU Single Market: The Value of Membership versus Access to the UK*. Institute for Fiscal Studies.

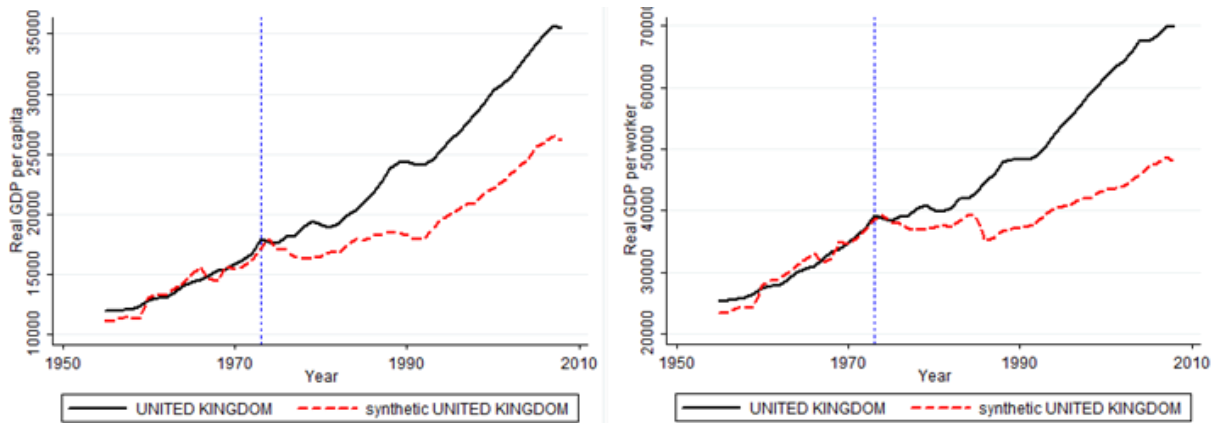
The effects of Brexit on UK living standards

	Optimistic	Pessimistic
Trade effects	-1.37%	-2.92%
Fiscal benefit	0.09%	0.31%
Total change in income per capita	-1.28%	-2.61%
Income change per household	-£850	-£1,700

Source: CEP calculations (see Dhingra et al, 2016, for technical details).

Notes: *Optimistic scenario*: Increase in EU/UK Non-Tariff Barriers (+2%) + exclusion from future fall in NTB within EU (-5.7%), saving of 17% of 0.53% lower fiscal transfer. *Pessimistic scenario*: MFN Tariff + increase in EU/UK Non-Tariff Barriers (+6%) + exclusion from future fall in NTB within EU (-12.8%), saving of 0.31% net fiscal transfer.

Πίνακας 8: Οι επιπτώσεις του Brexit στο βιοτικό επίπεδο του ΗΒ. Πηγή: Dhingra et. al. (2016b)

Πίνακας 9: Τα καθαρά οφέλη της Βρετανίας μετά την είσοδό της στην ΕΕ. Πηγή: Campos, N, F. Coricelli and L. Moretti (2014) “Economic growth and political integration: Estimating the benefits from membership in the EU using the synthetic counterfactuals method,” CEPR, Discussion Papers 9968.

Συνεπώς υπάρχει ένα «οπτιμιστικό σενάριο» το οποίο συμπεριλαμβάνει μια εμπορική συμφωνία με την ΕΕ σαν αυτήν της Νορβηγίας, η οποία συμμετέχει στην ενιαία αγορά όμως όχι στην Τελωνειακή Ένωση, αλλά και ένα «πεσιμιστικό σενάριο», στο οποίο, όπως αναφέραμε και πριν, δεν θα υπάρξουν επιτυχείς διαπραγματεύσεις με την ΕΕ (Dhingra et al. 2016). Η Βρετανία, πάντως, φαίνεται να είναι έτοιμη να αντιμετωπίσει μέσα στα επόμενα χρόνια οικονομικές ταραχές μιας και από τώρα ήδη προέκυψε η υποτίμηση της βρετανικής

λίρας (Menon 2017). Σύμφωνα με κάποιους οικονομολόγους η επιλογή ενός hard Brexit θα οδηγήσει σε μείωση των εμπορικών συναλλαγών με την Ευρώπη ύψους 40% (2017).

Με την έξοδο της από την ΕΕ η Βρετανία δεν θα χρειάζεται να προσφέρει κάποιο ποσοστό από το εθνικό της εισόδημα σε αυτήν, όμως, αν συμφωνήσει να συμμετέχει στην ενιαία αγορά της Ένωσης θα χρειαστεί να προσφέρει ένα εξίσου σημαντικό ποσοστό (ελάχιστα μειωμένο από το προηγούμενο) για αυτού του είδους την συμμετοχή (Dhingra et al. 2016). Μάλιστα, υπολογίζεται πως τα χρήματα που έδινε η Βρετανία ετησίως στην ΕΕ επιστρέφονταν από την τελευταία σε μορφές επιχορηγιών και επιδομάτων (Bennett 2017). Έτσι, τα χρήματα που έδιναν στην ΕΕ άξιζαν και με το παραπάνω, διότι με αυτόν τον τρόπο συμμετείχαν και στην ΕΕ και στην ενιαία αγορά με κέρδος παραπάνω από £8 εκατομμύρια λίρες (2017).

Αν και η θέση της May τείνει περισσότερο προς ένα hard Brexit, διότι θεωρεί πως έτσι σέβεται την απόφαση του δημοψηφίσματος, υπάρχει πάντα η πιθανότητα να αλλάξει η προσέγγιση της Βρετανικής κυβέρνησης (Menon 2017). Παρόλα αυτά, η μείωση των εμπορικών συναλλαγών θα ζημιώσει περισσότερο το ΗΒ από ότι η οικονομική συνεισφορά του στην ΕΕ (Dhingra et al. 2016)

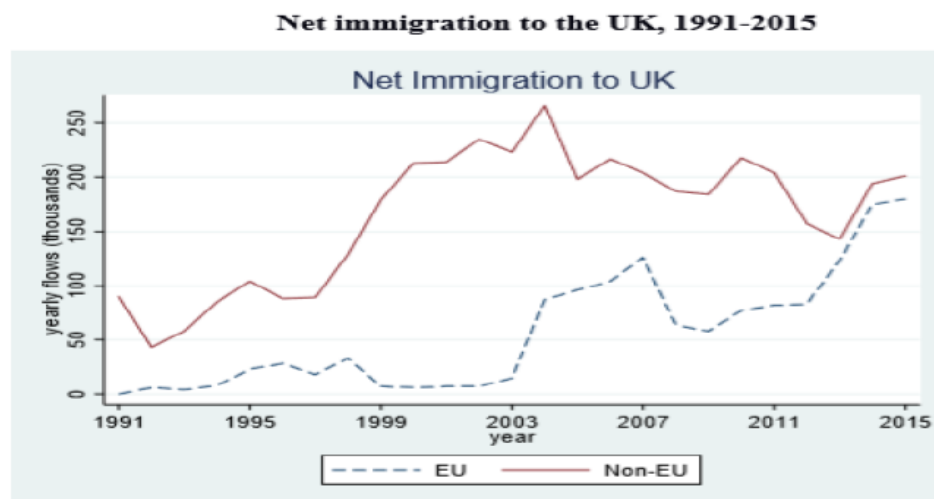
Η Βρετανία μπορεί ακόμη και να αντιμετωπίσει μια ενδεχόμενη διάσπαση με πιθανό δημοψήφισμα για ανεξαρτητοποίηση της Σκωτίας, κάτι που όπως είναι φυσικό θα ταραζε περισσότερο την οικονομία, το εμπόριο και τις επενδύσεις στο ΗΒ κάνοντας το λιγότερο ελκυστικό στις Ξένες Άμεσες Επενδύσεις (Kierzenkowski et al. 2016).

Παρόλο που η αύξηση των μεταναστών, λόγω της ελεύθερης μετακίνησης προσώπων στην ΕΕ, αποτέλεσε ένα ισχυρό λόγο υπερψήφησης της μη παραμονής στην ΕΕ, έρευνες δείχνουν πως κυρίως οι ευρωπαϊοί μετανάστες αυξάνουν το ΑΕΠ της Βρετανίας και αποδεικνύονται να έχουν καλύτερη εκπαίδευση και να καταλαμβάνουν πολλές θέσεις εργασίας (Kierzenkowski et al. 2016; Dhingra et al. 2016). Αν τεθούν αυστηρά μέτρα για

μείωση των μεταναστευτικών εισροών θα μειωθεί και η ποιότητα αλλά και η ποικιλία του εργατικού δυναμικού και ακόμη θα αποδυναμωθεί η μεταφορά γνώσης και εμπειρίας (Kierzenkowski et al. 2016). Οι μετανάστες, επίσης, κάνουν κατανάλωση προϊόντων και υπηρεσιών αυξάνοντας έτσι τη ζήτηση για εργασία, παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών (Dhingra et al. 2016). Άρα, η μείωση των εισερχόμενων μεταναστών θα μείωνε το βιοτικό επίπεδο στο ΗΒ, εφόσον ουσιαστικά δεν προκαλούν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στους μισθούς και στα ποσοστά ανεργίας (2016).

EU immigration to the UK

Source: CEP analysis of ONS (2016) <http://bit.ly/1Tz5WbW>.

Πίνακας 10: Μετανάστευση στο ΗΒ από ΕΕ. Πηγή: Wadsworth, J. (2017) Immigration and the UK Economy.

London School of Economics.

Employment, unemployment, students and economic inactivity by immigrant status (working age population) 2015

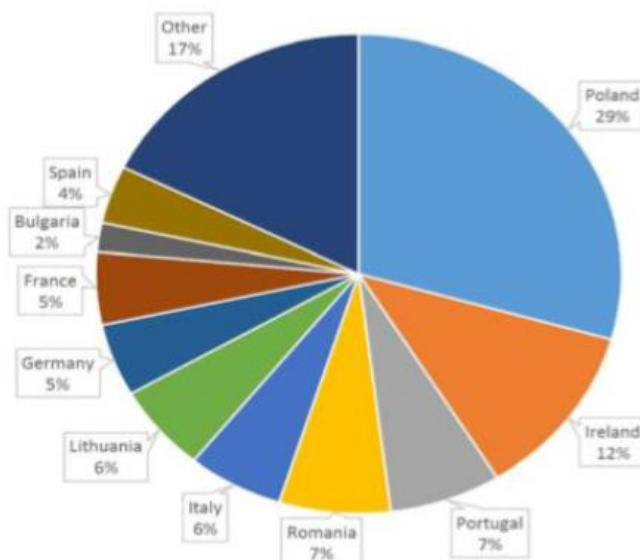
	UK-born	EU immigrants	A8	All immigrants
<i>% of whom:</i>				
Employed	72.5%	78.2%	81.9%	69.9%
Unemployed	3.3%	3.2%	2.65%	4.2%
Student	7.7%	7.1%	5.1%	7.6%
Inactive	16.5%	11.6%	10.5%	18.3%

Source: CEP analysis of Labour Force Survey.

Notes: The A8 countries are the Czech Republic, Estonia, Hungary, Latvia, Lithuania, Poland, Slovakia and Slovenia, all of which joined the EU in 2004. Working age population is all individuals between the ages of 16 and 64.

EU immigrants by nationality, 2015

Share of EU Nationals by Country of Origin, 2015

Source: CEP analysis of Labour Force Survey.

Πίνακας 11: α) Μετανάστες στο ΗΒ: Δείκτες απασχόλησης, ανεργίας, αριθμού φοιτητών και αυτών που δεν κάνουν τίποτα, β) Οι μετανάστες της ΕΕ στο ΗΒ ανά εθνικότητα. Πηγή: Wadsworth, J. (2017) Immigration and the UK Economy. London School of Economics.

Οι επιπτώσεις του Brexit στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ θα είναι εμφανείς, καθώς μια ταραχή στα οικονομικά του ΗΒ είναι πολύ πιθανό να επηρεάσει και τις υπόλοιπες οικονομίες (Kierzenkowski et al. 2016). Αυτό θα γίνει αρχικά με την μείωση του ΑΕΠ και του εμπορίου της ΕΕ, η οποία, με την απομάκρυνση του ΗΒ, θα έχει χαμηλότερο ΑΕΠ και εμπορικές δραστηριότητες από τις ΗΠΑ και την Κίνα (2016).

3.5 Πώς επηρεάζονται οι Ευρωπαίοι και οι Βρετανοί πολίτες;

Το παραπάνω ερώτημα αποτελεί βασική ανησυχία πολλών Βρετανών που ζουν και εργάζονται σε κάποια από τις ευρωπαϊκές χώρες και πολλών ευρωπαίων, οι οποίοι ασκώντας το δικαίωμα της ελεύθερης μετακίνησης στην επικράτεια της ΕΕ ζουν και απασχολούνται στην Μεγάλη Βρετανία. Λόγω της υφιστάμενης έως και τώρα αναταραχής και ασυμφωνίας μεταξύ ΕΕ και Μ. Βρετανίας αναφορικά με τους όρους εξόδου της τελευταίας χώρας, οι πολίτες των δύο αυτών ομάδων ανησυχούν για την πιθανή υποτίμηση κάποιων κυριαρχικών τους δικαιωμάτων. Το μόνο σίγουρο είναι πως δεν θα υπάρξει διατήρηση του status quo και πως πολλά πράγματα θα αλλάξουν ριζικά. Παρόλα αυτά, κατά τη διάρκεια της καμπάνιας υπέρ της εξόδου υποστηριζόταν η θέση ότι δεν θα υπάρξει καμία αλλαγή για τους Ευρωπαίους πολίτες που ζουν στην Μ. Βρετανία και πως θα συνεχίσουν να τους συμπεριφέρονται με τον ίδιο τρόπο δίνοντάς τους μάλιστα το δικαίωμα να παραμείνουν στην Μ. Βρετανία (Gove et al. 2016).

Δυστυχώς κάτι τέτοιο δεν φαίνεται να αληθεύει και μέχρι στιγμής η κατάσταση αυτή επηρεάζει σαφώς και σε μεγάλο βαθμό τους ευρωπαίους πολίτες που ζουν στην Μ. Βρετανία. Αυτό γίνεται με διάφορους τρόπους. Αρχικά, έχουν αναπτυχθεί συναισθήματα μίσους εναντίον των μεταναστών και έχουν μάλιστα αυξηθεί και τα κρούσματα εγκλημάτων μίσους κατά της συγκεκριμένης ομάδας ανθρώπων (Bueltmann 2018)². Κάτι τέτοιο ενισχύθηκε έντονα κυρίως από την φάση της εκστρατείας πριν το δημοψήφισμα, καθώς υπήρχε μια αρνητική εστίαση στο ζήτημα των ευρωπαίων μεταναστών στην Μ. Βρετανία και γι' αυτό, ακόμα και τώρα, παραμένουν οι δυτικοί ευρωπαίοι στο στόχαστρο αυτής της αντί-μεταναστευτικής ρητορικής (Bulat 2017).

---

² Περισσότερα στοιχεία αναφέρονται στο: O'Neill, A. (2017) *Hate Crime, England and Wales, 2016/17*. Home Office. [online] Available from: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/652136/hate-crime-1617-hosb1717.pdf [Accessed in 23 October 2018].

Το πέπλο αβεβαιότητας που καλύπτει το ζήτημα των δικαιωμάτων των ευρωπαϊών εργαζομένων στο Ηνωμένο Βασίλειο εντείνεται και από την αστάθεια και προβληματικότητα των διαπραγματεύσεων που λαμβάνουν χώρα ανάμεσα στις δύο πλευρές. Υπάρχουν δύο «οδοί» που μπορεί να ακολουθήσουν σε αυτήν την περίπτωση. Αφενός υπάρχει η επιλογή της διατήρησης των κεκτημένων δικαιωμάτων, σύμφωνα δηλαδή με το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, αφετέρου υπάρχει η επιλογή της εξίσωσης τους με τους υπηκόους του Η.Β (Peers 2017).

Σύμφωνα με τον καθηγητή Peers, η θέση της ΕΕ ακολουθεί την προσέγγιση της διατήρησης των κεκτημένων δικαιωμάτων που καλύπτονται από την ευρωπαϊκή Οδηγία 2004/38 και από τον Κανονισμό 492/2011.³ Η Μ. Βρετανία, όμως, δεν είναι μέχρι στιγμής το ίδιο ξεκάθαρη αναφορικά με τη θέση της σε αυτό το ζήτημα. Συγκεκριμένα, υποστήριξαν την θέση πως οι ευρωπαίοι πολίτες που ζουν στο Η.Β θα διατηρήσουν τα ήδη υπάρχοντα δικαιώματά τους, όπως αυτά ορίζονται στο Ευρωπαϊκό Δίκαιο, μέχρι να βγει η Βρετανία από την ΕΕ (Peers 2017). Στην μετά-Brexit περίοδο, όμως, θα τεθούν βρετανικοί νόμοι, αναφορικά με τις άδειες διαμονής των ευρωπαϊών πολιτών στην Μ. Βρετανία, οι οποίοι μάλιστα θα φέρουν νομικές εγγυήσεις στους τελευταίους και θα είναι συγκλίνει με τη Συμφωνία Αποχώρησης - Withdrawal Agreement (2017).

3.6 Οι πιθανές επιπτώσεις του Brexit στην Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση

Η επερχόμενη αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου από την ΕΕ φέρνει, όπως είναι φυσικό, και κάποιες ανισορροπίες στην συνολική οικονομία της ΕΕ. Το Η.Β. άλλωστε

---

³ Η Οδηγία 2004/38 αφορά τα δικαιώματα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών. Ο Κανονισμός 492/2011 αφορά την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων στο εσωτερικό της Ένωσης. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?qid=1540657526682&uri=CELEX:32004L0038>, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?qid=1540657472171&uri=CELEX:32011R0492>

αποτελεί μία από τις πιο ισχυρές οικονομικά χώρες τις Ευρώπης με σημαντική συνεισφορά στην οικονομική πορεία της Ένωσης μέχρι στιγμής. Δεν θα μπορούσε κανείς παρά να αναρωτηθεί εάν και κατά πόσο θα επηρεαστεί ο ευρωπαϊκός προϋπολογισμός, η οικονομική πορεία της ΕΕ αλλά και η παγκόσμια οικονομία μετά από την αποχώρηση ενός «οικονομικού κολοσσού» από αυτήν την Ένωση, όπως είναι το Ηνωμένο Βασίλειο και κυρίως η πόλη του Λονδίνου.

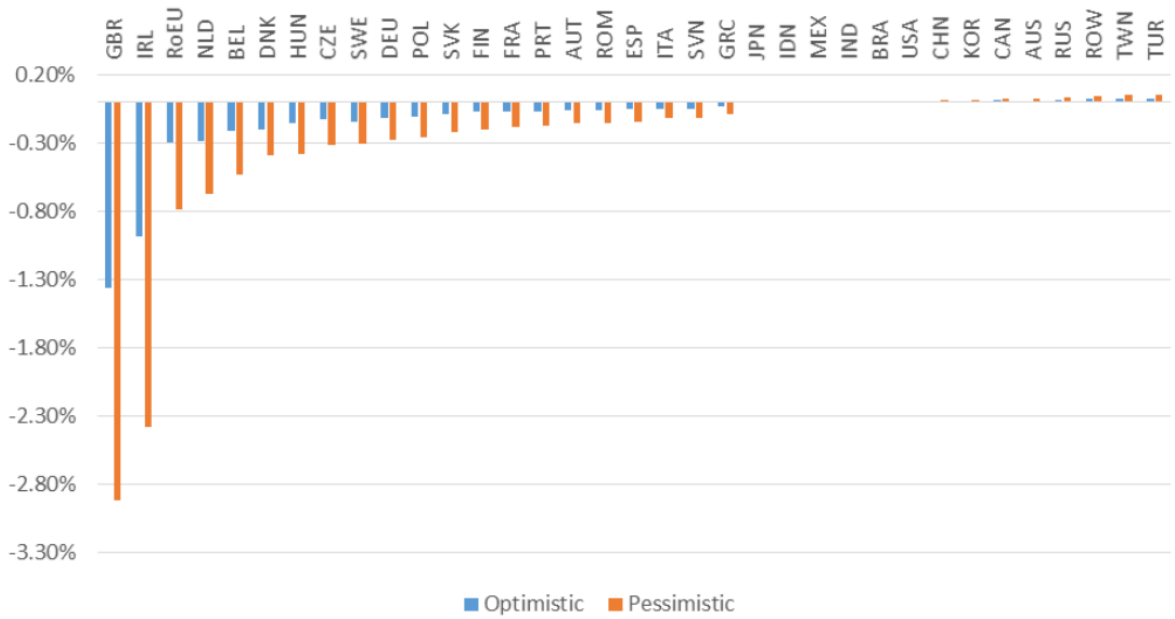
Η απώλεια της δεύτερης ισχυρότερης οικονομίας της Ευρώπης, μια από τις μεγαλύτερες στρατιωτικές υπερδυνάμεις και το τρίτο μεγαλύτερο κράτος μέλος, όσον αφορά τον πληθυσμό, σίγουρα θα προκαλέσει αναταραχές σε πολλούς τομείς της λειτουργίας της ΕΕ όπως επίσης και των πολιτικών που τη διέπουν. Πιο συγκεκριμένα, αναμένεται να επηρεαστεί σημαντικά η αναπτυξιακή πολιτική της ΕΕ καθώς θα υπάρξει έλλειψη στον προϋπολογισμό, μιας και η συνεισφορά τους ΗΒ στον προϋπολογισμό της Ένωσης είναι αρκετά υψηλή. Αυτό ίσως δημιουργήσει και την ανάγκη να αυξηθεί η συνεισφορά άλλων κρατών μελών στο δημοσιονομικό πλαίσιο που αφορά τον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό. Υπάρχει όμως και η πιθανότητα να επιλέξει το ΗΒ να συνεχίσει να καταβάλλει κάποιες εισφορές στον προϋπολογισμό της ΕΕ, ούτως ώστε να διατηρήσει τη διαπραγματευτική του ισχύ σε σημαντικά σχέδια της ΕΕ που αφορούν, παραδείγματος χάριν την έρευνα και την ανάπτυξη (McDonald 2017).

Αν από την άλλη δεν επιλέξει κάτι τέτοιο και αποχωρήσει από τον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό μια άκρως συνεισφέρουσα για αυτόν χώρα τότε όπως είναι φυσιολογικό υπάρχει και ένα ακόμα ενδεχόμενο. Αυτό που μπορεί να συμβεί είναι να μειωθεί κατά πολύ ο προϋπολογισμός της ΕΕ και ως αποτέλεσμα να ελαχιστοποιηθεί και η οικονομική χορήγηση των κοινών ευρωπαϊκών πολιτικών (Andor 2018). Ακόμη, η αποχώρηση του ΗΒ μπορεί ακόμη και να προκαλέσει μια γενικότερη αναθεώρηση του τρόπου που τροφοδοτείται ο ευρωπαϊκός προϋπολογισμός αλλά και της μεθόδου αξιοποίησης του (2018). Επομένως, αναφορικά με τον

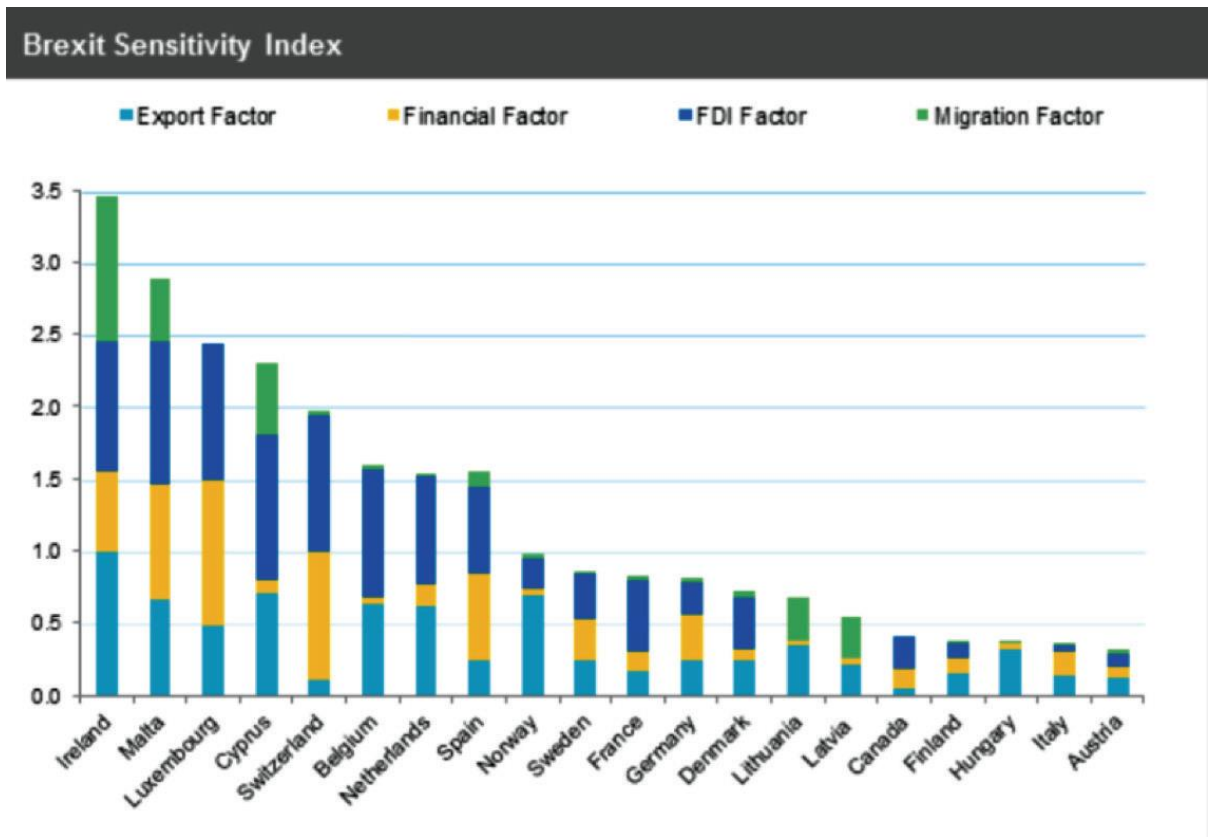
προϋπολογισμό της ΕΕ, σίγουρα θα προκληθούν αναταραχές και αλλαγές μετά την αποχώρηση του Ηνωμένου Βασιλείου. Κάποια μάλιστα είναι της άποψης πως από εδώ και πέρα η Ευρώπη θα πρέπει να κάνει «περισσότερα έχοντας λιγότερα» ή κάποιοι άλλοι υποστηρίζουν πως «μια μικρότερη Ευρώπη χρειάζεται και μικρότερο προϋπολογισμό» (2018).

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, οι εμπορικοί δεσμοί που ενώνουν το ΗΒ και την Ευρώπη είναι πολύ στενοί, καθώς περίπου 50% των εμπορικών συναλλαγών της Βρετανίας συνδέονται με την ΕΕ (Dhingra et.al. 2016b). Συνεπώς, δεν αποτελεί παράδοξο το γεγονός πως θα επηρεαστούν και τα οικονομικά κάποιων άλλων χωρών έπειτα από αυτήν την αποχώρηση. Στον **Πίνακα 11** που ακολουθεί παρουσιάζεται η επιρροή της αποχώρησης του ΗΒ στο βιοτικό επίπεδο ορισμένων χωρών. Παρατηρώντας τον συγκεκριμένο πίνακα, αλλά και τους **πίνακες 12 και 13**, αντιλαμβάνεται κανείς πως οι χώρες που επηρεάζονται πιο αρνητικά είναι οι χώρες που βρίσκονται πλησιέστερα στο ΗΒ και αυτό συμβαίνει διότι οι οικονομίες των χωρών αυτών αλληλοεπιδρούν περισσότερο με αυτήν της Βρετανίας.

Πιο συγκεκριμένα, μια από τις χώρες που υπολογίζεται ότι θα επηρεαστεί περισσότερο είναι η Ιρλανδία. Εκτιμάται πως μετά το Brexit θα μειωθεί σημαντικά ο αριθμός των εξαγωγών της Ιρλανδίας και κατά συνέπεια το ΑΕΠ της (Barett et.al. 2015). Οι Capuano και Stepanok υποστηρίζουν πως και οι εμπορικές συμφωνίες και σχέσεις της Βρετανίας με τη Γερμανία θα επηρεαστούν μετά από την αποχώρηση του ΗΒ από την ΕΕ καθώς πιθανολογείται μια σταδιακή εξασθένιση της λίρας έναντι του ευρώ (2016).

Πίνακας 12: The effect of Brexit on living standards countries (Dhingra κ.α., 2016).

Πίνακας 13: Standard and Poor’s Brexit Sensitivity Index. Πηγή: Standard and Poor’s Brexit Sensitivity Index based on data from U.K. Office of National Statistics, BIS, Eurostat, S&P Global Ratings, United Nations

Department of Economic and Social Affairs (2015) – “Who Has The Most To Lose From Brexit? Introducing The Brexit Sensitivity Index”

Brexit Sensitivity Index									
	Exports to U.K. as a % of GDP	Export Factor	Financial Sector Claims on an ultimate risk basis including derivatives and guarantees (BIS data, % of GDP)	Financial Factor	Inward FDI/GDP (%)	FDI Factor	Bidirectional migration as a % of population	Migration Factor	BSI index (sum of all factors)
Ireland	10.6	1.0	40.3	0.5	5.8	0.9	17.2	1.0	3.5
Malta	7.1	0.7	58.0	0.8	6.3	1.0	7.5	0.4	2.9
Lux	5.3	0.5	73.3	1.0	6.0	0.9	0.0	0.0	2.4
Cyprus	7.5	0.7	8.1	0.1	6.3	1.0	8.5	0.5	2.3
Switz	1.3	0.1	65.1	0.9	6.0	0.9	0.4	0.0	2.0
Belgium	6.8	0.6	3.8	0.0	5.6	0.9	0.5	0.0	1.6
Netherlands	6.7	0.6	11.4	0.1	4.7	0.7	0.4	0.0	1.5
Spain	2.7	0.2	44.9	0.6	3.8	0.6	0.9	0.1	1.5
Norway	7.4	0.7	3.9	0.0	1.4	0.2	0.4	0.0	1.0
Sweden	2.7	0.2	21.9	0.3	1.9	0.3	0.2	0.0	0.9
France	2.0	0.2	10.6	0.1	3.1	0.5	0.5	0.0	0.8
Germany	2.8	0.2	22.7	0.3	1.5	0.2	0.5	0.0	0.8
Denmark	2.7	0.2	6.2	0.1	2.3	0.4	0.8	0.0	0.7
Lithuania	3.9	0.4	2.8	0.0	0.0	0.0	5.1	0.3	0.7
Latvia	2.5	0.2	3.9	0.0	0.0	0.0	4.9	0.3	0.5
Canada	0.8	0.0	10.5	0.1	1.4	0.2	0.0	0.0	0.4
Finland	1.8	0.2	8.5	0.1	0.7	0.1	0.3	0.0	0.4
Hungary	3.5	0.3	4.0	0.0	0.0	0.0	0.2	0.0	0.4
Italy	1.6	0.1	13.2	0.2	0.2	0.0	0.4	0.0	0.4
Austria	1.5	0.1	5.9	0.1	0.6	0.1	0.4	0.0	0.3
MEDIAN	2.8	0.2	10.6	0.1	0.0	0.3	0.5	0.0	0.8

Πίνακας 14: Standard and Poor’s Financial Services. Πηγή: Global Counsel: “BREXIT : the impact on the UK and EU” based on data from Bank of England, IMF WEO, Global Counsel calculations

Οι οικονομικές και εμπορικές ανισορροπίες που θα προκύψουν ενδέχεται να «ταρακουνήσουν» και το τραπεζικό σύστημα τόσο του ΗΒ όσο και της ΕΕ και υπολογίζεται πως θα χρειαστεί αρκετή προσπάθεια ώστε να επιστρέψουν στην κανονικότητά τους (Samitas et.al. 2017).

Όλα τα παραπάνω μας δίνουν να καταλάβουμε πως η αποχώρηση της Βρετανίας από την ΕΕ αποτελεί, πέρα από ένα περίπλοκο εγχείρημα, και ένα άκρως ανησυχητικό για την μελλοντική πορεία της ΕΕ αλλά και ένα πλήγμα για τα σχέδια της περαιτέρω ενοποιητικής της δράσης. Η στάση και η πρόθεση του ΗΒ να αποχωρήσει δεν βοηθά στη δημιουργία ενός κλίματος συνεργασίας και ασφάλειας που η ΕΕ προσπαθεί εδώ και χρόνια να οικοδομήσει.

Παρόλα αυτά η άποψη της ΕΕ είναι πως αν και λυπάται για την αποχώρηση ενός μέλους της δηλώνει πρόθυμη να συνεχίσει το ενοποιητικό έργο της. Μάλιστα, θεωρείται πως η αποχώρηση ενός μέλους από την ΕΕ θα την κάνει πιο ισχυρή, πιο έτοιμη να αντιμετωπίσει παρόμοιες μελλοντικές προκλήσεις και πιο ενωμένη ώστε να αντιπαρέλθει όλων των εμποδίων που εμφανίζονται και να οικοδομήσει πιο γερά θεμέλια στη βάση της.

3.7 Το Ηνωμένο Βασίλειο και η ΟΝΕ

Οι απόψεις αναφορικά με το ορθό της απόφασης του ΗΒ να μην συμμετάσχει στην ΟΝΕ δίστανται. Παρόλα αυτά, οι περισσότεροι συμφωνούν πως η φύση της συγκεκριμένης απόφασης ήταν πολιτική και όχι οικονομική (Talani 2011 αναφορά σε Basset 2009). Ήδη, από το 1996, ο Jonathan Bradbury αναφέρει πως υπάρχει η επιθυμία, από την πλευρά των επιχειρήσεων, για είσοδο στην ΟΝΕ, προκειμένου η Βρετανία να απολαύσει ολοκληρωτικά τα οικονομικά πλεονεκτήματα της συμμετοχής της σε αυτήν. Επίσης, επισημαίνει πως η Συνομοσπονδία Βρετανικής Βιομηχανίας (CBI) και η Πόλη του Λονδίνου παρείχαν, εκείνη την περίοδο, πλήρη υποστήριξη στο εγχείρημα της ΟΝΕ και πίστευαν πως το ΗΒ θα έπρεπε να συμμετάσχει σε αυτήν την νομισματική ένωση της Ευρώπης (1996). Μάλιστα, η Θάτσερ στην πραγματικότητα δεχόταν πιέσεις από ισχυρά μέλη του Υπουργικού της Συμβουλίου να εγκαταλείψει την έντονη πολιτική της κατά της ΟΝΕ, διότι πίστευαν πως η απομόνωση του ΗΒ από την ΟΝΕ θα το οδηγούσε σε έναν δρόμο αργής ανάπτυξης, ενώ στην Ευρωζώνη οι ρυθμοί ανάπτυξης θα ήταν αυξημένοι, και έτσι δεν θα μπορούσαν να ασκηθούν πιέσεις στην ΟΝΕ, από την πλευρά της Βρετανίας, για οικονομικές πολιτικές συμβατές με την αξιοπιστία της βρετανικής αυτονομίας (1996).

Αν και είναι δύσκολο να γίνουν εκτιμήσεις για το κατά ποσό θα βοηθούσε στην βρετανική οικονομία η είσοδος στην νομισματική ένωση της Ευρώπης, καθώς θα πρέπει να προσφύγουμε σε υποθέσεις, είναι αποδεδειγμένο πως από την αρχή της θέσπισης ενιαίου νομίσματος στην ΕΕ και για τα πρώτα 3 τουλάχιστον χρόνια, υπήρξε πτώση στο ΑΕΠ του ΗΒ και όχι μόνο αυτού αλλά και των άλλων χωρών που επέλεξαν να μην συμμετέχουν σε αυτήν, κάτι που μας οδηγεί στο συμπέρασμα πως το ευρώ είχε σχέση με αυτήν την πτώση (Barr et al 2003).

Επίσης, υποστηρίζεται πως, λόγω της αύξησης του εμπορίου ανάμεσα στις χώρες της Ευρωζώνης μετά τη δημιουργία της ΟΝΕ, θα ήταν θετικό αν η Βρετανία υιοθετούσε το ευρώ καθώς, έτσι, θα ενίσχυε και αυτή το εμπόριο της (2003). Αυτό συμβαίνει, διότι σε περιπτώσεις όπου οι αγορές συνδέονται η μια με την άλλη, η συμμετοχή της Βρετανίας στην ΟΝΕ ίσως να προστάτευε την οικονομία της κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, καθώς μια κατάσταση τέτοιου βεληνεκούς χρειάζεται μεταρρυθμίσεις υψηλότερου επιπέδου από αυτές μιας εθνικής κλίμακας (Talani 2011 αναφορά σε Begg 2009). Ακόμη, σύμφωνα με την Leila Simona Talani, η παγκόσμια οικονομική κρίση από μόνη της αποτελεί ένα ισχυρό επιχείρημα για το ότι η Βρετανία θα έπρεπε να μπει στην ΟΝΕ, λόγω του ότι, με αυτόν τον τρόπο, θα υπήρχε οικονομική σταθερότητα, μιας και πλέον το ευρώ αποτελεί ένα από τα ισχυρότερα νομίσματα στον κόσμο (2011 αναφορά σε Buitter 2009).

Τέλος, η είσοδος της Βρετανίας στην ΟΝΕ θα συνεισέφερε σημαντικά και στην ενίσχυση της δημοκρατίας στην Ευρώπη και της αξιοπιστίας των διαδικασιών για περαιτέρω ευρωπαϊκή ολοκλήρωση (Talani 2011 αναφορά σε Collignon 2009). Όσο περισσότερη συμμετοχή και συνεργασία υπάρχει σε μια νομισματική ένωση τόσο πιο αποδοτική και επιτυχημένη θα είναι η λειτουργία της (Artis and Bladen-Hovell 2011). Συνεπώς, αν συμμετείχαν και άλλες χώρες της Ευρώπης στην Ευρωζώνη, τότε αυτή θα προσέφερε όλο και

πιο θετικά αποτελέσματα στα μέλη της· με τον ίδιο τρόπο και η συμμετοχή της Βρετανίας σε αυτήν θα ήταν πολύ σημαντική και αρκετά κερδοφόρα και για τις δυο πλευρές.

3.8 Το Ηνωμένο Βασίλειο και η Απόφαση να βγει από την Ευρωπαϊκή Ένωση

Όπως και στην περίπτωση της ΟΝΕ, έτσι και στην περίπτωση του Brexit παρατηρείται διχασμός αναφορικά με το αν συμφέρει ή όχι στο ΗΒ να αποχωρήσει από αυτήν την ένωση. Η έρευνα που έχουμε κάνει μέχρι στιγμής καταδεικνύει πως τα θετικά αποτελέσματα ένταξης μιας χώρας στην ΕΕ είναι πολύ περισσότερα από τα αρνητικά και δεν είναι τυχαίο το γεγονός πως πολλές χώρες της ευρωπαϊκής Ηπείρου προσπαθούν να εκπληρώσουν τα κριτήρια της Κοπεγχάγης και να μπουν στην ΕΕ. Βέβαια, για ακόμα μια φορά, είναι δύσκολο να προβλέψουμε ακριβώς το τι θα γίνει στο μέλλον, καθώς οι διαπραγματεύσεις ανάμεσα στις δυο πλευρές βρίσκονται ακόμα σε εξέλιξη, επί του παρόντος, και ούτε η Βρετανία ούτε η ΕΕ δεν γνωρίζουν ακόμη για το πως θα εξελιχθούν τα πράγματα και ποιες συμφωνίες θα συνάψουν.

Οι φόβοι για μείωση της κινητικότητας του εμπορίου και για μείωση του ΑΕΠ της Βρετανίας καθιστούν την απόφαση για αποχώρηση άκρως επικίνδυνη και επισφαλής. Όμως, δεν είναι μόνο ο οικονομικός τομέας που θα πληγεί αλλά και ο κοινωνικός. Μέχρι στιγμής οι δύο πλευρές δεν φαίνεται να έρχονται σε κοινές συναινέσεις για τα καίρια ζητήματα, όπως αυτά των βρετανών κατοίκων στην ΕΕ και των ευρωπαίων στην Βρετανία. Η μη σταθερότητα και η άγνοια για το μέλλον εντείνουν τον διχασμό ανάμεσα στον βρετανικό λαό και τα αποτελέσματα αυτής της μη σταθερότητας αρχίζουν να γίνονται εμφανή σε όλους τους τομείς που σχετίζονται με την επερχόμενη αποχώρηση.

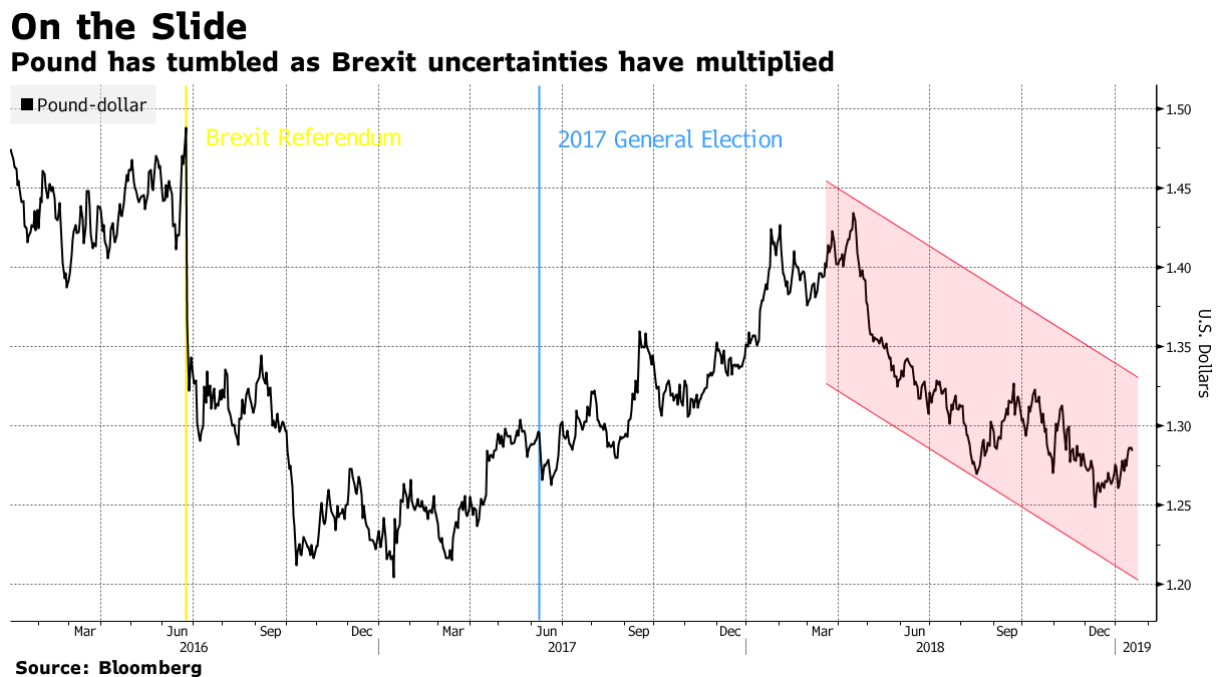
Στην ευρωπαϊκή πλευρά επικρατεί μια σύγχυση αναφορικά με την απειλή που ελλοχεύει για μίμηση του βρετανικού παραδείγματος και από άλλα κράτη· κάτι που ίσως, σε τελικό στάδιο μπορεί να φέρει και την αποσύνθεση του οικοδομήματος της ΕΕ. Όλα αυτά, προκαλούν μια γενικότερη ένταση και από τις δυο πλευρές, όπως επίσης και αναστάτωση της κοινωνίας για τις μελλοντικές εξελίξεις. Η ΕΕ δεν είναι πλήρως προετοιμασμένη για αυτές τις εξελίξεις και το ΗΒ δεν είναι αποφασισμένο για αυτά που θέλει. Οι διαπραγματευτικές ενέργειες και η πολιτική κρίση θα παίξει καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των πραγμάτων.

4.Η πορεία της λίρας και το Brexit

Η απόφαση της αποχώρησης της Βρετανίας από την ΕΕ δεν θα μπορούσε παρά να φέρει και αναταραχές στην πορεία τόσο της βρετανικής λίρας όσο και του νομίσματος του ευρώ. Από την στιγμή που ανακοινώθηκαν τα αποτελέσματα του δημοψηφίσματος το 2016 παρατηρήθηκε πτώση της λίρας σε σχέση με το ευρώ. Αυτό συνέβη διότι είχαν ήδη διαδοθεί τα καταστροφολογικά σενάρια αναφορικά με το μέλλον της Βρετανίας, επικρατούσε αναταραχή και ανησυχία για τις διαπραγματεύσεις που θα ακολουθήσουν και δεν ήταν λίγες οι επιχειρήσεις που στα πλαίσια αυτά ενός ανισόρροπου οικονομικά περιβάλλοντος αποφάσισαν να απομακρύνουν τις επιχειρήσεις τους από την βρετανική επικράτεια.

Από εκεί και έπειτα παρατηρούμε πως η λίρα ακολούθησε διαδρομή όμοια με αυτήν ενός ξέφρενου τρένου σε λούνα πάρκ (**Πίνακας 15**) καθώς δεν ήταν λίγες οι αυξομειώσεις στις τιμές της. Αρχικά η αντίδραση αυτή στις τιμές της λίρας ήταν φυσιολογική λόγω της ασταθής κατάστασης στην οποία βρισκόταν το Ηνωμένο Βασίλειο. Οι τιμές της στερλίνας αποκτούν ενδιαφέρον λίγο μετά τον Νοέμβριο του έτους 2018 , όταν είναι πλέον διάχυτο το κλίμα δυσαρέσκειας αναφορικά με τη συμφωνία της πρωθυπουργού Teresa May που προσπαθεί να φέρει εις πέρας. Βεβαίως και τότε η στερλίνα έδειχνε αρκετά εύθραυστη καθώς

οι φήμες για μία αποχώρηση του ΗΒ από την ΕΕ χωρίς συμφωνία διαχέονταν με απίστευτη ταχύτητα όμως η μη αποδοχή της συγκεκριμένης συμφωνίας που πρότεινε η πρωθυπουργός May βελτίωσαν κάπως την πορεία του βρετανικού νομίσματος το οποίο άρχισε να παρουσιάζει σημάδια ανάκαμψης (The Telegraph 2019).

Πίνακας 15: Πηγή Aigner, J. and Lui P. (2019) Diverging Brexit Scenarios Send Pound Down After Whipsaw Session. *Bloomberg*, [online] Available from: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-15/pound-trims-losses-after-u-k-lawmakers-vote-down-brexit-deal> [Accessed 17th March 2019].

Τον Ιανουάριο, όμως, του έτους 2019 η στερλίνα σημείωσε σημαντική πτώση ύψους 0,6% έναντι του ευρώ κυρίως λόγω της αδυναμίας της κυβέρνησης May να διασφαλίσει την έξοδο της χώρας της με συμφωνία (The Telegraph 2019). Το κλίμα ανησυχίας αυξήθηκε για ακόμα μία φορά και το αποτέλεσμα αυτού του γεγονότος οδήγησε στην μείωση της τιμής της λίρας, όπως αναφέραμε και προηγουμένως. Συνεπώς, όσο το Ηνωμένο Βασίλειο κατευθύνεται σε ολοένα και περισσότερο “Soft Brexit” τόσο θα εδραιώνεται ένα κλίμα ασφάλειας τόσο για την πορεία της βρετανικής λίρας όσο και για τις μελλοντικές επενδύσεις.

Αξίζει να σημειώσουμε σε αυτό το σημείο, πως παρά τις τόσες αυξομειώσεις και παρά τις πολιτικές εξελίξεις που σόκαραν τις τιμές της στερλίνας, αυτή αποδεικνύεται ένα πολύ ανθεκτικό νόμισμα. Μάλιστα από τον Ιανουάριο έως και τον Μάρτιο του 2019 η στερλίνα σημείωσε, προς έκπληξη πολλών, αύξηση ύψους 5% έναντι του δολαρίου, κάτι που μας οδηγεί να την κατατάξουμε στα νομίσματα με την καλύτερη πορεία και επιδόσεις κατά την διάρκεια του περασμένου διαστήματος (Matthew 2019). Η συγκεκριμένη ανοδική πορεία φαίνεται να οφείλεται στο γεγονός ότι οι επενδυτές παύουν να αναμένουν πλέον μια αποχώρηση της Βρετανίας από την ΕΕ χωρίς συμφωνία – no deal (2019). Δηλαδή αυτό που συμβαίνει είναι ότι λόγω της εμφανούς απροθυμίας και των δύο πλευρών (Ηνωμένο Βασίλειο και ΕΕ) για μια αποχώρηση δίχως συμφωνία, το κλίμα ανασφάλειας μειώνεται για του επενδυτές.

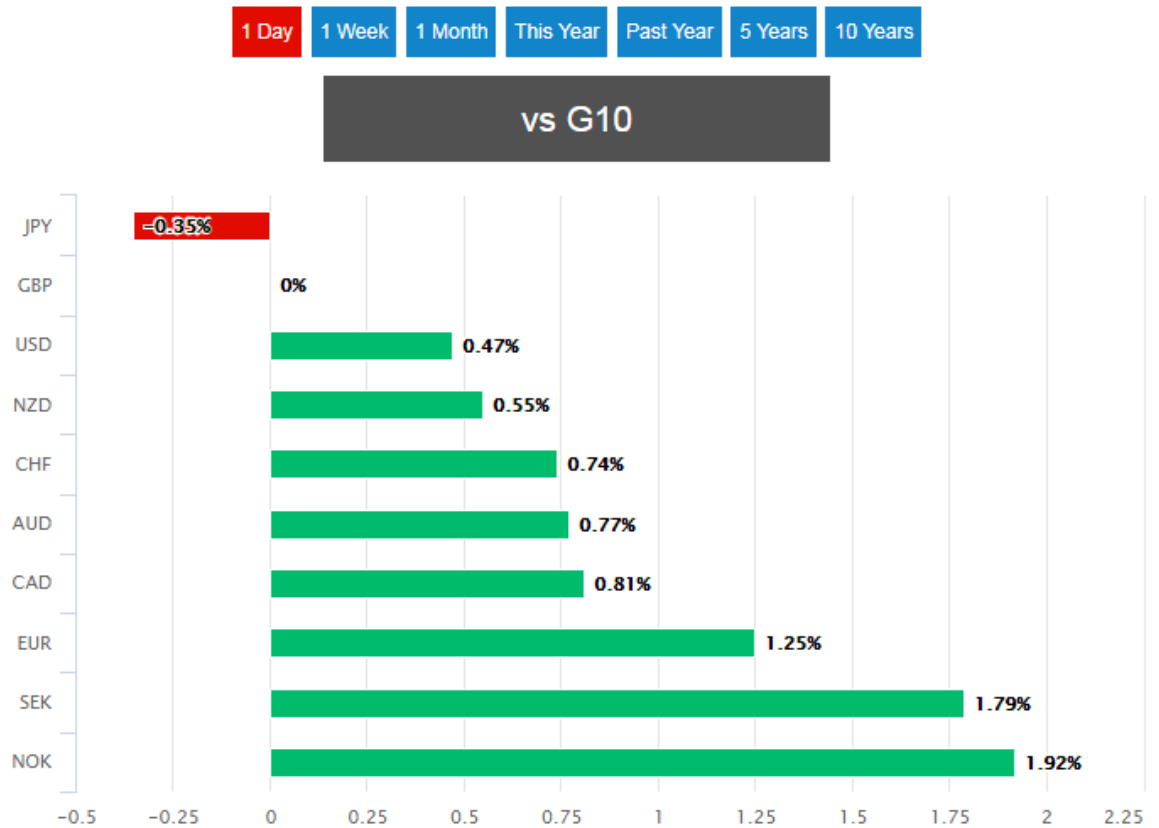
Επίσης, αυτό που συμβαίνει είναι ότι πλησιάζει η οριστική ημερομηνία της αποχώρησης της Βρετανίας και αυτή ακόμα δεν έχει έρθει σε συμφωνία με την ΕΕ. Μάλιστα, η δεύτερη «ακύρωση» της προτεινόμενης συμφωνίας από την πρωθυπουργό του ΗΒ Teresa May τις προηγούμενες ημέρες οδηγεί πλέον την κυβέρνηση της Βρετανίας σε έναν δρόμο όπου ή θα πρέπει να ζητήσουν παράταση από την ΕΕ για τις διαδικασίες διαπραγματεύσεων, ή θα πρέπει να διεξάγουν εκλογές για την ανάδειξη νέας κυβέρνησης, ή τέλος θα πρέπει να επαναλάβουν ένα δημοψήφισμα ώστε να αποφασίσουν οι Βρετανοί πολίτες για το αν επιθυμούν να αποχωρήσει η Βρετανία από την ΕΕ.

Αναφορικά με τη σχέση της στερλίνας και του ευρώ αξίζει να σημειώσουμε ότι μετά την απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου να δώσει παράταση στο Ηνωμένο Βασίλειο για να αποφασίσει σχετικά με την αποδοχή ή μη της συμφωνίας που διαπραγματεύεται η πρωθυπουργός May, η βρετανική λίρα έδειξε για ακόμα μία φορά το πόσο ανθεκτική είναι εμφάνισε σημαντική ανάκαμψη σε σχέση με το ευρώ (**Πίνακας 16-17**). Πιο συγκεκριμένα, ο δείκτης της βρετανικής λίρας προς το ευρώ φαίνεται να έφτασε στο 1,26% πιο ψηλά στο 1.1689 στο Λονδίνο ενώ κατά την τελευταία χρονιά σημείωσε αύξηση 5,1% (Skinner 2019).

British Pound Relative Performance

The British Pound's performance against its major trading partners over multiple timeframes.

Key: 1 Week = past 5 trading days, 1 Month = past 20 trading days, This Year = 2017, Past Year = Past 365 Days

Πίνακας 16: Πηγή Skinner, J. (2019) Pound Sterling Recovers Ground from Euro and Dollar after EU Council Decision Increases Scope for an Exit-from-Brexit. *Pound Sterling Live*, [online] Available from: <https://www.poundsterlinglive.com/gbp-live-today/11070-pound-sterling-live-rebounding-against-euro-and-dollar-after-eu-leaves-door-open-to-long-art-50-extension> [Accessed 25th March 2019].

FX_IDC:GBPEUR, 1D 1.1589 ▲ +0.0063 (+0.55%) O:1.1527 H:1.1607 L:1.1527 C:1.1589

Created with TradingView

Πίνακας 17: Πηγή Skinner, J. (2019) Pound Sterling Recovers Ground from Euro and Dollar after EU Council Decision Increases Scope for an Exit-from-Brexit. *Pound Sterling Live*, [online] Available from: <https://www.poundsterlinglive.com/gbp-live-today/11070-pound-sterling-live-rebounding-against-euro-and-dollar-after-eu-leaves-door-open-to-long-art-50-extension> [Accessed 25th March 2019].

Για τους επενδυτές το πιο πιθανό ενδεχόμενο είναι αυτό της παράτασης των διαδικασιών αποχώρησης, κάτι που δίνει άπλετο χρόνο στην λίρα να σταθεροποιηθεί, στις επενδύσεις να γίνουν πιο ασφαλείς, στο επιχειρηματικό περιβάλλον να ρυθμίσει τα οργανωτικά του σχέδια αλλά και στις δύο πλευρές να διευθετήσουν σωστότερα τα ζητήματα που τους αφορούν, μιας και οι διαδικασίες αυτές απαιτούν επένδυση σε χρόνο και συνεργατικό κλίμα.

Συμπεράσματα

Η κάλυψη των παραπάνω κεφαλαίων ήταν αρκετά σύντομη σε σχέση με αυτά που μπορούσαν να ειπωθούν τόσο για την Ευρωπαϊκή Ενοποίηση όσο και για το Brexit. Ιδιαίτερος για το επικείμενο φαινόμενο του Brexit η δυσκολία κάλυψης του θέματος απεδείχθη ένα πολύ δύσκολο έργο διότι ακόμα δεν έχουν ολοκληρωθεί οι διαδικασίες των διαπραγματεύσεων των δύο πλευρών. Ακόμη, καθημερινά ενισχύεται η βιβλιογραφία σχετικά με αυτό το θέμα, κάτι που κάνει ακόμα πιο απαιτητική την συλλογή και αξιοποίηση των χρήσιμων πληροφοριών.

Παρόλα αυτά, οι παραπάνω αναφορές ήταν αρκετές ώστε να καταλάβουμε αρκετά για το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στον παρόντικό χρόνο και το πως η αποχώρηση της Βρετανίας από την ΕΕ συμβάλλει σε αυτό. Ακόμη, μέσα από την ερευνητική προσπάθεια μπορεί κανείς εύκολα να στοχαστεί για το τι συμβαίνει τώρα αλλά και το πως μπορούν να εξελιχθούν τα πράγματα στο μέλλον. Κατά συνέπεια, έπειτα από αυτό το πόνημα υπάρχουν πολλά και ποικίλα συμπεράσματα που προκύπτουν.

Αναφορικά με το ευρωπαϊκό ενοποιητικό εγχείρημα αξίζει να σημειώσουμε ότι μέχρι στιγμής λειτουργούσε εποικοδομητικά προς όλα τα κράτη μέλη και ήταν κάτι που η ΕΕ το προωθούσε έντονα. Πλέον, η ΕΕ εξακολουθεί να έχει την ίδια άποψη και μάλιστα προσπαθεί να υιοθετήσει νέες πρακτικές για την προώθηση της περαιτέρω ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Αυτό που άλλαξε όμως είναι η εμφάνιση μιας εσωτερικής κρίσης που αντιμετωπίζει η ΕΕ, η οποία υπονομεύει όλες αυτές της τις προσπάθειες.

Η μη εμπιστοσύνη στη δημοκρατική νομιμοποίηση της Ευρώπης, η άνοδος των άκρο-δεξιών και αντιευρωπαϊκών κομμάτων, η αύξηση των προσφυγικών ροών αλλά και το Brexit είναι μόλις λίγες από τις προκλήσεις που η Ένωση καλείται να αντιμετωπίσει. Όσο η Ευρώπη προχωράει σε ολοένα και μεγαλύτερη πολιτική, οικονομική και κοινωνική ολοκλήρωση, τόσο

ενισχύεται ο φόβος απώλειας της εθνικής ταυτότητας των κρατών μελών. Αυτός ο φόβος λειτουργεί υπονομευτικά απέναντι στο ενοποιητικό εγχείρημα καθώς νέα αλλά και παλαιότερα κόμματα κάνουν αισθητή την παρουσία τους υποσχόμενα την μη παραβίαση της εθνικής ταυτότητας των λαών της Ευρώπης έχοντας σαν όπλο μια ισχυρή ρητορική εναντίον αυτού του παγκοσμιοποιημένου μοντέλου της ΕΕ που θέλει τα κράτη μέλη της να εφαρμόζουν όλα κοινές πολιτικές με τον ίδιο τρόπο, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η διαφορετικότητά τους, ούτως ώστε να μικραίνει ολοένα και περισσότερη η ψαλίδα της διαφορετικότητας των λαών της Ευρώπης και να προχωρά σε μια εξομοίωση τους.

Συνεπώς, η εικόνα της Ευρώπης στην παρούσα περίοδο είναι μιας Ευρώπης αδύναμης και διχασμένης. Μιας Ευρώπης η οποία προσπαθεί να αντιμετωπίσει αυτές τις δυσκολίες χωρίς όμως να χρησιμοποιεί τα κατάλληλα μέσα. Ειδικότερα, η αύξηση της δημοτικότητας των ακροδεξιών αντιλήψεων αποτελεί έναν ισχυρό κίνδυνο της δημοκρατίας και του ελεύθερου πνεύματος που προωθεί η Ευρώπη. Η αντιμετώπιση, όμως, αυτού του προβλήματος δεν έρχεται άμεσα από την Ένωση, καθώς είναι αρκετά αδύναμη ώστε να επιβληθεί έναντι αυτών. Όπως μάλιστα αναφέρει ο Francis Fukuyama «χρειαζόμαστε ισχυρή ηγεσία προς υπεράσπιση των φιλελεύθερων αξιών» (2017).

Η Ευρώπη σε όλα αυτά απαντάει με περισσότερες ενοποιητικές δράσεις, καθώς θεωρεί ότι η λύση των προβλημάτων της θα προκύψει αν η Ευρώπη είναι ενωμένη. Φυσικά και αυτό είναι σωστό. Διότι, αν η Ευρώπη είναι ενωμένη τότε θα παίρνει σωστές αποφάσεις έχοντας ως κοινό σκοπό το κοινό καλό της Ευρώπης και όχι του κάθε κράτους μέλους ξεχωριστά. Όμως, όπως αναφέραμε και προηγουμένως, αυτή η προσπάθεια για ομοιομορφία είναι ίσως μια εκ των λόγων που σχηματίζονται ακροδεξιές αντιλήψεις και συμπεριφορές. Συνεπώς, αφενός είναι δύσκολο για την Ένωση να καταφέρει αυτό που θέλει, μιας και η απώλεια της εθνικής ταυτότητας προς υπεράσπιση των συμφερόντων της Ευρώπης σαν Ένωση και όχι σαν μονάδες-κράτη μέλη ξεχωριστά αποτελεί ένα δύσκολο έως ακατόρθωτο (τουλάχιστον για το

άμεσο μέλλον) επίτευγμα. Αφετέρου, όπως φαίνεται τα ίδια τα έθνη κράτη αρνούνται την περαιτέρω ολοκλήρωση, καθώς θεωρούν ότι χάνουν τον έλεγχο και δεν είναι πλέον οι «κύριοι» των επιλογών τους, και αντιδρούν σε κάτι τέτοιο (συχνά με ξέσπασμα εθνικιστικής και ακροδεξιάς ρητορικής).

Έτσι, λοιπόν, αντιλαμβανόμαστε ότι η ΕΕ βρίσκεται μπροστά σε ένα σταυροδρόμι. Φαίνεται πρόθυμη να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις και αναλογίζεται τη σημασία των πράξεων της, απλώς θα έπρεπε να παρουσιάζεται ως πιο αποφασιστική στις αποφάσεις της και πιο αμείλικτη σε όσους αμφισβητούν τις δημοκρατικές διαδικασίες και θεσμούς.

Ένα ακόμα «αγκάθι» στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση είναι σαφώς και το Brexit. Όπως αποκαλύπτεται σιγά σιγά η Βρετανία έχει να χάσει πολλά από αυτήν την απόφαση και, όπως μάλιστα ήδη φαίνεται, βιώνει κάποιες σημαντικές απώλειες στην οικονομία, στην πολιτική της και στις αναπτυξιακές της δραστηριότητες. Η απόφαση της ήταν περισσότερο πολιτικής φύσεως και πολλοί την χαρακτήρισαν ως μια προσπάθεια να αντιστρέψει την παγκοσμιοποίηση. Δηλαδή, προτίμησε να επανακτήσει την κυριαρχία τη. Βεβαίως, αυτό το εγχείρημα δεν είναι καθόλου εύκολο. Οι Βρετανοί όσο και αν προσπαθούν να «κερδίσουν έδαφος» στις διαπραγματεύσεις και να τις κάνουν περισσότερο ωφέλιμες για αυτούς μειώνοντας ταυτόχρονα το κόστος της απόφασης τους, δεν φαίνεται να τα καταφέρνουν με επιτυχία. Ο κόσμος του ΗΒ έχει διχαστεί, κάτι που ασφαλώς δεν βοηθάει στην οικοδόμηση της εμπιστοσύνης απέναντι στους πολιτικούς τους εκπροσώπους και κατά συνέπεια στην αποτελεσματικότητα των δράσεων τους.

Όσον αφορά τις τιμές της βρετανικής λίρας από τη στιγμή της ανακοίνωσης του αποτελέσματος του δημοψηφίσματος έως και τώρα, αξίζει να σημειώσουμε πως παρατηρείται μια «αλλόφρον» πορεία της λίρας. Πιο συγκεκριμένα αν και αρχικά η λίρα εμφάνισε σημαντική πτώση προκαλώντας τρόμο στους επενδυτές αλλά και στους Βρετανούς πολίτες,

από το τέλος του 2018 και έως τον Μάρτιο του 2019 δείχνει σημάδια σημαντικής ανάκαμψης και ισχυροποιεί την παρουσία της. Βεβαίως, δεν μπορούμε ακόμη να γνωρίζουμε την μελλοντική πορεία των τιμών της βρετανικής λίρας καθώς αυτό θα κριθεί κατά κύριο λόγο από το εάν θα αποχωρήσει τελικά το ΗΒ από την ΕΕ με συμφωνία ή μη.

Η Ευρώπη, από την άλλη, είναι σε μία κάπως καλύτερη θέση από ότι η Βρετανία καθώς το κόστος των ενδεχόμενων απωλειών δεν είναι το ίδιο. Παρόλα αυτά, και η Ευρώπη είναι διχασμένη σχετικά με το φαινόμενο του Brexit. Αφενός, είναι ένα πλήγμα για την Ένωση καθώς η Βρετανία αποτελεί από τα μεγαλύτερα και ισχυρότερα της μέλη. Επίσης, η απόφαση αυτή εκφράζει ένα μεγάλο ποσοστό ανθρώπων που έχουν αντιευρωπαϊκές αντιλήψεις και αυτό και μόνο σείει αισθητά τα θεμέλια στα οποία δομήθηκε η ΕΕ. Έτσι, δημιουργείται ένα κύμα αναξιοπιστίας απέναντι στους θεσμούς της Ένωσης και πιθανότατα «ανοίγει το δρόμο» και σε άλλα κράτη μέλη να κάνουν το ίδιο.

Αφετέρου, δεν υπάρχουν μόνο αρνητικά έπειτα από αυτές τις εξελίξεις του Brexit. Ίσως είναι μια μοναδική ευκαιρία για την Ευρώπη να αναστοχαστεί σχετικά με τη φύση της και με τον τρόπο δράσης και λειτουργίας της. Με αυτόν τον τρόπο, μπορεί μελλοντικά να είναι σε θέση να αντιμετωπίζει αποτελεσματικότερα παρόμοιες περιστάσεις ή και άλλα προβλήματα και προκλήσεις ίδια ή και παρόμοιας φύσης. Τέλος, αυτή μπορεί να είναι και η ευκαιρία της Ένωσης να οικοδομήσει πιο ανθεκτικά μια κοινή ευρωπαϊκή ταυτότητα η οποία ενωμένη μπορεί να αντιμετωπίσει κάθε πιθανή πρόκληση που εμφανίζεται μπροστά της.

Αδιαμφισβήτητα, λοιπόν, πρόκειται για μια από τις πιο σημαντικές περιόδους που διανύει η Ευρώπη. Η κρίση που αντιμετωπίζει μπορεί να την κάνει πιο «σοφή» και πιο ισχυρή από ποτέ. Το ενδεχόμενο διάλυσης μιας τέτοιας ένωσης δεν είναι αρκετά πιθανό, καθώς πολλά κράτη μέλη πιστεύουν έντονα σε αυτήν και σε όλα όσα εκπροσωπεί. Μια περίοδος στασιμότητας είναι πιο πιθανό να επέλθει με την Ευρώπη να μην προχωρά σε περαιτέρω

ενοποιητικές δράσεις φοβούμενη την πρόκληση ακραίων φαινομένων εναντίον της. Βεβαίως, υπάρχει και το σενάριο (βλ. Λευκή Βίβλος για το Μέλλον της ΕΕ) να συνεχίσει με τον ίδιο ρυθμό τόσο στην ανάπτυξή της όσο και στην ολοκλήρωσή της. Το Brexit και άλλες κρίσεις που αντιμετωπίζει είναι δοκιμασίες που θα δείξουν μελλοντικά τις ικανότητες της ΕΕ και την πορεία της.

Βιβλιογραφία

Andor, L. (2014) Imbalances & Inequalities in the EU: Challenges to the Europe 2020 Strategy, Brussels, at http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-684_en.htm (http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-684_en.htm).

Andor, L. (2018) RESOURCES FOR A PROSPEROUS EUROPE: Redesigning the EU Budget in a Progressive Way. *Wiso Diskurs*. Friedrich Ebert Stiftung.

Anon1. (2014) European Union Pros and Cons. *Asia-Pacific Economics Blog*, March 20 2014, [online] Available from: <https://apsecsec.org/european-union-pros-and-cons/> [Accessed February 16th 2018].

Anon2. (2015) 11 Advantages and Disadvantages of the European Union. *Future of Working*, May 29 2015, [online] Available from: <https://futureofworking.com/11-advantages-and-disadvantages-of-the-european-union/> [Accessed February 16th 2018].

Anon3. Disadvantages of EU Membership, *Economics Help*, [online] Available from: <https://www.economicshelp.org/europe/disadvantages-eu/> [Accessed February 16th 2018].

Anon4. (2017) Brexit: What are the options?, *BBC News*, [online] Available from: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-37507129> [Accessed February 16th 2018].

Artis, M. and Bladen-Hovell, R. (2001) European Monetary Union. In: M. Artis and F. Nixon. (eds) *The Economics of the European Union: policy analysis*. Oxford University Press, p. 290-313.

Barr, D. et al. (2003) Life on the outside: economic conditions and prospects outside euroland. *In: R. Baldwin et al. (eds) EMU: Assessing the Impact of the Euro*. Oxford, UK: Blackwell Publishers, p. 281-311.

Barrett, A., et.al. (2015) Scoping the possible economic implications of Brexit on Ireland. Dublin: Economic and Social Research Institute.

Begg, I. (2009) Time to Look Beyond the Five Tests?. *In: Bishop et al. (eds) 10 Years of the Euro: New Perspectives for Britain*. London, John Stevens. Cited in: Talani, Leila Simona (2011) The UK and the Euro in the Aftermath of the Global Financial Crisis. *In: P. Della Posta and L.S. Talani. (eds) Europe and the Financial Crisis*. New York: Palgrave Macmillan, p. 127-142.

Bennett, A. et al. (2017) The facts behind the £350m per week EU membership claim. *The Telegraph*, [online] Available from: <http://www.telegraph.co.uk/news/0/how-much-do-we-spend-on-the-eu-and-what-else-could-it-pay-for/> [Accessed 21st January 2018].

Besset, R. (2009) Winning Hearts and Minds: The Battle for British Public Opinion. *In: Bishop et al. (eds) 10 Years of the Euro: New Perspectives for Britain*. London, John Stevens. Cited in: Talani, Leila Simona (2011) The UK and the Euro in the Aftermath of the Global Financial Crisis. *In: P. Della Posta and L.S. Talani. (eds) Europe and the Financial Crisis*. New York: Palgrave Macmillan, p. 127-142.

Bitzenis, A. and Andronikidis, A. (2006) Cost and benefits of integration in the European Union and in the Economic Monetary Union (EMU), *Economics, Management, and Financial Markets Journal*, Vol. 1, No.2, Oct. 2006, p. 7-53.

Bradbury, J. (1996) The UK in Europe. An awkward or accommodating partner? *In: R. Bideleux and R. Taylor. (eds) European Integration and Disintegration East and West.* Routledge London and New York, p. 66-92.

Buiter, W. (2009) The Overwhelming Economic Case for the United Kingdom Adopting the Euro. *In: Bishop et al. (eds) 10 Years of the Euro: New Perspectives for Britain.* London, John Stevens. Cited in: Talani, Leila Simona (2011) The UK and the Euro in the Aftermath of the Global Financial Crisis. *In: P. Della Posta and L.S. Talani. (eds) Europe and the Financial Crisis.* New York: Palgrave Macmillan, p. 127-142.

Campos, N. and Coricelli F. (2015) Some unpleasant Brexit econometrics. VOX eu. [online] Available from: <https://voxeu.org/article/some-unpleasant-brexiteconometrics> [Accessed 22nd January 2019].

Campos, N. et.al. (2014) Economic growth and political integration: Estimating the benefits from membership in the EU using the synthetic counterfactuals method. *CEPR, Discussion Papers* 9968.

Capuano, S. & Stepanok, I. (2016) *Exchange rate effects of a potential Brexit on German-UK bilateral trade.* No. 11/2016. Aktuelle Berichte.

Collignon, S. (2009) Sovereignty, Democracy and the Euro. *In: Bishop et al. (eds) 10 Years of the Euro: New Perspectives for Britain.* London, John Stevens. Cited in: Talani, Leila Simona (2011) The UK and the Euro in the Aftermath of the Global Financial Crisis. *In: P. Della Posta and L.S. Talani. (eds) Europe and the Financial Crisis.* New York: Palgrave Macmillan, p. 127-142.

Curia. European Union. (2018) *Press Release 191/18*. Available from: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-12/cp180191en.pdf> [Accessed 13th January 2019].

Deloitte. (2016) Leaving the EU: What will it mean for banking and the financial services industry?

Dhingra, S. et al. (2016a) Brexit and the impact of immigration on the UK. *In: Centre for Economic Performance, Brexit 2016 Policy analysis from the Centre for Economic Performance*. The London School of Economics and Political Science, p. 34-53

Dhingra, S. et al. (2016b) The consequences of Brexit for UK trade and living standards. *In: Centre for Economic Performance, Brexit 2016 Policy analysis from the Centre for Economic Performance*. The London School of Economics and Political Science, p.12-23.

Dhingra, S. et al. (2016c) The impact of Brexit on foreign investment in the UK. *In: Centre for Economic Performance, Brexit 2016 Policy analysis from the Centre for Economic Performance*. The London School of Economics and Political Science, p. 24-33.

Emmerson, C. et.al. (2016) The EU Single Market: The Value of Membership versus Access to the UK. Institute for Fiscal Studies.

EUR-Lex.europa. European Union. (2017) Available from: http://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/accession_criteria_copenhagen.html?locale=el [Accessed 16th December 2017].

Europa. European Union. (2017) Available from: https://europa.eu/european-union/index_el [Accessed 16th December 2017].

Europa. Ευρωπαϊκή Ένωση. (2017) *60 Λόγοι για την ΕΕ. Γιατί χρειαζόμαστε στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. [online] Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Available from: https://ec.europa.eu/greece/news/20172403_EU60_ELVersion_el [Accessed 21st January 2018].

European Commission. (2017) *White Paper on the Future of Europe: Reflections and Scenarios for the EU27 by 2025*.

European Strategy and Policy Analysis Systems (ESPAS). (2015) ‘2030-Global Trends to 2030: Can the EU Meet the Challenges Ahead?’, σελ. 17-18.

Europedia.moussis.eu. Available from: <http://www.europedia.moussis.eu/home.tkl?lang=gr> [Accessed 14th January 2019].

Eurozone Crisis, London: Palgrave Macmillan.

Gill, F. and Sakhuja, A. (2016) Who Has The Most To Lose From Brexit? Introducing The Brexit Sensitivity Index. S&P Global Ratings.

Global Counsel: “BREXIT : the impact on the UK and EU” based on data from Bank of England, IMF WEO, Global Counsel calculations.

Gross, S. (2017) The Brexit Vote, One Year Later, The Historical Roots of the Decision to Leave the EU, *Foreign Affairs*, June 23 2017, [online] Available from: <https://www.foreignaffairs.com/articles/europe/2017-06-23/brexit-vote-one-year-later> [Accessed February 16th 2018].

Hix, S. (2004) Το πολιτικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αθήνα, Μεταίχμιο.

Hunt, A. and Wheeler, B. (2016) Brexit: All you need to know about the UK leaving the EU. *BBC News*, December 12 2016, [online] Available from: <http://www.bbc.com/news/uk-politics-32810887> [Accessed February 16th 2018].

Karyotis, G. and Gerodimos, R. (2015) *The Politics of Extreme Austerity-Greece in the*

Kierzenkowski, R. et al. (2016) *The Economic Consequences of Brexit: a Taxing Decision*. OECD Publishing.

Matthew. R. (2019) Η στερλίνα πετά αναμένοντας το Brexit. *Capital.gr*, [online] Available from: <http://www.capital.gr/me-apopsi/3347779/i-sterlina-peta-anamenontas-to-brexit> [Accessed 17th March 2019].

McDonald, A. (2017) Οι επιπτώσεις που φέρνει το Brexit στα 27 μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. *Η Καθημερινή*. [online] Available from: <http://www.kathimerini.gr/903312/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/oi-epiptwseis-poy-fernei-to-brexit-sta-27-melh-ths-eyrwpaikhs-enwshs> [Accessed 21st January 2019].

Menon, A. Foreign Affairs. (2017) *Why the British Chose Brexit*. [online] Available from: <https://www.foreignaffairs.com/reviews/review-essay/2017-10-16/why-british-chose-brexit> [Accessed 21st January 2018].

Moravcsik, A. (2012) Europe After the Crisis. *Foreign Affairs*, May/June.

Munchrath, J. and Rezmer, A. (2017) Francis Fukuyama: Mini-Trumps are coming up all over Europe. *Handelsblatt*. [online] Available from: <https://www.handelsblatt.com/today/politics/francis-fukuyama-mini-trumps-are-coming-up-all-over-europe/23573578.html?ticket=ST-4363707-nb9YvLYE94Bk7au1B6bO-ap5> [Accessed 27th January 2019].

Nagesh, A. (2016) *Pros and Cons of leaving the EU ahead of the European Union Referendum*. Metro Magazine. [online] Available from: <http://metro.co.uk/2016/02/24/eu-referendum-should-we-stay-or-should-we-go-5715240/> [Accessed 21st January 2018].

OECD (2013) «The 2008 financial crisis-A crisis of globalisation?» in J. Huwart and L.

Samitas, A. et.al. (2017) Brexit and financial stability: An agent-based simulation. Economic Modelling.

Skinner, J. (2019) Pound Sterling Recovers Ground from Euro and Dollar after EU Council Decision Increases Scope for an Exit-from-Brexit. *Pound Sterling Live*, [online] Available from: <https://www.poundsterlinglive.com/gbp-live-today/11070-pound-sterling-live-rebounding-against-euro-and-dollar-after-eu-leaves-door-open-to-long-art-50-extension> [Accessed 25th March 2019].

Talani, L. S. (2011) The UK and the Euro in the Aftermath of the Global Financial Crisis. In: P. Della Posta and L.S. Talani. (eds) *Europe and the Financial Crisis*. New York: Palgrave Macmillan, p. 127-142.

The Telegraph. (2019) How will Brexit impact the Pound? [online] Available from: <https://www.telegraph.co.uk/financial-services/currency-exchange/international-money-transfers/pound-forecast-post-brexit/> [Accessed 17th March 2019].

Verdier, Economic Globalisation: Origins and consequences, Paris: OECD Publishing.

Wadsworth, J. (2017) Immigration and the UK Economy. London School of Economics.

Γαζή, Έ. (2017) Η Ευρώπη της Αποξένωσης. *Το Βήμα*. [online] Available from: <https://www.tovima.gr/2017/04/08/opinions/i-eyrwpi-tis-apoksenwsis/> [Accessed 15th January 2019].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2017) Δήλωση των ηγετών των 27 κρατών μελών και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η Διακήρυξη της Ρώμης.

Ιωακειμίδης, Π. (2015) Η Ευρωπαϊκή κρίση και η αντιμετώπιση της. *The books' journal*. [online] Available from:

<http://booksjournal.gr/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CE%A>

[C%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/item/1697-%CE%B7-](http://booksjournal.gr/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CE%A)

[%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%AE-](http://booksjournal.gr/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CE%A)

[%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-](http://booksjournal.gr/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CE%A)

[%CE%B7-](http://booksjournal.gr/%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B5%CE%BC%CE%B2%CE%A)
[%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%84%CF%8E%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82](http://booksjournal.gr/%CF%80%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B5%CF%84%CF%8E%CF%80%CE%B9%CF%83%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82) [Accessed 15th January 2019].

Κωνσταντάρας, Ν. (2014) Η Συνοχή και η Ουσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. *Η Καθημερινή*. [online] Available from: <http://www.kathimerini.gr/755302/opinion/epikairothta/politikh/h-synoxh-kai-h-oysia-ths-eyrwpaikhs-enwshs> [Accessed 16th January 2019].

Μεταξάς, Π. και Pernice I. (2015) Crisis, Η Ευρώπη σε Κρίση, Αθήνα, Ι. Σιδέρης /Friedrich Ebert Stiftung.

Μούσης, Ν. (2015) *Ευρωπαϊκή Ένωση Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

Μπαμπανάσης, Σ. (2004) *Νέα Διεθνής Οικονομία*. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.

Μπιτζένης, Α. (2009) *Παγκοσμιοποίηση Πολυεθνικές Επενδύσεις και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση στο Νέο Παγκόσμιο Οικονομικό Σύστημα*. Αθήνα, Εκδόσεις Σταμούλη Α.Ε.

Παπαγιάννης, Δ. (2016) *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*. 5^η έκδοση. Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη

Παπαδήμος, Λ. (2017) *Το Μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Όραμα, Προκλήσεις και Προοπτικές*. Ομιλία του Προέδρου κ. Λουκά Παπαδήμου στην Πανηγυρική Συνεδρία της Ακαδημίας Αθηνών. 21 Δεκεμβρίου 2017.

Πετράκης, Π. (2015) Ευρωπαϊκή Ενοποίηση. *Intelligent Deep Analysis*. [online] Available from: <http://www.indeepanalysis.gr/analyseis/arthra/evrwpaiikh-enopoihsh> [Accessed 13th January 2019].

Σαχπεκίδου, Ε. (2013) *Ευρωπαϊκό Δίκαιο*. 2^η έκδοση. Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα.

Τσακαλώτος, Ε. (1996) Οικονομική και Νομισματική Ένωση στην Ευρώπη *In: Θ. Γεωργακόπουλος και Ε. Τσακαλώτος (eds) Οικονομικές Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Αθήνα, Α. Σταμούλης, p. 41-67.

Χριστοδουλίδης, Θ. (2010) *Από την Ευρωπαϊκή Ιδέα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ιστορική διάσταση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος 1923-2004*. 4^η έκδοση. Αθήνα, Βιβλιοθήκη Διεθνών και Ευρωπαϊκών Μελετών.